

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE KIRILGANLIK – DAYANIKLILIK
İLİŞKİSİ: DENİZLİ SANAYİ KÜMESİ ÖRNEĞİ**

Nazmiye İLERİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OCAK 2025

ANTALYA

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE KIRILGANLIK-DAYANIKLILIK
İLİŞKİSİ: DENİZLİ SANAYİ KÜMESİ ÖRNEĞİ**

Nazmiye İLERİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OCAK 2025

ANTALYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE KIRILGANLIK-DAYANIKLILIK
İLİŞKİSİ: DENİZLİ SANAYİ KÜMESİ ÖRNEĞİ

Nazmiye İLERİ

ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez / / 201..... tarihinde jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hilal Erkuş (Danışman) [imza]

Prof. Dr. Burak BEYHAN [imza]

Prof. Dr. Tuğba YENİDOĞAN [imza]

ÖZET

BÖLGESEL EKONOMİK KALKINMA VE KIRILGANLIK- DAYANIKLILIK İLİŞKİSİ: DENİZLİ SANAYİ KÜMESİ ÖRNEĞİ

Nazmiye İLERİ

Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hilal ERKUŞ

Ocak 2025; 124 sayfa

Günümüz küresel ekonomik ortamı, sıkça meydana gelen ve derin etkiler yaratan çeşitli şoklar ve krizlerden etkilenmektedir. Bu krizler hem ulusal hem de küresel düzeyde çeşitli sorunlar yaratarak sektörler üzerinde ciddi ekonomik etkilere yol açmaktadır. Krizler, sektörel ve mekânsal boyutlarda farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bu farklılaşmalar, krizlere uyum ve dirençlilik kazanma anlamında bölgelerin ve sektörlerin farklı ölçeklerde ele alınmasını gerektirmekte ve bu kapsamda yerel ve ulusal düzeyde krizlerin nasıl tecrübe edildiğini ve etkilerinin nasıl yönetildiğini anlamak açısından farklı çözümlere ışık tutabilmektedir. Özellikle bazı sektörler kriz dönemlerinde diğer sektörlerle göre göre daha çok etkilendiği görülmektedir. Bu durum, sektörlerin şoklara karşı geliştirdiği direnç ve uyum stratejileri ile doğrudan ilişkilidir. Krizlerin etkilerini en aza indirmek ve sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı sağlamak ve amacı ile bölgelerin ve sektörlerin özel koşulları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, hedeflenmiş strateji ve politika önlemleri geliştirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın temel amacı, sanayi bölgelerinde bölgesel kalkınma politikalarının etkin bir şekilde benimsenip benimsenmediğini araştırmak, 2000 yılından bu yana yaşanan krizlerde etkilenme düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemek ve bölgenin kırılğanlıklarını belirlemektir. Çalışmada bir dönemin Anadolu Kapları olarak tanımlanan Denizli sanayisi üzerinde bir alan araştırması tasarlanmış ve üç yıldız analizi sonuçları doğrultusunda öne çıkan tekstil sektöründe faaliyet gösteren 118 firma ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Popülasyonunu özelliklerini daha iyi anlamak amacı ile tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler çapraz tablolar, korelasyon analizleri ve regresyon modeli ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan analizlerde, görüşülen 118 firmadan 36'sının yerleşim alanları içinde faaliyet gösterdiği, 63'ünün sanayi bölgelerinde yer aldığı ve 19'unun Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Bu dağılım, firmaların yer seçimlerinin kriz dönemlerindeki etkilerini anlamak, firma özelliklerini açıklamak ve firmalar arası iş birliklerinin seviyesini değerlendirmek açısından önemli bir bağlam sunmaktadır. Literatür taramasından yola çıkılarak belirlenen göstergeler ışığında sektörün kırılğan olduğu değişkenler tanımlanmış ve bulgular sonucunda görüşülen firmaların büyük bir kısmında, teknolojik uyum faaliyetleri, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri, nitelikli işgücü istihdamı, çevresel adımlar (yeşil dönüşüm faaliyetleri), yenilenebilir enerji kullanımı ve sürdürülebilirlik politikaları konularında farkındalık düzeylerinin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu eksiklikler, firmaların kriz dönemlerinde daha fazla olumsuz etkilenmelerine neden olmakta ve

çeşitli türlerdeki krizlerle başa çıkma kapasitelerini sınırlamaktadır. Yapılan analizler, yer seçiminin krizlere karşı dayanıklılık üzerindeki etkilerini de ortaya koymuştur. Firmaların yer seçimlerinin, sürdürülebilirlik stratejilerinin farkındalığı ve uygulanması üzerinde belirgin bir etkisi olduğu ve bu durumun krizlere karşı dayanıklılık üzerinde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular, kriz dönemlerinde firmaların daha iyi bir yönetim ve dayanıklılık geliştirmelerine yönelik stratejik politika ve planlama önerilerinin kapsamlı bir şekilde sunulmasını gerektirmektedir. Çalışma sonucunda firmaların olası krizler karşısındaki kırılganlıklarını azaltmaya yönelik politika ve planlama önerileri sunulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Bölgesel Kalkınma, Dayanıklılık, Kırılganlık, Krizler ve Denizli Sanayisi

JÜRİ: Prof. Dr. Hilal Erkuş (Danışman)

Prof. Dr. Burak BEYHAN

Prof. Dr. Tuğba YENİDOĞAN

ABSTRACT

REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT AND RESILIENCE- ADAPTATION RELATION:EVIDENCE FROM DENİZLİ INDUSTRIAL CLUSTER

Nazmiye İLERİ

MSc Thesis in Department of Urban and Regional Planning

Supervisor: Prof. Dr. Hilal ERKUŞ

January 2025; 124 pages

Today's global economic environment is affected by a variety of shocks and crises that occur frequently and have profound impacts. These crises create various problems at both national and global levels, leading to serious economic impacts on sectors. Crises have different consequences at sectoral and spatial levels. These differentiations require regions and sectors to be addressed at different scales in terms of adaptation and resilience to crises, and in this context, it can shed light on different solutions in terms of understanding how crises are experienced at the local and national level and how their impacts are managed. In particular, some sectors seem to be affected more than other sectors in times of crisis. This is directly related to the resistance and adaptation strategies that sectors develop against shocks. In order to minimize the effects of crises and ensure sustainable regional development, targeted strategies and policy measures need to be developed, taking into account the specific conditions and needs of regions and sectors. The main objective of the study is to investigate whether regional development policies are effectively adopted in industrial regions and to examine their effects on the level of impact on the crises experienced since 2000 and to determine the vulnerabilities of the region. In the study, a field research was designed on the Denizli industry, which was defined as the Anatolian Tiger of a period, and face-to-face interviews were conducted with 118 companies operating in the textile sector, which stood out in line with the results of the three-star analysis, through a semi-structured interview form. Stratified sampling method was used in order to better understand the characteristics of the population. The data obtained as a result of the interviews were analyzed and interpreted with cross tabulations, pearson correlation and regression models. In the analysis, it was determined that 36 of the 118 interviewed companies operate in residential areas, 63 of them are located in industrial zones and 19 of them operate in Organized Industrial Zones. This distribution provides an important context for understanding the effects of firms' location choices in times of crisis, explaining firm characteristics and assessing the level of cooperation between firms. In the light of the indicators identified from the literature review, the variables that the sector is vulnerable to were identified and the findings revealed that the majority of the interviewed firms have insufficient awareness of technology development activities, research and development activities, qualified workforce employment, environmental steps (green transformation activities), renewable energy use and sustainability policies. These deficiencies cause firms to be more negatively affected during crisis periods and limit their capacity to cope with

various types of crises. The analysis also revealed the effects of location choice on crisis resilience. Firms' location choice has a significant impact on the awareness and implementation of sustainability strategies, which in turn plays an important role in resilience to crises. These findings call for a comprehensive set of strategic policy and planning recommendations for better management and resilience of firms in times of crisis. The study concludes with policy and planning recommendations to reduce firms' vulnerability to potential crises.

KEYWORDS: Crises, Regional Development, Resilience, Vulnerability, and Denizli Industry

COMMITTEE: Prof. Dr. Hilal Erkuş (Supervisor)

Prof. Dr. Burak BEYHAN

Prof. Dr. Tuğba YENİDOĞAN

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, bölgesel kalkınma kavramı ile kırılğanlıklar ve dayanıklılık kavramları arasındaki ilişkinin sektör özelinde analizlerini içeren bir çalışma olarak sektörel kırılğanlıkların giderilerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi amacı ile hazırlanmıştır.

İlk olarak lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince her aşamada hem manevi hem de bilimsel anlamda önerileriyle destek olan, çalışmalarım sırasında motive eden ve yönlendiren çok kıymetli ve saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Hilal Erkuş'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Alan araştırması aşamasında desteklerini benden esirgemeyen ve beni yalnız bırakmayan, hayatımın her anında ve tüm kararlarımda yanımda olan kıymetli aileme sonsuz sevgimi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez yazım sürecim boyunca desteğini benden esirgemeyen ve ne zaman ihtiyacım olsa yanımda olan sevgili arkadaşlarım Nudem Olgun, Sultan Yıldırım ve Elif Nur Ulu'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
AKADEMİK BEYAN	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK TARAMASI.....	3
2.1. Bölgesel Kalkınma	3
2.1.1. Bölgesel Kalkınmanın Tarihsel Değişimi.....	4
2.1.1.1. Dünyada Yaşanan Değişimler.....	4
2.1.1.2. Türkiye’de Yaşanan Değişimler	7
2.1. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü	11
2.1.2. Dünyada Değişen Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü	11
2.1.3. Türkiye’de Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü.....	13
2.2. Bölgesel Ekonomik Dayanıklılık, Kırılganlık ve Uyum Kapasitesi.....	20
2.2.1. Ekonomik Kırılganlık ve Uyum Kapasitesi.....	20
2.2.2. Bölgesel Ekonomik Dayanıklılık.....	22
2.2.3. Ekonomik Dayanıklılığa Yönelik Yaklaşımlar.....	23
2.2.4. Dayanıklılığa Etki Eden Faktörler	27
3. MATERYAL VE METOT	29
3.1. Alan Araştırması Tasarımı: Denizli İli Ekonomisi ve Sanayileşme Süreci	29
3.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Denizli Sanayisi	30
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Denizli Sanayisi.....	31
3.1.3. 2000 Yılı Sonrası Denizli Sanayisi	34
3.1.3.1. Denizli’de Sanayi Bölgeleri.....	34
3.1.3.2. Sanayide Öne Çıkan Sektörler ve İstihdam	35
3.1.3.3. Denizli İli GSYH Payları.....	36
3.1.3.4. Sektörlere Göre İşyeri Sayıları ve Büyüklükleri.....	37
3.1.3.5. Yıllara Göre Açılan-Kapanan Firma Sayıları	38

3.1.3.6. Destekler ve Teşvikler.....	39
3.1.3.8. Ar-Ge ve Tasarım Merkezlerine Yönelik İstatistiki Bilgiler	41
3.1.3.9. Dış Ticaret Verileri.....	41
3.1.3.10. Enerji Kullanımı.....	43
3.2. METOT.....	44
3.2.1. Çalışmanın Amacı.....	44
3.2.2. Çalışmanın Yöntem Adımları ve Hipotezler	44
4. BULGULAR.....	50
4.1. Firma Niteliklerine Yönelik Bulgular.....	53
4.1.1. Firma Ölçekleri ve Karlılık Durumu.....	53
4.1.2. Firma Ölçekleri ve İhracat Durumu	53
4.1.3. Firma Ölçekleri ve Fason Üretim Durumu.....	54
4.1.4. Firma Ölçekleri ve E-Ticaret	54
4.1.5. Firma Ölçekleri ve Ürün Çeşitliliği.....	55
4.1.6. Firma Ölçekleri ve Pazar Çeşitliliği	56
4.1.7. Firma Ölçekleri ve İş Birlikleri.....	56
4.1.8. Firma Ölçekleri ve Katılımcılık	57
4.1.9. Firma Ölçekleri ve Destek/Teşvik/Krediden Yararlanma Durumları	57
4.1.10. Firma Ölçekleri ve Yenilikçilik Adımları	58
4.1.11. Firma Ölçekleri ve Ar-Ge Faaliyetleri	59
4.1.12. Firma Ölçekleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri.....	59
4.1.13. Firma Ölçekleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı	60
4.2. Yer Seçimleri ve Firma Niteliklerine Yönelik Bulgular.....	61
4.2.1. Yer Seçimleri ve Firma Ölçekleri	61
4.2.2. Yer Seçimleri ve Şirket Türleri.....	62
4.2.3. Yer Seçimleri ve Kuruluş Yılları	63
4.2.4. Yer Seçimleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri.....	64
4.2.5. Yer Seçimleri ve Fason Üretim Durumu.....	65
4.2.6. Yer Seçimleri ve İhracat Durumu	66
4.2.7. Yer Seçimleri ve Ar-Ge Faaliyetleri	67
4.2.8. Yer Seçimleri ve Katılımcılık	68
4.2.9. Yer Seçimleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı	69

4.2.10. Yer Seçimleri ve Firmalar Arası İş Birliği	70
4.2.11. Yer Seçimleri ve Fikri Mülkiyet Hakları.....	71
4.2.12. Yer Seçimleri ve Çevresel Çalışmalar.....	72
4.3. Kriz Dönemlerine Yönelik Bulgular	74
4.3.1. Firma Yaşı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyi.....	74
4.3.2. Firma Ölçekleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	76
4.3.3. Yer Seçimleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	76
4.3.4. Daha Önceki Firma Niteliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri.....	79
4.3.5. Destek/Teşvik/Krediden Yararlanma Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	80
4.3.6. Katılımcılık Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	81
4.3.7. Ar-Ge Faaliyetleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	82
4.3.8. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri.....	83
4.3.9. Fikri Mülkiyet Hakları ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri.....	84
4.3.10. Nitelikli İşgücü İstihdamı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	85
4.3.11. E-Ticaret ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	85
4.3.12.Çevresel Çalışmalar/Enerji Bağımsızlığı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	86
4.3.13. Fason Üretim ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri.....	87
4.3.14. İhracat Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	88
4.3.15. Ürün Çeşitliliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri.....	89
4.3.16. Pazar Çeşitliliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri	89
4.4. Önceki Kriz Dönemlerine Yönelik Bulgular	90
4.5. Sektörün Geleceği ve Gelecekteki Rekabet Ortamı	91
4.6. Lojistik Regresyon Modeli ve Hipotezlerin Test Edilmesi	92
4.6.1. Denizli İli Tekstil Sektörünün Dayanıklılığını Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli.....	92
4.6.2. Denizli İli Tekstil Sektöründe Çevresel Çalışmalar ve Sanayide Yeşil Dönüşüm Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli.....	98
4.6.3. Denizli İli Tekstil Sektöründe İnovasyon Kapasitesini Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli.....	101

4.6.4. Denizli İli Tekstil Sektöründe Katılımcılık ve Etkili Olan Faktörler:	
Lojistik Regresyon Modeli.....	105
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	110
6. KAYNAKLAR	114
7. EKLER.....	119
EK 1 - ETİK KURUL ONAY FORMU	119
EK 2 - YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	120
ÖZGEÇMİŞ	

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bölgesel Kalkınma ve Kırılganlık-Dayanıklılık İlişkisi: Denizli Sanayi Kümesi Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kurallar ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını belirtir, bu tez çalışmasında bana ait olmayan tüm bilgilerin kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

14/01/2025

Nazmiye İLERİ

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

A_n : Süs Eşyası İmalatı

$B\dot{I}_n$: Süs Eşyası İmalatı

D_n : Dokuma

$DG\dot{I}_n$: Dış Giyim İmalatı

DK_n : Pamuklu Dokuma Kumaş

ET_n : Ev Tekstili

H_n : Halı İmalatı

$\dot{I}G\dot{I}_n$: İç Giyim İmalatı

$P\dot{I}_n$: Pamuk Elyafının Bükülmesi ve İplik Haline Getirilmesi

$S\dot{I}_n$: Suni ve Sentetik Elyafın Bükülmesi ve İplik Haline Getirilmesi

$TK\dot{I}_n$: Dokuma Kumaş İmalatı

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

Ar-Ge: Araştırma Geliştirme

ATC: Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSO: Denizli Sanayi Odası

DSO: Devlet Sanayi Ofisi

DTO: Denizli Ticaret Odası

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KB:	Kalkınma Bakanlığı
LTA:	Pamuklu Tekstil Ürünlerine Dair Uzun Süreli Uluslararası Ticaret Anlaşması
MFA:	Çok Elyaflılar Anlaşması
MKEK:	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu
NACE:	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB:	Organize Sanayi Bölgesi
SBB:	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK:	Sosyal Güvenlik Kurumu
STA:	Pamuklu Tekstil Ürünlerine Dair Kısa Süreli Uluslararası Ticaret Anlaşması
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Çalışmanın Aşamaları	1
Şekil 2.1. Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Kavram ve Politikalarının Değişimi	4
Şekil 2.2. Türkiye'de Tekstil Sektöründeki Gelişmeler	19
Şekil 2.3. Ekonomik Dayanıklılık ve Uyum	21
Şekil 2.4. Dayanıklılık Kavramı Tanımları.....	22
Şekil 2.5. Tek Dengeli (Engineering) Dayanıklılık Yaklaşımı	24
Şekil 2.6. Ekonomik Büyüme Aşamasındaki Bir Bölgenin Şok Karşısındaki Olası Durumu	24
Şekil 2.7. Adaptif Döngü Modeli	26
Şekil 2.8. Bölgesel Kalkınma, Kırılganlık, Dayanıklılık İlişkisi	27
Şekil 3.1. Denizli İlinin Konumu, İlçeler ve Sınırlarını Gösterir Harita	29
Şekil 3.2. Denizli İli Sanayi Bölgelerini Gösterir Harita	34
Şekil 3.3. Sanayide Öne Çıkan Sektörler	35
Şekil 3.4. Öne Çıkan İlk 5 Sektörün Çalışan Sayılarının Yıllara Göre Değişimi	36
Şekil 3.5. Türkiye-Denizli GSYH	36
Şekil 3.6. Sektörel GSYH Payları	37
Şekil 3.7. İmalat Sanayi İşyeri Sayıları Dağılımı	37
Şekil 3.8. İşyeri Sayılarına Göre Öne Çıkan İlk 5 Sektörün Yıllara Göre Değişimi.....	38
Şekil 3.9. Yıllara Göre Açılan-Kapanan Firma Sayıları	38
Şekil 3.10. Yıllara Göre Alınan Teşvik Belgesi Sayıları	39
Şekil 3.11. Denizli İli Yıllara Göre İthalat-İhracat Rakamları	41
Şekil 3.12. 2022-2023 Yılları Sektörel İhracat Rakamları	42
Şekil 3.13. 2022-2023 Yılları Sektörel İthalat Rakamları	42
Şekil 3.14. Enerji Tüketiminin Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı	43
Şekil 3.15. Yıllara Göre Sanayi Sektöründe Enerji Kullanımı	43
Şekil 3.16. Çalışmanın Yöntem Adımları.....	45
Şekil 3.17. Hipotezlerin Temel Parametreleri.....	48
Şekil 4.1. Görüşme Yapılan Firmaların Mekânsal Dağılımı	52
Şekil 4.2. Yer Seçimlerine Yönelik Firma Ölçekleri Dağılımı.....	61
Şekil 4.3. Şirket Türlerinin Yer Seçimlerine Göre Dağılımı	62
Şekil 4.4. Firma Kuruluş Yıllarının Yer Seçimlerine Göre Dağılımı.....	63
Şekil 4.5. Yer Seçimlerine Göre Teknolojik Uyum Faaliyetleri.....	64
Şekil 4.6. Fason Üretim Durumu ve Yer Seçimi.....	65
Şekil 4.7. İhracat Durumu ve Yer Seçimi	66
Şekil 4.8. Ar-Ge Faaliyetleri ve Yer Seçimi İlişkisi.....	67
Şekil 4.9. Katılımcılık Durumu ve Yer Seçimi İlişkisi.....	68
Şekil 4.10. Nitelikli İşgücü İstihdamı ve Yer Seçimi İlişkisi.....	69
Şekil 4.11. Firmalar Arası İş Birliğinin Yer Seçimi ile İlişkisi.....	70
Şekil 4.12. Fikri Mülkiyet Hakları ve Yer Seçim İlişkisi	71
Şekil 4.13. Çevresel Çalışmalar ve Yer Seçim İlişkisi	73

Şekil 4.14. Yer Seçimlerine Göre Pandemiden Etkilenme Düzeyleri.....	77
Şekil 4.15. Yer Seçimlerine Göre Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyleri.....	78
Şekil 4.16. Önceki Kriz Dönemlerinden Etkilenme Düzeyleri.....	90
Şekil 5.1. Bulguların Özeti.....	110

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1. 2022-2023 Yılları Arasında Alınan Yatırım Teşvik Belgesi Sayıları	39
Çizelge 3.2. Yıllara göre alınan teşvik belgesi sayıları	40
Çizelge 3.3. Yıllara Göre Marka-Patent Başvuru Sayıları.....	40
Çizelge 3.4. Ar-Ge ve Tasarım Merkezi Sayıları	41
Çizelge 3.5. Üç Yıldız Analizi	45
Çizelge 3.6. Üç Yıldız Analiz Sonuçları.....	46
Çizelge 3.7. Hipotezler	49
Çizelge 4.1. Görüşme Yapılan Firma Bilgileri	50
Çizelge 4.2. Firma Ölçekleri ve Karlılık Durumları.....	53
Çizelge 4.3. Firma Ölçekleri ve İhracat Durumları.....	53
Çizelge 4.4. Firma Ölçekleri ve Fason Üretim Durumu.....	54
Çizelge 4.5. Firma Ölçekleri ve E-Ticaret Durumu	55
Çizelge 4.6. Firma Ölçekleri ve Ürün Çeşitliliği Sağlama Durumu.....	55
Çizelge 4.7. Firma Ölçekleri ve Pazar Çeşitliliği Sağlama Durumu.....	56
Çizelge 4.8. Firma Ölçekleri ve Firmalar Arası İş Birliği	56
Çizelge 4.9. Firma Ölçekleri ve Katılımcılık Durumları	57
Çizelge 4.10. Firma Ölçekleri ve Destek/Teşviklerden Yararlanma Durumu.....	57
Çizelge 4.11. Firma Ölçekleri ve Fikri Mülkiyet Hakları.....	58
Çizelge 4.12. Firma Ölçekleri ve Ar-Ge Faaliyetleri	59
Çizelge 4.13. Firma Ölçekleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri.....	59
Çizelge 4.14. Firma Ölçekleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı	60
Çizelge 4.15. Yer Seçimlerine Yönelik Firma Ölçekleri.....	61
Çizelge 4.16. Yer Seçimlerine Yönelik Şirket Türleri Dağılımı.....	62
Çizelge 4.17. Yer Seçimlerine Yönelik Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı	63
Çizelge 4.18. Yer Seçimlerine Göre Teknolojik Uyum Faaliyetleri	64
Çizelge 4.19. Yer Seçimlerine Yönelik Fason Üretim Durumlarının Dağılımı.....	65
Çizelge 4.20. Yer Seçimlerine Yönelik İhracat Durumlarının Dağılımı	66
Çizelge 4.21. Yer Seçimlerine Yönelik Ar-Ge Faaliyetleri	67
Çizelge 4.22. Yer Seçimlerine Yönelik Firmaların Katılımcılık Durumları.....	68
Çizelge 4.23. Yer Seçimlerine Yönelik Nitelikli İşgücü İstihdamı.....	69
Çizelge 4.24. Yer Seçimlerine Yönelik Firmalar Arası İş Birliği Dağılımları	70
Çizelge 4.25. Yer Seçimlerine Yönelik Fikri Mülkiyet Hakları Dağılımı.....	71
Çizelge 4.26. Yer Seçimlerine Yönelik Çevresel Çalışmalar Dağılımı.....	72
Çizelge 4.27. Yer Seçimlerine Yönelik Genel Değerlendirme	73
Çizelge 4.28. Firma Yaşı ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	74
Çizelge 4.29. Firma Yaşı ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi.....	75
Çizelge 4.30. Firma Büyüklüğü ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi.....	76
Çizelge 4.31. Firma Yer Seçimleri ve Pandemiden Etkilenme Düzeyleri.....	76
Çizelge 4.32. Firma Yer Seçimleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	77
Çizelge 4.33. Pandemi Döneminde Krizden Etkilenme Düzeyi	79

Çizelge 4.34. Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi.....	79
Çizelge 4.35. Pandemi Döneminde Destek/Teşvik ve Kredilerden Yararlanma ve Krizden Etkilenme Düzeyi	80
Çizelge 4.36. Pandemi Sonrası Destek/Teşvik ve Kredilerden Yararlanma ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	81
Çizelge 4.37. STK katılım ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	81
Çizelge 4.38. STK Katılım ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	82
Çizelge 4.39. Pandemi Döneminde Ar-Ge ve Krizden Etkilenme Düzeyi.....	82
Çizelge 4.40. Ar-Ge faaliyetleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi.....	83
Çizelge 4.41. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Pandemiden Etkilenme Düzeyleri	83
Çizelge 4.42. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	83
Çizelge 4.43. Fikri Mülkiyet Hakları ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	84
Çizelge 4.44. Fikri Mülkiyet Hakları ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	84
Çizelge 4.45. Nitelikli İşgücü ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	85
Çizelge 4.46. Nitelikli İşgücü ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	85
Çizelge 4.47. E-Ticaret ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi.....	85
Çizelge 4.48. E-Ticaret ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	86
Çizelge 4.49. Çevresel Sürdürülebilirlik Adımları ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	86
Çizelge 4.50. Çevresel Sürdürülebilirlik Adımları ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	86
Çizelge 4.51. Fason Üretim Durumu ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	87
Çizelge 4.52. Fason Üretim Durumu ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	87
Çizelge 4.53. İhracat Durumu ve Pandemiden Etkilenme Düzeyleri.....	88
Çizelge 4.54. İhracat durumu ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	88
Çizelge 4.55. Ürün Çeşitliliği ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi	89
Çizelge 4.56. Ürün Çeşitliliği ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	89
Çizelge 4.57. Pazar Çeşitliliği ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi.....	89
Çizelge 4.58. Pazar Çeşitliliği ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi	90
Çizelge 4.59. Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler ve Değişkenlerin Tanımlanması.....	92
Çizelge 4.60. Tanımlayıcı İstatistikler.....	93
Çizelge 4.61. Krizden Etkilenme Değişkenine Göre Diğer Değişkenlerin Ki-Kare Sonuçları	94
Çizelge 4.62. Krizden Etkilenme Düzeylerine Göre Değişkenlerin Korelasyon Matrisi	95
Çizelge 4.63. Model Katsayılarının Çok Amaçlı Testleri.....	95
Çizelge 4.64. Model Özeti	96
Çizelge 4.65. Hosmer – Lemeshow Testi	96
Çizelge 4.66. Sınıflandırma Tablosu	96

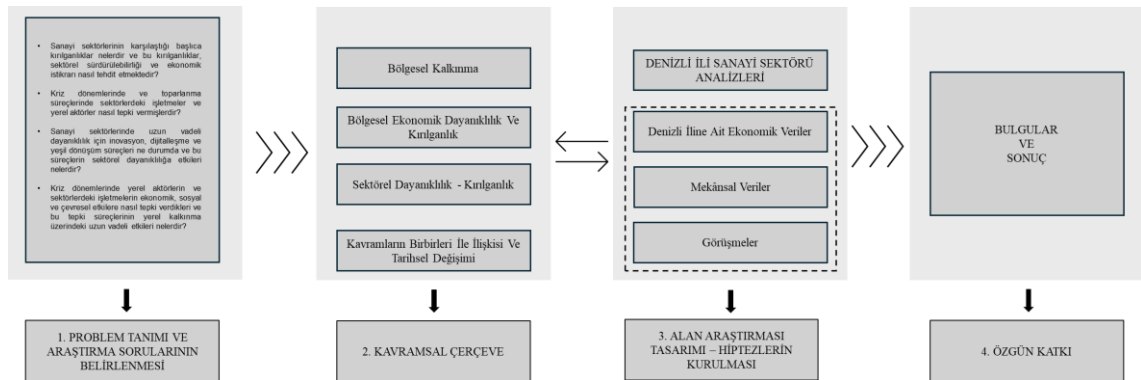
Çizelge 4.67. Denklemdeki Değişkenler	97
Çizelge 4.68. Çevresel Çalışmalar Değişkenine Göre Diğer Değişkenlerin Ki-Kare Sonuçları	98
Çizelge 4.69. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi	99
Çizelge 4.70. Model Katsayılarının Çok Amaçlı Testleri.....	99
Çizelge 4.71. Model Özeti	100
Çizelge 4.72. Hosmer – Lemeshow Testi	100
Çizelge 4.73. Sınıflandırma Tablosu	100
Çizelge 4.74. Denklemdeki Değişkenler	101
Çizelge 4.75. İnovasyon Kapasitesi Değişkeni ile Anlamlı İlişkisi Bulunan Değişkenler.....	101
Çizelge 4.76. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi	102
Çizelge 4.77. Modeldeki Katsayıların Çok Amaçlı Testleri.....	103
Çizelge 4.78. Model Özeti	103
Çizelge 4.79. Hosmer – Lemeshow Testi	103
Çizelge 4.80. Sınıflandırma Tablosu	103
Çizelge 4.81. Denklemdeki Değişkenler	104
Çizelge 4.82. Katılımcılık ve Diğer Değişkenler Arasındaki Ki-Kare Sonuçları	105
Çizelge 4.83. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi	106
Çizelge 4.84. Modeldeki Katsayıların Çok Amaçlı Testleri.....	107
Çizelge 4.85. Model Özeti	107
Çizelge 4.86. Hosmer-Lemeshow Testi.....	107
Çizelge 4.87. Sınıflandırma Tablosu	108
Çizelge 4.88. Modeldeki Değişkenlerin Katsayıları.....	108

1. GİRİŞ

Bölgesel ekonomik kalkınma ve kırılabilirlik-dayanıklılık arasındaki ilişkinin, son zamanlarda bölgesel çalışmalar ve bölge ekonomilerine yönelik araştırmaların odak noktasını oluşturduğu görülmektedir. Bölge düzeyinde ekonomik kalkınmanın, sürdürülebilirlik ve dayanıklılık açısından nasıl bir rol oynadığı, küresel ve yerel ekonomik değişkenlerin etkileşimi ile şekillenen karmaşık bir konudur. Çeşitli ölçeklerdeki ekonomilerin kalkınma ve kırılabilirlik-dayanıklılık ilişkisi, hem akademik hem de politika yapıcılar arasında giderek daha fazla ilgi çekmektedir.

Günümüz küresel ekonomisinin karmaşıklığı ve bütünleşmesi, ülkeleri ve bölgeleri iç ve dış kaynaklı krizlere ve şoklara karşı açık hale getirmiştir. Bu durum, ekonomik aktörlerin küresel pazarlar, finansal akışlar ve ticaret bağlantıları aracılığıyla birbirine daha fazla bağlı olduğu bir işleyiş biçimini yansıtmaktadır. İç veya dış kaynaklı bu şoklar, bir bölgenin veya ülkenin ekonomik başarısını etkilediğinde, ortaya çıkan sonuçlar genellikle sektörel ve mekânsal farklılaşmaları beraberinde getirmektedir. Küresel ekonominin işleyiş biçimi, ülkelerin ve bölgelerin birbirleriyle yoğun ekonomik, finansal ve ticaret bağlantıları kurduğu bir ağ gibi düşünülebilir. Bu entegrasyon, ülkelerin uluslararası sermaye hareketleri, ticaret anlaşmaları ve teknolojik transferler yoluyla birbirlerinden daha fazla etkileşim içinde olmalarına neden olmaktadır. Bu durum, küresel ekonomi üzerindeki herhangi bir olumsuz etkinin hızla diğer ekonomilere yayılmasına olanak tanımaktadır.

Bir bölgenin veya ülkenin bir kriz veya şok karşısında etkilenmesi durumunda, bu etki sektörel ve mekânsal düzeylerde farklılaşmaktadır. Sektörel farklılaşma, özellikle belirli endüstrilerin krize daha hassas olması veya dayanıklı olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Mekânsal farklılaşma ise coğrafi bölgeler veya ülkeler arasındaki ekonomik yapılarındaki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Örneğin, bir kriz, belirli bir bölgedeki sanayileşmiş veya tarım ağırlıklı bölgeleri farklı şekillerde etkileyebilir. Aynı şekilde, bir ülkenin ekonomisinin büyük bir kısmı belirli bir sektöre dayanıyorsa, bu sektördeki bir kriz, bölgenin genel ekonomik performansını belirgin şekilde etkileyebilir. Bu durum, küresel ekonomideki krizlerin etkilerinin genel bir öngörülebilirlikten uzak olduğunu vurgulamaktadır. Sektörel ve mekânsal farklılaşmalar, krizlere karşı direnç veya savunma mekanizmalarının geliştirilmesi açısından önemli bir bağlam sunar. Belirtilen açıklamalar doğrultusunda çalışmanın 4 aşamada Şekil 1'deki gibi oluşturulması uygun görülmüştür.

Şekil 1.1. Çalışmanın Aşamaları

İlk olarak belirlenen amaçlar doğrultusunda araştırma soruları;

- Sanayi sektörlerinin karşılaştığı başlıca kırılganlıklar nelerdir ve bu kırılganlıklar, sektörel sürdürülebilirliği ve ekonomik istikrarı nasıl tehdit etmektedir?
- Sanayi sektörlerinde uzun vadeli dayanıklılık için inovasyon, dijitalleşme ve yeşil dönüşüm süreçleri ne durumda ve bu süreçlerin sektörel dayanıklılığa etkileri nelerdir?
- Kriz dönemlerinde yerel aktörlerin ve sektörlerdeki işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilere nasıl tepki verdikleri ve bu tepki süreçlerinin yerel kalkınma üzerindeki uzun vadeli etkileri nelerdir? Olarak belirlenmiştir.

İkinci aşamada ise araştırma sorularının cevaplanabilmesi ve kavramsal çerçevenin belirlenmesi için bölgesel kalkınma, ekonomik dayanıklılık ve kırılganlık, sektörel dayanıklılık kavramları üzerinde durulmuş aralarındaki ilişkinin politikalar ve uygulamalar ışığında değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bölgesel kalkınma kavramının açıklanabilmesi ve politikaların değerlendirilebilmesi için bölge ve kalkınma kavramlarının tanımları ele alınmıştır. Mevcut politikaların ve kavramların açıklanmasının ardından sektörel düzeyde politikaların değerlendirilebilmesi ve çalışmanın sınırlarının belirlenebilmesi için sanayi sektörüne yönelik politikaların tarihsel değişimi kalkınma planları incelenerek ortaya koyulmuştur.

Tez kapsamında üçüncü bölümde alan araştırması tasarımı ve hipotezlerin kurulması amaçlanmış ve Denizli iline ait ekonomik veriler, mekânsal veriler ve yapılan görüşmeler doğrultusunda analizler tamamlanmıştır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda çalışma alanının belirlenebilmesi için Üç Yıldız Analizi yapılmıştır. İstihdam ve iş yeri sayıları doğrultusunda tamamlanan Üç Yıldız Analizi sonucunda ekonomik büyüklükleri de göz önünde bulundurularak incelenecek sektör tekstil sektörü olarak belirlenmiştir. Denizli Sanayi Odası faal firma listesinde yer alan firmalardan hareketle %95 doğruluk, %5 hata payı ile örneklem büyüklüğü 158 firma olarak belirlenmiş ve kısıtlılıklar dolayısı ile 118 firma ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde elde edilen veriler ışığında hipotezler test edilmiş, görüşmelerden elde edilen verilerle bulgular aktararak özgün katkı sunulmuştur. Değişkenler arasında ilişkinin değerlendirilebilmesi amacı ile lojistik regresyon modelleri oluşturularak çalışma tamamlanmıştır.

2. KAYNAK TARAMASI

Bu bölümde, öncelikle bölgesel kalkınma kavramının nasıl ortaya çıktığı, bu kavramın gelişiminde etkili olan aktörler ve politikaların tarihsel evrimi ele alınacaktır. Bu evrimin hangi koşullar altında gerçekleştiği ve bu süreçte hangi tür politikaların oluşturulduğu ve uygulandığı incelenecektir. Bunun ardından, ekonomik dayanıklılık ve kırılabilirlik kavramlarının çeşitli disiplinlerde nasıl tanımlandığı ve bu tanımlamalarda etkili olan faktörler hakkında bilgi verilecektir. Son olarak, mevcut literatürden yararlanarak bölge ekonomileri ile kırılabilirlik ve dayanıklılık arasındaki ilişki üzerine bir inceleme yapılacaktır.

2.1. Bölgesel Kalkınma

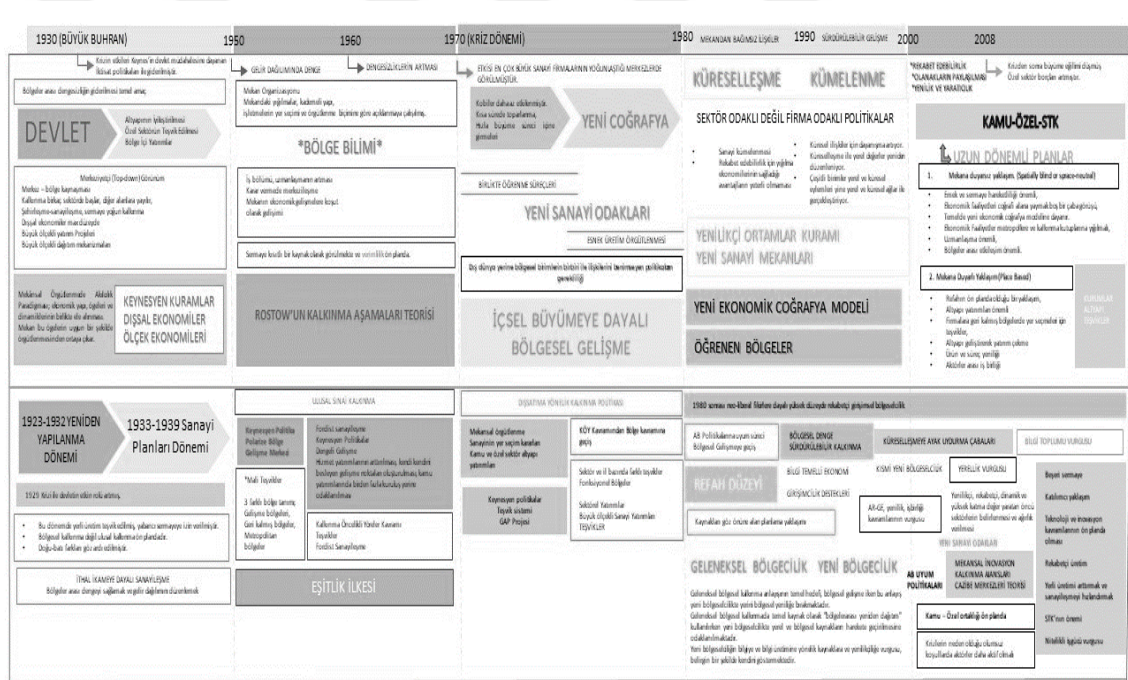
Bölge kavramı, genellikle coğrafya ve ekonomi gibi farklı disiplinlerde çeşitli tanımlamalara tabi tutulan bir terimdir. Temel olarak, belirli bir alanda benzer özelliklere sahip veya belirli bir amaca hizmet eden bir alan olarak ifade edilebilir. Bu kavram, içerik ve tanım bakımından zaman içinde değişmiş ve gelişmiş, farklı dönemlerde farklı anlamlar kazanmıştır. Bölge kavramı, genellikle iki farklı mekanın karşılaştırılması yoluyla, benzerlik veya farklılıkları vurgulayarak kullanılır. Bilimsel anlamda bölge kavramının ilk tanımı, haritacıların sınır tanımlama çabalarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. İlk bölge tanımı genellikle nehirler ve dağ zirveleri gibi coğrafi unsurları referans alarak yapılmıştır. Bu tanımlama, belirli coğrafi özelliklere sahip alanları gruplandırma amacını taşımaktadır. Zamanla, coğrafyacılar bölge kavramını daha da geliştirmiş ve coğrafi özelliklere dayalı olarak bölge tanımlamaları yapmışlardır. Bu tanımlamalar genellikle iklim, bitki örtüsü, topoğrafya gibi faktörlere dayanarak belirli bölgeleri sınıflandırmayı amaçlamıştır. Bu dönemde, bölge kavramı, fiziksel yapıların yanı sıra belirli coğrafi alanlarda yaşayan toplumların benzerlikleri veya farklılıkları gibi sosyal ve kültürel unsurları da içermeye başlamış ancak bu konunun potansiyel bir sorun teşkil edeceği düşüncesi ile konu üzerinde durulmamıştır. (Eraydın, 2004). Bölge kavramının günümüzdeki anlamı, bu geçmiş dönemlerdeki çeşitli tanımlamaların etkisi altında şekillenmiştir. Türk Dil Kurumuna göre bölge tanımı ise *“yönetimsel ve ekonomik birlik, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliği, üzerinde yaşayan insanların özdeş soydan gelmiş olmaları gibi yönlerden belirlenmiş olan, sınırları belirtilmiş toprak parçası.”* olarak tanımlanmıştır.

Kalkınma kavramı, bir toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarındaki bir dizi faktörün hem niteliksel hem de niceliksel olarak olumlu yönde gelişmesini ifade eder. Bu kavram, farklı disiplinlerce çeşitli tanımlamalara tabi tutulabilir ve genellikle "uygarlaşma" veya "modernleşme" gibi anlamlar içerebilir. Kalkınma, yapı değişikliği, daha iyi bir duruma geçiş, gelir düzeyinin artışı, emek ve verimliliğin artışı, inanç ve zihniyette olumlu yöndeki değişim gibi özellikleri içerir (Taştekin, 2018). Buna ek olarak, bölgesel kalkınma kavramı, yalnızca ekonomik açıdan değil, bir bölgenin tüm faktörlerinin iyileşmesini ve mevcut durumundan daha iyi bir duruma evrilmesini ifade

eder. Bölgesel kalkınma kavramı ve politikaları, geçmişten günümüze kadar çeşitli hedeflere yönelik olarak değişmiş ve çevresel faktörlere uyum sağlama, sorunlara çözüm üretme ve koşulları iyileştirme gibi amaçlarla evrilmiştir.

2.1.1. Bölgesel Kalkınmanın Tarihsel Değişimi

Çalışmanın bu bölümünde bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarının tarihsel değişimine odaklanılacaktır. Bölgesel kalkınma kavramının ve politikalarının tarihsel evrimi incelenirken, özellikle Büyük Buhran döneminden itibaren bu politikalarda önemli değişikliklerin yaşandığına dikkat çekilmektedir. Buhran dönemi sonrasında, ekonomik dengesizliklerin giderilmesine ve bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesine yönelik çeşitli politika ve kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Geliştirilen bu kuram ve politikaların Dünyadaki ve Türkiye’deki değişimlerini incelemek krizlerin ya da diğer ortam koşullarının bölgeler üzerindeki etkilerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Şekil 2.1. Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Kavram ve Politikalarının Değişimi (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2.1.1.1. Dünyada Yaşanan Değişimler

Bölgesel kalkınma kavramı ve politikaları son 25 yıldır önemli bir değişim yaşamaktadır. Küreselleşme kavramı ile gelen bağımlılık bölgesel kalkınma anlayışını ve politikaların değişimini de etkilemiştir. 1929-1939 yılları arasında yaşanan büyük buhranın etkileri devletin müdahalesine dayanan iktisat politikaları ile giderilmiştir. Bu dönemde devletçilik ilkesi ön plandadır. Dönemde ulus devlet sınırları içerisinde örgütlenmiş olan refah devletinde ulusal kalkınma hedefi ve bireylerin refahı arasında

özdeşlik kurmaktadır. Dünya savaşı sonrasında oluşan dünya düzeni içinde gelişen kapitalist sistem ile yaşanan krizler sonucunda akılcılık paradigması gelişmiştir. Bu paradigma döneminde soğuk savaşın iki kutuplu dünya düzeni egemendir. Refah devleti bu dönemde ekonomiyi krize düşürmeden yönetecek, toplum içinde eşitlik sağlayacak ve yeniden dağıtım işlevini üstlenecektir. (Tekeli, 2008) Dönemin belirleyici unsurları, 1945 sonrası dönemde gündeme gelmeye başlayan küresel neo-liberal politikalar, antlaşmalar ve kurumlardır (Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Teşkilatı, Uluslararası Ticaret Odası, Dünya Ekonomik Forumu) (Şenol&Kemeç, 2018). Bu dönemde geliştirilen politikalar ekonomik büyümede sürekliliğin sağlanması için devlet müdahalesine gerek duyan politikalarlardır. Bu dönemde sermaye kısıtlı bir kaynaktır ve verimli bir şekilde kullanılmalıdır. Bu nedenle yatırımın nerede yer seçeceği ve maliyetler önemlidir (Eraydın, 2004).

1970 yılına kadar politikalarda yaşanan değişimler, bölge planlamanın yükseliş dönemini tariflemektedir. Kriz öncesi dönemde geliştirilen politikalar yerel kaynakların harekete geçirilebileceği ve dıştan gelen yatırımlarla da bunların desteklenmesinin bölgesel gelişmeyi sağlayacağı düşüncesi üzerinedir. Ancak kriz sonrasında büyük ölçekli ve seri üretime dayalı örgütlü kapitalizmin kuralları üzerinde soru işaretleri oluşmuştur (Eraydın, 2004). Bu dönemde KOBİ'ler krizden daha az etkilenmiş, kriz sonrasında daha hızlı toparlanmış ve hızla büyüme sürecine girmiş olmaları ile dikkat çekmişlerdir. Bu gelişmeler sonrasında Yeni Coğrafya ve Yeni Sanayi Odakları yazını geliştirilmiştir. Mekana yönelik tartışmaların arttığı bu dönemde mekânsal örgütlenme ve yerellik kavramı ön plana çıkmıştır. Ekonomik kriz sonrası enerji ve altyapı, kendi kendine yetebilme, kobiler, yerel güç ve kaynak üzerinde yaşanan sorunlar dış dünya yerine birimlerin birbiri ile ilişkilerini benimseyen politikaların gerekliliğini vurgulamış ve İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde devletin küçülmesi ve refah devleti işlevlerinin azaltılması gündeme gelmiştir.

1980 – 2000 yılları arasındaki dönem sektör odaklı değil firma odaklı politikaların geliştirildiği dönemdir. Küreselleşme ve kümelenme dönemi olarak ifade edilen bu dönem, küresel ilişkiler için dayanışmayı arttırmış, yerel değerlerin yeniden düzenlendiği, çeşitli birimlerin eylemlerini yerel ve küresel ağlarla gerçekleştirdiği bir dönemdir. Bu dönemde geliştirilen politikalarda sürdürülebilir gelişme ön plana çıkmaktadır. Mekandan bağımsız ilişkilerin ortaya çıkması ile Yenilikçi Ortamlar Kuramı, Bölgesel Yenilik Sistemleri Kuramı, Öğrenen Bölge Modeli ve Yeni Sanayi Mekanları yazını geliştirilmiştir. 1990 yılında yığılma ekonomilerinin ve ulaşım maliyetlerinin gündeme gelmesi ile Yeni Ekonomik Coğrafya Modeli ortaya çıkmıştır (Yavan, 2013).

2000 sonrasındaki dönemde krizlerden en çok etkilenen ülkeler AB, ABD ve OECD ülkeleri olmuştur. 2008 yılındaki küresel krizden sonra ekonomik büyüme eğilimleri düşmüş özel sektör borçları artmıştır. Krizlerin etkisi ve yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle önceki dönemlerdeki politikaların ele alınması gerektiğini ortaya

çıkarmış ve 4 adet rapor oluşturulmuştur. Bu raporların genel içeriği mekana duyarlı ve mekana duyarsız yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mekan duyarlı yaklaşım yani Dünya Bankası Yaklaşımının araçları kurumlar, altyapı ve teşviklerdir. Mekan duyarlı yaklaşımda emek ve sermaye hareketliliğinin önemli olduğu, ekonomik faaliyetlerin belirli bir alana yayılması amacının boş bir çaba olduğu vurgulanmaktadır. Temelde Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımına dayanır. Ekonomik faaliyetlerin metropollere ve kalkınma kutuplarına yığılmasını savunan bu yaklaşımda uzmanlaşma ve bölgeler arası etkileşim önemlidir (Yavan, 2013). Mekan Duyarlı Yaklaşımda ise refah ön plandadır. Altyapı yatırımlarının, inovasyonun ve aktörler arası iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda firmaların geri kalmış bölgelerde yer seçmeleri için teşviklerin sunulması ve altyapı geliştirerek yatırım çekilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu dönemde uzun dönemli planların yapıldığı, politikaların rekabet edebilirlik, eşitlik ve sürdürülebilirlik kavramı üzerinde durduğu görülmektedir (Yavan, 2013). Bölgesel kalkınma kuram ve politikalarına yönelik 1950’li yıllardan itibaren üç ana akım bölgesel kalkınma kuramından bahsedilebilir;

1. Fordist üretim, mekânsal örgütlenme modelleri ve bölge biliminde merkezi yerler kuramları: Bu evrede uzmanlaşma ve kademelenme yapısı içinde sanayi alanlarının yer seçimlerinin belirli kurallara dayandırıldığı görülmektedir. Sermaye kısıtlı bir kaynak olarak ele alınmış, bu kısıtlı kaynağın verimli kullanılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Planlamanın yükseliş dönemini tarifleyen bu dönemde devlet ön planda olup, gerekli teknik ve sosyal altyapı yatırımlarına önem vererek gelişmeyi sağlamaya ve bölgeler arası eşitsizliği gidermeye çalışmıştır. Bu evrede bölge alansal olarak ele alınmış, büyük oranda neo-klasik iktisat ile mekan ilişkilendirilmiştir denilebilir (Bogdański, 2012; Ayalp, 2020).

2. Yeni Sanayi Odakları, esnek üretim ve içsel büyüme paradigması: 1970’li yıllardan itibaren yükseliş döneminde olan bölgesel kalkınma kavramı yaşanan krizlerden dolayı sorgulanmaya başlamıştır. Kriz dönemlerinde özellikle büyük sanayi odaklarındaki yaşanan ekonomik çöküntü nedeniyle ölçek ve yığılma ekonomilerinin önem kazandığı, büyüme kutupları yaratmayı temel alan fordist dönem yaklaşımının başarısız bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir. Kriz sonrasındaki dönemde küçük ölçekli işletmelerin yoğunlaştığı, mekânsal yığılmaların olduğu bazı sanayi alanlarında dayanıklılıkları ve yüksek performansları, mekânsal olarak yakın olan kümelenmiş firmaların birbirleri arasındaki iş birliği, bilgi paylaşımı ve birlikte öğrenme pratikleri ile beraber oluşan esnek üretim örgütlenmeleri yani yeni sanayi odakları kavramı ön plana çıkmıştır. Bu evrede alansal bölge temsili yerine, kümelenme/yığılmaların olduğu noktasal olarak temsil edilebilecek yerellikler söz konusudur (Bogdański, 2012; Ayalp, 2020).

3. Bölgesel rekabet, bilgi toplumu ve bölgesel inovasyon ağları: 1990 yıllarından itibaren bölgesel kalkınma kuramlarının üçüncü evresi olan bu evre teknolojik gelişmeleri temel alarak sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildiği, ağ tipi ilişkilerin

önem kazandığı evredir. Mekana bağımlı ilişkilerin önemsizleştiği bu dönemde çıkara dayalı ağ tipi ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde, bölge ekonomisinin sektörlerden ziyade firmalar düzeyinde temsil edilmesinin daha olanaklı olduğu belirtilmektedir. Bölgesel yenilik sistemleri kuramı, yenilikçi ortamlar kuramı, öğrenen bölgeler modeli gibi kavramların ön plana çıktığı bu evrenin bölgesel düzeyde öğrenme ile üretimin bütünleştiği, yenilikçilik ve yaratıcılığın rekabet gücü üzerinde etkili olduğunu benimseyen bir evre olduğu belirtilmiştir (Bogdański, 2012; Ayalp, 2020).

2.1.1.2. Türkiye’de Yaşanan Değişimler

Planlı Dönem Öncesi

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hem ülke hem de bölge düzeyinde ekonomik bir geri kalmışlık sorunu ve krizlerin olumsuz etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu sorunu çözebilmek için dönemler itibarı ile bazı politikalar geliştirilmiştir. 1923-1950 yılları arasındaki dönemde temel amaç kendi kendine yetebilmek için ekonomik kalkınmanın sağlanması ve ulusal düzeyde sanayinin geliştirilmesidir (Kaya, 2020). Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı devletinden kalan borçların 1930 yılına kadar ödenmesi gündemde olmuş ve ekonomik olarak zorluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun yanında 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz özel sektör yatırımlarının durmasına sebep olmuştur. Bu dönemde ekonomik kalkınma devletçilik ilkesi temelinde uygulanan kalkınma planları ile sağlanmaya çalışılmıştır. 17 Şubat 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş ve kongrede sanayici, çiftçi ve işçi sınıflarının talepleri karara bağlanmıştır. Türkiye, 1929 yılından sonra ithalatta gümrük vergisi uygulama hakkını elde etmiş, uzun bir süre korumacı ve ithal ikameci sanayileşme stratejisini benimsemiştir.

İthal ikameye dayalı sanayileşme stratejisi ve devletçilik ilkesi temelinde ulusal kalkınmanın sağlanabilmesi için hazırlanan ilk plan 1932-1937 yıllarını kapsayan birinci beş yıllık sanayi planıdır. Plan çerçevesinde 1930’lu yıllarda devletin öncülüğünde sanayi hamlesi başlatılmıştır. Bu dönemde temel amaç dengeli kalkınmayı sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermektir. Ancak bu dönemde 1929 ekonomik krizinin etkileri ile uygulanan politikalar yetersiz kalmıştır. Bu dönemde bölgesel farklılıkların farkında olunmasına rağmen öncelik sanayileşmeye verilmiş ve yatırımlar genellikle batıda kaynakların ve ulaşım olanaklarının daha çok olduğu alanlara yönlendirilmiştir. Bununla birlikte ülkenin ulaşım sorununa yönelik çözüm getirilmek istenmiş çeşitli hamleler yapılmıştır. Bu yatırımlar, bölgeleri birbirine bağlayan demiryolları, çeşitli sanayi kuruluşları ve madencilik sahaları üzerinde yoğunlaşmıştır (DPT, 1932).

1950-1960 yılları arasında siyasi değişimler sebebi ile kalkınmaya ilişkin bakış açıları yeni boyutlar kazanmıştır. Kurulması ve geliştirilmesi düşünülen sanayi alanları için ihtiyaç olan enerji ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Yine bu dönemde plan fikrinden oldukça uzaklaşmış ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için bir çaba

gösterilmemiştir. 1960 yılında özel sektörün dışsal ekonominin yoğun olduğu Marmara ve Ege bölgelerine yoğunlaştığı, kamu yatırımlarının ise ülkeye yayıldığı görülmektedir. Sonuç olarak 1960'lı yıllara kadar bölgesel farklılıkları gidermek amacı ile tutarlı adımlar atılmamış, bölgesel farklılıklar ciddi bir sorun olarak devamlılık göstermiş, kalkınma kavramı bölgesel dengesizlikleri gidermek amacı ile şekillenmiştir.

Planlı Dönem Sonrası

1960 yılında kalkınma planlarını oluşturmak amacı ile Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ile bölgesel plan yapma ve yaptırma görevlerini üstlenmiştir. Bu dönemde yeni ekonomik düzenin verimliliği elde edilmeden ülke genelinde istikrarsızlıklar yaşanmıştır. 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulaması günümüzde 12. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile devam etmektedir. Planlı dönemlerde kalkınma politikalarının karşılaştırılması için kalkınma planlarından yola çıkmak uygun olacaktır.

(1963-1967) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında temel amaç bölgesel farklılıkları gidermek, gelir dağılımının eşitliğini sağlamak, aşırı kentleşme ve nüfus sorunlarının çözülmesidir. Bu dönemde bölgeler potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve metropolitan bölgeler olarak üç grupta incelenmiştir. Potansiyel gelişme olanaklarına sahip bölgelerin kalkınmasında tespit edilen bir üstünlüğü olan kesimler üzerinde yoğunlaşılması bu planın hareket noktasıdır. Bu kapsamda ülke genelinde gelişme bölgeleri olarak Marmara, Çukurova, Antalya ve Zonguldak belirlenmiştir. Zonguldak'taki amaçlar haricinde diğerlerinde gelişme yaşanmamıştır (DPT, 1963).

(1968-1972) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında temel hedef az gelişmiş bölgelerin kendi kendine yetebilmesi ve çevresini etkileyen gelişme noktalarına ulaşılması, yani cazibe merkezleri oluşturulmasıdır. Politikaları uygulamaya koymak için kamusal altyapı yatırımlarından yararlanmak amaç olarak benimsenmiştir. Teşvik Tedbirleri ile (özel kredi imkanları, vergi indirimleri vb.) özel sektörün sanayi yatırımlarının az gelişmiş bölgelere çekilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca altyapının hazırlandığı sanayi bölgelerinde ucuz enerji imkanları sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak Organize Sanayi Bölgeleri oluşturulması öngörülmüştür (DPT, 1968).

(1973-1977) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel farklılıkların giderilmesi hedefinden daha yüzeysel olarak bahsedilmiştir. Planda bölge planlama kavramından uzaklaşarak Kalkınma Öncelikli Yörelere kavramı üzerinde durulmuştur. 1980 yılından itibaren içsel potansiyeli ortaya çıkarmak için bölgesel politikaların geliştirilmesi hedeflenmiş buna yönelik olarak yerel girişimcileri desteklemeye yönelik teşvikler bu hedefin önemli bir parçasını oluşturduğu belirtilmiştir (DPT, 1973).

(1979-1983) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında daha önceki planların başarılı olamadığı ve bölgesel dengesizliklerin daha çok arttığı ifade edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise bu dengesizliğin daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Daha önceki planlarda istenilen sonuçlar alınamamış olmasına rağmen “Kalkınmada Öncelikli Yöreler” uygulaması bu plan döneminde de sürdürülmüştür. (DPT, 1979) Bu plan döneminde ekonominin bütünleşmesi, sektörel ve bölgesel bağların güçlenmesi, belirli toplumsal ve ekonomik iş bölümü olan yerleşme merkezleri sistemi ile pazarlama düzeninin gerçekleşmesini içeren mekânsal örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda geri kalmış bölgelere yönelik olarak; kararların mekanla bütünleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hizmetler, altyapı, ve sanayinin mekânsal olarak dağılım politikaları belirlenmiştir (DPT, 1979).

(1985-1989) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında uygulanan “Kalkınmada Öncelik Yöreler” uygulamasının devam ettirildiği görülmüştür. Türkiye’de yerleşme bölgelerinin kademelendirilmesi uygulamasına geçilmiş ve bu kapsamda on altı bölge ayrımına gidilmiştir. Bu planda planlanması yapılacak olan alanların iktisadi durumu, sektörel açıdan gösterdiği potansiyel ve büyük ölçekli projelerin yer alması gibi faktörlere bağlı olarak bölge sınırlarının tespitinde etkili olabileceği ifade edilmiştir (DPT, 1985).

(1990-1994) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel politikalara “Bölgesel ve Yöresel Gelişme” başlığında yer verilmiştir. Burada ilk göze çarpan unsur bölge planlama kavramı yerine bölgesel gelişme kavramının kullanılmasıdır. Bu gelişmenin de refahı artırıcı ve yaygınlaştırıcı olması temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bu planda AB’nin bölgesel politikalarının da dikkate alınacağı ifade edilmiştir (DPT, 1990).

(1996-2000) Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel kalkınmanın ulusal birliği artıracak biçimde olması amaçlanmıştır. Sektörel politikalara; sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal politikaların karşılıklı etkileşimi ele alınarak mekânsal boyut kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere geri kalmış tüm bölgelerde bölgesel gelişme projelerinin üretilmesi gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 1996).

(2001-2005) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkesi ön plandadır. Bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu için çalışmalara hız verilmesi ilke olarak benimsenmiştir. Yine bu planda bölgelerin oluşturulmasında Yerleşme Merkezlerinin Kademelendirilmesi Araştırmasının güncellenmesi gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 2001).

(2007-2013) Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel gelişmenin sağlanması ve merkezi düzeyde etkin hale getirilmesi, yerel dinamiklere ve içsel

potansiyele dayalı gelişimin sağlanması, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması, kırsal kalkınmanın sağlanması gibi ilkeler üzerinde durulmuştur. Bu planda küreselleşme sürecinin yerel dinamikleri doğrudan etkilediğini ve bölgesel kalkınma için yeni şartların ve fırsatların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Küresel rekabet koşulları altında şehirlerin ve bölgelerin birer rekabet birimi olduğundan ve dinamiklerin-potansiyellerin değerlendirilebileceği yeni stratejilerin geliştirilmesi ile kalkınma sürecinin hızlanacağı belirtilmiştir (DPT, 2007).

(2014-2018) Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı büyümenin yanında hukukun üstünlüğü, **bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı** gibi kavramlar ön plandadır. Planda ülkenin potansiyelini, bölgesel dinamikleri ve insanın yeteneklerini harekete geçirecek kalkınma sürecinin hızlandırılması hedeflenmiştir. Küreselleşme sürecinde krizlerin yol açtığı belirsizlikler nedeniyle kurumların ve aktörlerin karar alma süreçlerinde daha aktif rol almalarının gerekliliği belirtilmiştir. Planda sektörler arası etkileşimin artırılması ve sorunların çözümünde disiplinler arası bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Onuncu kalkınma planı sürdürülebilirliği merkeze alarak hazırlanmış bir plandır. Nitelikli insan, güçlü toplum başlığı altında insan için ve insanla birlikte kalkınma yaklaşımının hayata geçirileceği ifade edilmiştir. Yenilikçi üretim, istikrarlı büyüme başlığı altında üretimdeki yapısal dönüşüm için hedef ve politikalar belirlenmiştir. Planda sürdürülebilirlik, yaşanabilir çevre ve kalkınma için uluslararası iş birliği vurgulanmaktadır (KB, 2014).

(2019-2023) On Birinci Kalkınma Planında katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. 15 yıllık bir perspektifin ilk 5 yılını kapsayacak şekilde tasarlanan bu planda **sürdürülebilirlik** ön plandadır. **Eğitim, beşeri sermaye, teknoloji ve yenilik** kabiliyetlerinin artırılması temel amaçtır. Bu plan verimliliğin artırılması, teknolojinin geliştirilmesi ile rekabet gücünün artırılmasını sağlayan, daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma sürecini öngörmektedir (DPT, 2019). Ana eksenleri istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik, nitelikli işgücü ve güçlü toplum, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ve hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim olmak üzere 5 ana eksen bulunmaktadır. Planda imalat sanayinde belirlenen sektörler başta olmak üzere yerli üretimin artırılması ve sanayileşmenin hızlandırılması hedeflenmiştir (SBB, 2019).

(2024-2028) Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerini içeren bu son planda vizyon "*Türkiye yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye*" olarak belirlenmiştir. Plan kapsamında **teknolojik dönüşüm ve yenilikçilik, yeşil sanayi ve sürdürülebilirlik, yerli üretim ve stratejik sektörler, KOBİ'lerin güçlendirilmesi, bölgesel dengesizliklerin azaltılması, ihracat odaklı sanayi** gibi temel yönelim başlıklarının olduğu görülmektedir. Politikaların yenilikçi, sürdürülebilir ve rekabetçi bir sanayi yapısı inşa etmeyi amaçladığı, yerli üretimin artırılarak, dışa

bağımlılığın azaltıldığı ve teknolojik dönüşüme ağırlık veren hedeflerin belirlendiği görülmektedir (SBB, 2023).

Özetle bölgesel dengesizlik geçmişten bugüne kadar önemli kalkınma problemlerinden biri olmuştur. 1960'lardan günümüze kadar olan bu süreçte bölgesel kalkınma politikalarında farklı uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Özellikle ilk dönem kalkınma planlarında gösterilen tüm gayretlere rağmen bölgesel dengesizlikler azalmamış, aksine artış yaşanmıştır. 1980'li yıllarda geçmiş politikaların yeterince etkin olmadığı eleştirilmiş, bölgesel gelişmeye daha fazla ağırlık verilmiştir. Günümüzde ise planların *sürdürülebilirlik, teknoloji ve inovasyon, nitelikli işgücü ve rekabetçilik* kavramları üzerinde durduğu görülmektedir. Yapılmış planlarda ne kadar etkili politikalar belirlendiği ve etkisinin ne ölçüde hissedildiği ise belirsizdir.

2.1. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü

Sanayileşme süreci, kalkınmanın en önemli unsurudur ve tekstil sektörü bu tarihsel süreçte belirgin bir yere ve öneme sahiptir. Tekstil sektörünün kalkınma üzerindeki etkileri ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlardadır. Bu bölümde kalkınma sürecinde sanayi politikalarının ve paralelinde tekstil sektörünün tarihsel değişimi incelenecektir.

2.1.2. Dünyada Değişen Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü

Sanayi kavramına bakıldığında hammaddeleri işlemek, enerji kaynakları yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların tamamını içerdiği görülmektedir. Ekonomik anlamda incelendiğinde ise büyük, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerçekleştirdikleri tüm ekonomik faaliyetler olarak nitelendirilebilir. Temelinde teknolojinin bulunduğu bu kavram bilim, teknoloji ve ekonomi ile güçlü bir koordinasyona sahiptir (Yılmaz, 2017).

İlk olarak 1830'larda başlayan ve 1970'lere kadar devam eden sanayi devrimi, İngiltere'de başlamış, etkisi Amerika ve Avrupa'ya yayılmıştır. Bu zaman aralığında genel olarak üretim emekten makine gücüne doğru evrilmiştir. Bu süreçte başta demiryolları olmak üzere ulaşım ağları gelişmeye başlamıştır. Bu gelişim hammadde tedariği ve dışa açılma konularında olumlu etkiler göstermiştir. 20. Yüzyılın başlarında savaşların etkileriyle teknolojik ilerleme ve üretim süreçlerinde sanayileşme süreci yavaşlamıştır. Dördüncü sanayi devrimi ile makineleşme artmış, bilişim çağının temelleri atılmıştır. Tüm bu değişimler içinde tekstil sektörünün de tüm sanayi politikalarıyla paralel olarak geliştiği söylenebilir.

Tekstil sektörü, küresel ekonomi içindeki yerini üretim süreçlerinde oluşturduğu katma değer ve ihracat gelirlerindeki önemli payıyla sağlamış, bu sebeplerle ekonomik kalkınma süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu sektör, ekonomik bağlamda ülkelerin vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Tekstil sektörünün üretim süreçlerinde sağladığı katma değer, ekonominin genel performansına önemli bir artı

katmaktadır. Yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi, ulusal geliri artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Bu durum, sektörün ekonomik açıdan stratejik bir rol oynamasını sağlamaktadır. Ayrıca, tekstil sektörünün ihracat gelirlerindeki belirgin payı, uluslararası ticaretteki etkileyici konumunu vurgulamaktadır. Yüksek ihracat gelirleri, bir ülkenin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkileyerek ulusal ekonominin güçlenmesine katkı sağlayarak bölge ekonomisini daha dayanıklı hale getirmektedir. Uluslararası pazardaki rekabet avantajıyla birleşen bu durum, sektörün küresel ekonomide sağlam bir konuma sahip olmasını destekler. Bu bağlamda, tekstil sektörünün ekonomik kalkınma süreçlerinde üstlendiği rol, ülkelerin ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmasında önemli bir faktör olarak belirmektedir.

Tekstil sektörü, pamuk, yün ve ipek gibi hammaddelerden türetilen ürünlerin kullanıldığı dokumacılık, hazır giyim ve halıcılık sektörlerinden oluşmaktadır (Aruoba, 1999). İnsani temel ihtiyaç olan giysi üretiminin hammaddesi ve Sanayi Devriminin önemli bir hammaddesi olan pamuk; uluslararası ticaret ve sömürge ticaretinin özgün bir yan ürünü olmuştur (Kaya, 2020). Önceleri emek yoğun bir sektör olan tekstil sektörü sektördeki gelişmeler sonucu sermaye yoğun bir sektör haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, bir dizi gelişmiş ülkede yaşanan ekonomik zorlukların kökeni, yüksek gümrük tarifeleri, karmaşık ithalat lisans prosedürleri ve ticaret kısıtlamaları olarak belirtilmiştir. Bu durum, özellikle savaş sonrası dönemde ekonomilerin toparlanmasını zorlaştıran ve bölgesel ekonomik kırılganlığı arttıran etkenler arasında yer almaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, hem GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) hem de IMF (Uluslararası Para Fonu) tarafından yürütülen ticaret liberalizasyonu politikaları benimsenmiş ve bu bağlamda miktar üzerinden ticari kısıtlamalarda indirimlere gidilmiştir (Eraslan vd., 2008).

Gelişmiş ülkelerde ticaret kısıtlamalarının kademeli olarak kaldırılması, birçok gelişmekte olan ülkenin tekstil ürünleri ihracatçısı olarak ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Bu ülkeler, başlangıçta özellikle hammadde ve düşük maliyetli iş gücü avantajlarını kullanarak pamuklu tekstil ürünleri ihracatlarını artırmış ve zaman içinde konfeksiyon ihracatına yönelmişlerdir. Gelişmeler, uluslararası ticaretteki liberalleşme çabalarının, özellikle tekstil sektöründe faaliyet gösteren ülkeler arasında ekonomik dinamiklerin değişmesine yol açtığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin uyguladığı ticaret politikalarındaki değişiklikler, gelişmekte olan ülkelerin tekstil sektöründeki rekabet avantajlarını değerlendirmelerine ve bu alanda güçlenmelerine imkan tanımıştır. Tekstil ürünlerinin üretimi gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktayken zamanla işçiliğin ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Bu ülkelerin rekabette zorlanacağını anlayan sanayileşmiş ülkeler tekstil teknolojisini geliştirip emek yoğun olan sektörü sermaye yoğun hale getirmişler ve rekabet gücünü kaybetmemek için bazı önlemlere başvurmuşlardır. Bu önlemlerden en çok dikkat çekenler gelişmiş ülkelerin yapmış olduğu anlaşmalar; miktar kısıtlamalarıdır. Dünya tekstil ticaretini şekillendiren bu

anlaşmalar tekstil üretimini 20 yılda önemli oranda arttırmayı başarmıştır. Uluslararası tekstil ticaretini şekillendiren anlaşmalar;

- 1961 – STA (*The Short Term Arrangement Regarding International Trade in Cotton Textiles*) – Pamuklu Tekstil ürünlerine dair kısa süreli uluslararası ticaret anlaşması;
- 1963 – 1973 – LTA (*The Long Term Arrangement Regarding International Trade in Cotton Textiles*) – Pamuklu Tekstil Ürünlerine Dair Uzun Süreli Uluslararası Ticaret Anlaşması;
- 1974 – 1994 – MFA (*Multifibers Arrangement*) – Çok Elyaflılar Anlaşması;
- 1995 ATC (*Agreement on Textile and Clothing*) – Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması olarak karşımıza çıkmaktadır (Eraslan vd., 2008).

Sanayisini geliştirmek isteyen ülkelerde üretimin diğer ülkelere kaymasını etkileyen bir faktör olarak kota uygulamaları ortaya çıkmaktadır. Tekstil sektörünün fazla sermaye gerektirmeden üretiminin yapılabilmesi ve emek yoğun yapıya sahip olması diğer ülkelerin üretimlerinin bu sektöre kaymasına neden olmuş ve rekabeti arttırmıştır. Ticaretler ve Tarifeler Genel Antlaşmasının özünde; dünya ticaretinin serbest olması amacının bir istisnası olarak 1974 yılında uygulamaya giren Çok Elyaflılar Antlaşması ülkelerin kendi aralarında anlaşarak vergileri ve kotalar ile tekstil – konfeksiyon üretimini denetim altında tutabilmek için oluşturulmuştur. Çok Elyaflılar Antlaşması, dört yıllık bir süreyi kapsamasına rağmen 1993’te düzenlenen Ticaretler ve Tarifeler Genel Antlaşması görüşmelerinde 117 ülkede, 1995 yılına kadar Çok Elyaflılar Antlaşması bünyesinde olan tekstil ticaretinin gönüllü kota uygulamalarının bu tarihten sonra Dünya Ticaret Örgütü’ne devredilmesi kararlaştırılmıştır. Bu anlaşmalar ile şekillenen tekstil ticareti 1980 yılından 1999 yılına kadar %250 yükselmiş bu dönemde en yüksek artış Çin’de olmuştur. 2000 yılı sonrasındaki süreçte tekstil sektöründe en büyük tedarikçi AB olmuştur. İkinci sırada ise Çin yer almaktadır (Eraslan vd., 2008).

2.1.3. Türkiye’de Sanayi Politikaları ve Tekstil Sektörü

Yazılı tarihlerden önceki dönemlerde bile varlığını sürdüren tekstil sektörü, ekonomi tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Planlı dönem öncesi sanayinin gelişiminde tekstil sektörü üzerinde yaşanan gelişmeler incelendiğinde; tekstil sektörünün ilk adımlarının atıldığı yerler Orta Asya ve Çin olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’ya gelişi ise 1071 Malazgirt Savaşı ile birlikte olmuştur. Osmanlının kuruluşu ve yükselişi dokumacılığın gelişmesinde büyük oranda etkili olmuştur. Bu dönemde kervanlar yoluyla Avrupa’ya ulaştırılan ve ünlenen ürünler; Denizli Ak Alemlü denilen beyaz bezler ve Sivas’ın Komlot adı verilen dokumalarıdır. Duraklama döneminde yaşanan iç isyanlar tekstil sektörünü etkilemiş ve üretiminde ve ticaretinde büyük oranda düşüşler yaşanmıştır (DPT,1976).

Türkiye’nin sanayileşme sürecinde ilk adım Şubat 1923’te Türkiye İktisat Kongresinin toplanması ile atılmıştır. Kongrenin amacı çeşitli aktörler arasında bir

uzlaşmanın sağlanmasıdır. Kongrede sanayi alanındaki politikalar belirlenmiştir. Bu politikalar özetle; sanayinin ve sanayicinin teşvik edilmesi, koruyucu gümrük vergileri yoluyla sanayinin korunması ve sanayi için ithal edilecek ürünlere muafiyet tanınması, lojistik alanında ucuz tarifelerin uygulanması ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesi, kredi imkanlarının artırılması, nitelikli eleman yetiştirilmesi için gerekli olan eğitim kurumlarının ve sanayi odalarının kurulmasıdır (Yücel, 2015).

1925 yılında kurulan Sanayi ve Madenler Bankası tekstil sektörünü destekleyen önemli adımlardan biridir. Banka, Osmanlı döneminden kalan tekstil fabrikalarını denetimi altına alarak yönetimini üstlenmiş ve yeni kurulacak olan fabrikalar için özel kredi ve destekler sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile tekstil sektörüne yönelik teşvikler artırılmış ancak belirgin bir gelişme sağlanamamıştır (Ansal, 1999).

Devletçilik dönemi (1930-1939), yeniden yapılanmadan ziyade sanayide var olan sorunlara pragmatik bir çözüm bulma arayışının bir sonucudur. Bu dönemde devlet özel sektöre ortaklık etmiştir. Özel kesimi de içinde bulunduran ve devlet liderliğinde yürütülecek olan kalkınma ve sanayileşme politikaları geliştirilmiştir. 1932 yılında devletçilik uygulamasının ilk örneği olarak Devlet Sanayi Ofisi kurulmuştur. Sanayi alanında denetim yetkisi olan DSO 1933 yılında kapatılmış yerine Sümerbank kurulmuş ve Sanayi Maden Bankasında işletilen tekstil fabrikaları bu kuruluşa devredilmiştir. Bu dönemde Sümerbank'ın kurulması ile sanayide kamu işletmeciliği ve bankacılığı birleştirilmiştir. 1934-1938 Yıllarında 1. Beş Yıllık Sanayi Planı oluşturulmuş, devletçilik dönemi sanayi programları ile somutlaşmıştır. Bu plan iki ana kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısım Tekstil Sektörü ile ilişkili olarak dokuma (pamuk, kendir, yün), maden işleme, selüloz, taş-toprak, ve kimya gibi sanayi sektörlerinde uygulanmak üzere geliştirilmiş raporlardan oluşmaktadır. İkinci kısımda ise İktisat Vekaleti için öneriler yer almaktadır. Planda ön görülen yatırımların en büyüğü dokuma ve demir-çelik sektörlerine ayrılmıştır. Birinci Sanayi Planı çerçevesinde açılan fabrikalar; Bakırköy Bez Fabrikası, Isparta Gül Yağı Fabrikası, Keçiborlu Kükürt Fabrikası, Kayseri Dokuma Fabrikası, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası, İzmir Kağıt Fabrikası, Bursa Merinos Yünlü Sanayi Dokuma Fabrikası, Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, Malatya Bez ve İplik Fabrikasıdır (Üyümez, 2016).

II. Dünya savaşı ve savaş sonrası dönemde (1939-1945/1946-1960) ise Türkiye savaşa girmemiş ancak savaş ekonomisi koşullarında altında bir dönem geçirmiştir. 1939 yıllarından itibaren devletçilik ve sanayileşme atılımı iktisat politikası olmaktan çıkmıştır. Bu dönemde üretimde daralma, enflasyonun yükselmesi ve stokçuluğun artması gündemdedir. Savaş döneminde güçlenen burjuvazinin çeşitli katmanları arasında savaş sonrası dönemde şekillenecek olan ekonomi politikalarının kendi çıkarlarına göre geliştirilmesi noktasında büyük bir mücadele başlamıştır. Savaş döneminin bitmesi ile çok partili hayata geçişin getirdiği siyasi ve ekonomik rekabet, ekonominin ihtiyaçları ile ilgili olmayan bir dış yardım arayışını beraberinde getirmiştir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD yatırımları Türkiye'deki rekabetle karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemde çevrenin beklentileri ile uyumlu olarak özel sektöre ağırlık verilmesi devletin etkinliğinin özel kesimin sınırlarına dahil olmaması öne çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı sona ermeden ülkemizde başlatılan sanayileşme planına destek vermeleri için ABD'li yetkililere sunulan temel amacı sanayileşme ve tarımsal üretim arasında bağ kurmak olan ve 1930 yılından itibaren hazırlanmış sanayi planlarının geliştirilmiş bir uzantısı biçiminde olan İvedili Sanayi Planının, devletle oluşturulması ve geliştirilmesi gereğini esas almıştır. Planda tekstil sektörüne odaklanılmış ayrıca maden işleme, selüloz, taş-toprak ve kimya gibi sektörlerde uygulanmak üzere çeşitli raporlara yer verilmiştir. Planın ABD tarafından reddedilmesinin ardından İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır. 1945 yılına kadar özel sektöre ait tekstil fabrikası bulunmamaktadır. 1940 sonlarında II. Dünya savaşının etkileri ile dokuma yatırımları büyük ölçüde durmuştur. 1950 sonrasında iyi giden hava koşulları ile tarımsal gelirler artış göstermiş böylece Çukurova'da sermaye oluşmuş ve birçok tesis bu dönemde kurulmuştur. Ayrıca Sümerbank, 1950-1962 döneminde İzmir, Denizli, Erzincan, Bergama, Manisa ve Antalya tekstil fabrikalarını kurmuştur.

1963-1967 Yılları için hazırlanmış olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında imalat sanayi için oluşturulan politikalar incelendiğinde %7 kalkınma hızı hedefi belirlenmiş, tüm hammaddelerin yurt içinden temin etmenin temel gaye olmadığı belirtilmiştir. Aynı planda sanayi kuruluşlarının yer seçimleri ile ilgili politikalar geliştirilmiş, dengeli kalkınmanın önemi ve kredilerin ve desteklerin sağlanması hususunda vurgulamalar yapılmıştır. Yerli üretimin önemini de vurgulayan bu plan İhracatı Geliştirme Merkezi kurulması ile dış pazarlara erişimin arttırılmasını ve gümrük vergilerinin azaltılmasını hedeflemiştir. Plan içinde dokuma ve giyim sanayi için belirlenen politikalar geçmişte uygulanan politikaların yetersiz olduğunu belirterek, Sümerbank'taki verilerin analizi için bir araştırma grubu oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Tekstil sektöründe kullanılmayan kapasitenin verimli bir şekilde değerlendirilmesini ve çeşitli krediler sağlanarak sektörün geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1963).

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise imalat sanayi 1. Öncelik tanınan sektör olarak belirlenmiştir. Sektöre ilişkin politikalar incelendiğinde; yeni kurulan sanayi alanlarının uluslararası rekabet koşullarına ulaşana kadar çeşitli politikalar ile korunması, yatırım teşvik politikaları, rekabet şartlarının hazırlanması, montaj sanayisinin geliştirilmesi, ihracatın teşvik edilmesi ile üretim ve pazarlama sorunlarının giderilmesi ve ihracat birliklerinin oluşturulmasıdır. Aynı plan döneminde Tekstil sektörüne bakıldığında ihracat için yüksek potansiyeli bulunduğundan tüm alt sektörlerinde ihracatın teşvik edilmesi, işgücü yerine sermayeye dayalı üretimin geliştirilmesi, mevcut tesislerin yenilenmesi, birleşmesi ve büyümesi ile ihracata yönelmesi hedeflenmiştir (DPT, 1968).

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında imalat sanayi için geliştirilen politikalar; özellikle ileri teknoloji gerektiren ara ve yatırım malı sanayilerinin rakip ithalata karşı korunması ve teşvikini benimsemiştir. Planda yan ürünlerin değerlendirilmesi, Ar-Ge çalışmaları, teknoloji transferi, mali politikalar ve hammadde ve ara mallar için vergilerin düzenlenmesini içeren politikalar yer almaktadır. Tekstil sektörüne yönelik olarak yurt dışındaki gelişmeler paralelinde ürünlerin çeşitliliği arttırılmıştır. Hızlı gelişme gösteren tekstil sektörü için ihracata yönelik politikalar ön planda tutulmuş, kuruluş yerlerinin ve yerli üretimin teşvik edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak 1974 yılında dünya ekonomisi birinci petrol krizine girmiş ve Türkiye gerekli olan para, maliye, döviz kuru ve teşvik politikalarında gerekli düzenlemeleri yapamamıştır. Bu durumun sonucunda ülke ithal ikameye dayalı sanayi stratejisinin sonuna geldiğini anlamayarak tam anlamıyla bir darboğaza girmiştir (DPT, 1973).

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planındaki politikalar incelendiğinde yerli üretimin sektörün gelişmesinde etkili olduğu görülmüştür. Bu planda tekstil sektörünün en büyük mal grubu pamuk ipliği olarak belirtilmiş, üretimde uzmanlaşma, alt sektör üretimlerinin desteklenerek fiziki dengenin sağlanması temel hedef olarak belirlenmiştir. Yine ihracatın ön planda tutulduğu bu planda dışa bağımlılıktan kurtulmak için üretim kapasitelerini arttırmaya yönelik (Sümerbank, MKEK) önlemlerin alınacağı belirtilmiştir. Fiyat rekabetini engellemek amacı ile dış pazardan topluca çıkış politikaları ve uygulanan kısıtlamaları kaldırmaya yönelik çalışmaların yapılmasına dair politikalar geliştirilmiştir (DPT, 1979).

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında üretici-sanayici iş birliği ön planda tutulmuş buna yönelik politikalar geliştirilmiştir. Aynı zamanda ihracatta ilerleme ve enerji üretimine yönelik politikalar geliştirilmiştir. 1980-1989 arasındaki dönemde rekabet avantajı yakalamak için düşük reel ücret politikaları izlenmiş, TL'nin değeri düşük tutularak ihracattaki görelî fiyat avantajı yaratılmış, imalat sanayi üretiminde önemli ölçüde artış sağlanmıştır. Bu dönemde krediler ve teşviklerle sanayi üretimi ve ihracat desteklenmiştir. 1980 yıllarından itibaren sanayi üretimi oldukça artmıştır (Baştav, 2012). Planda tekstil sektörüne yönelik politikalar incelendiğinde ise %13,8 artış hedefi belirlenmiş, ihracata yönelik gelişme politikaları geliştirilmiştir, tekstil üretimi yapan firmaların yeni pazara girmelerinin destekleneceği belirtilmiş, AET'nin koyduğu kısıtlamaların bertaraf edilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1985).

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayi politikaları belirlenirken sanayileşme, kalkınmanın temel unsuru olarak belirtilmiş, yapısal dönüşüm, modern teknoloji kullanımı, üretim ve pazar yapısına uyum, özel kesimin etkin rol oynaması, fon ve gümrük vergisi düzenlemeleri, kobilerde teknoloji düzeyinin arttırılmasına yönelik politikaların geliştirildiği görülmektedir (DPT, 1990). Bu plan döneminde tekstil sektörüne yönelik geliştirilen politikalar; kalite ve verimliliğe

dayalı rekabet gücünün geliştirilmesi, dış pazara dönük modern teknolojiye sahip yatırımların teşvik edilmesi, özel kesim örgütlenmesi, rekabet gücünü arttıracak yeni tasarımların oluşturulmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu plan döneminde üretim yapısı büyük ölçekli firmalara kaymış ve 1990-2005 yılları arasında emek ve hammadde yoğun sanayilerin payı düşerken, araştırmaya dayalı sanayi kollarında artış yaşanmıştır. Yine bu dönem içerisinde Türk imalat sanayisinde önde gelen sektörler gıda ve tekstil sektörleri olarak görülmüş, sanayi üretiminde yapısal bir dönüşüm gerçekleşmemiştir. Bazı araştırmacılara göre 1980 yıllarından itibaren toplam yatırımlar içerisinde imalat sanayi yatırımlarının payının 2000’li yıllara kadar azalma eğilimi içerisinde olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde sanayi teşvikleri incelendiğinde ihracata yönelik sanayiler ön plana çıkmaktadır.

1990-1993 döneminde TL’nin yabancı paralar karşısında değer kazanması ve özellikle işçilik giderlerindeki büyük artışlar sonrasında eski makinelerin özellikle birim fiyatı düşük ürünlerde rekabet gücünü kaybetmesi, sınır ticaretinin katkısıyla iç piyasadaki talebin yükselmenin de etkisiyle önceki dönemde önemsiz seviyede olan tekstil ithalatı, büyük boyutlara erişmiş ve Türkiye ilk kez net ithalatçı konumuna gelmiştir. AB ile gümrük birliği öncesinde sektörde karlılığın oldukça yüksek seviyelere çıktığı 1995 yılında AB ile gümrük birliği sonrasında rekabet gücünün en fazla tekstil ve konfeksiyon sektöründe olacağı beklentisi sektöre olan yatırımları arttırmıştır. Türkiye 1990 yıllarında izlediği ekonomi politikalarındaki değişikliklere rağmen sektördeki başarılı performansını sürdürmüştür (DPT, 1990).

1996-2000 yıllarını kapsayan Avrupa Birliği’ne uyum politikalarının geliştirildiği Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; sanayi politikaları temelinde dışa açık, rekabet gücü yüksek ve ihracata dönük politikalarla; hammadde ve insan kaynakları gibi avantajların değerlendirileceğini belirtmektedir. Planda hammadde ve enerji, verimlilik ve kalite, standardizasyon, küçük ve büyük ölçekli firmaların bütünleştirilmesi, modern teknoloji gibi önemli kavramlara yönelik politikaların geliştirildiği görülmektedir. Rekabet gücünün sektörel değil faaliyetlere yönelik destekleneceği belirtilen bu planda Ar-Ge, teknoloji, istihdam, çevrenin korunması gibi bileşenlerin teşvik edileceği belirtilmiştir. Planda tekstil sektörü için ayrıca politika belirlenmemiş olup, tüm sanayi politikalarına paralel olarak gelişmesi öngörülmüştür. 1997 yılının mart ayında AB’nin Türkiye’den yaptığı iplik ithalatında anti-damping vergisi uygulamasının sona ermesinin de etkisi ile tekstil ihracatı önemli ölçüde artmıştır (DPT, 1996). 1997 yılının ikinci yarısında yaşanan krizin etkisi ile hem yurtiçi hem de başta Rusya olmak üzere diğer ülkelerde sınır ticaretinden kaynaklanan talebin gerilemesi, krizin etkisini ağırlaştırmış ve nihai tüketimin (iç talep-dolaylı ihracat) %18 gerilemesine sebep olmuştur.

2001-2005 yıllarını kapsayan uzun vadeli Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayi politikaları; rekabet gücü, nitelikli iş gücü, Ar-Ge, teknoloji üretimi, özgün tasarım ve marka kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Avrupa Birliğine tam üyelik

çerçevesinde geliştirilen politikalar sanayide ileri teknolojinin kullanımı, çevrenin korunması ve üretim ve tedarik planlamasının yapıldığı görülmektedir. Bu planda tekstil sektörüne yönelik politikalar incelendiğinde; 2005 yılında dünya dokuma ve giyim ticaretinin serbestleşmesi ile daha da artacak olan rekabet ortamında; kapasitenin korunması, pazar çeşitlendirilmesi, tasarım, koleksiyon tipi üretim ve pazarlama alanında “Kaliteli Türk Malı” imajının yaratılması amaçlanmıştır. Aynı planda kobilerin geliştirilmesi, yatırım ve teşviklerin düzenlenmesi, diğer sektörlerle iş birliği kurarak hammadde sağlanmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir (DPT, 2001).

Politikalara uygun olarak 2000 yılından sonraki dönemde ise tekstil sektörü yeni bir değişim dönemine girerek aktif pazarlamaya yönelmiş ve kendine özgün tasarımlarını üretmeye başlamıştır. Firmalar üretim, pazarlama ve organizasyon alanlarında etkinliklerini arttırmaya çalışırken, Ar-Ge ve ürün geliştirme çalışmalarına da hız kazandırmışlardır. Bu dönemde ürünler dünya kalitesinde üretime ulaşmıştır. Bu dönemde Tekstil sektörünü etkileyen en önemli gelişme Çin’in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne katılması ve 2005 yılında kota uygulamalarının kaldırılmasıdır (Esi, 2017). Çin’in varlığı Türkiye’nin pazar kayıpları yaşamasına sebep olmuştur. Türkiye bu dönemde Çin ve diğer Asya ülkeleriyle rekabet halindeyken 2007 yılında ABD’ de bir kriz daha yaşanmaya başlamıştır. Son yıllarda üst üste yaşanan bu krizler Türkiye’nin ekonomik kırılganlığını gittikçe arttırmış dolayısıyla tekstil sektörünün de daralmasına; ihracat oranlarında ve toplam işyeri sayısında azalmalara sebep olmuştur (Esi, 2017).

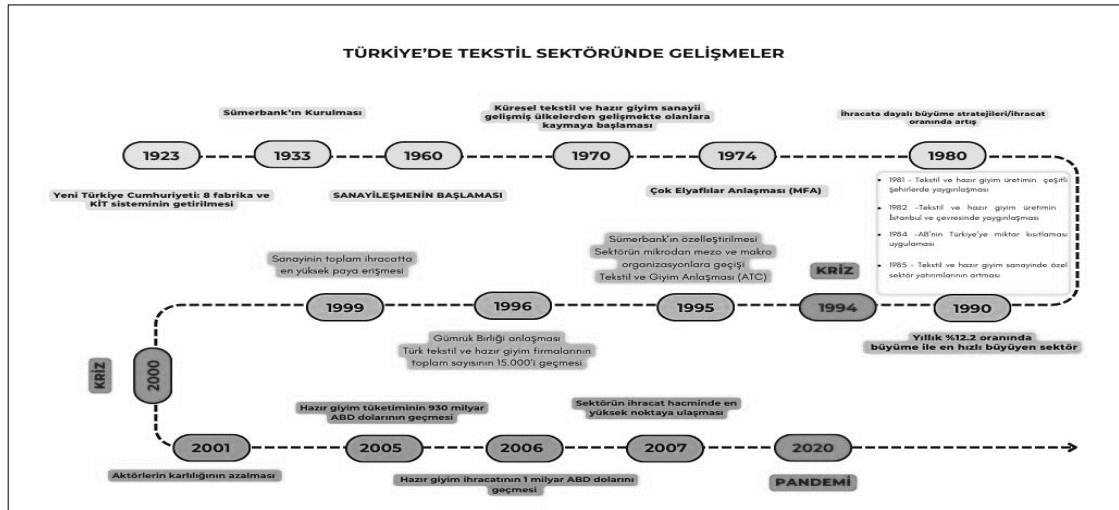
2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayileşmeye yönelik politikalarda imalat sanayi temel sektör olarak belirlenmiştir. Bu planda yine rekabet gücü ön planda tutulmuş, haksız rekabeti önlemeye yönelik politikalar geliştirilmiştir. Sektörel gelişme stratejileri oluşturularak kamu-özel sektör iş birliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Tekstil sektörüne yönelik politikalarına bakıldığında ise ileri teknolojiler içeren ve çok fonksiyonlu ürünlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ar-Ge ve ürün farklılaştırılması, markalaşmayı ön planda tutan bu planda tasarımcıların yetiştirilerek tekstil sektöründe rekabetin arttırılması hedeflenmiştir.

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında sanayiye yönelik olarak tarım-sanayi iş birliğinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Yüksek yatırım gerektiren ara malı ve sanayi hammaddelerinin üretimine öncelik verileceğini belirten bu planda yerli ve yabancı yatırım için politikalar geliştirilmiştir. Bu planın temel politikaları özetle; yeşil üretim kapasitesinin arttırılması, kentleşme ve sanayinin bütünleşik bir şekilde ele alınması, yüksek teknoloji yatırımları için kredi ve garanti fonlarının oluşturulması, uluslararası standardizasyonun sağlanması, işletmelerin iş birliği, Ar-Ge ve tasarımın ön planda tutulması, pazar çeşitliliğinin sağlanması, geri dönüşüm ve markalaşmaya önem verilmesi olarak belirtilmektedir. Tekstil sektörü için

geliştirilen politikalar *müşteri odaklı, tasarım, koleksiyon ve marka, yenilikçi ürün üretimi ve çevreye duyarlı üretim* yapılmasını içermektedir (KB, 2014).

2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında imalat sanayi için geliştirilen politikalar güçlü ve yenilikçi araçlarla finansmana erişimi kolaylaştıran bir yapının oluşturulması amacıyla oluşturulmuştur. Politikaların kredi ve garanti fonları, rekabetçilik, Kalkınma ve Yatırım Bankası ile destekler ve teşviklerin sağlanması, sürdürülebilir büyümenin sağlanması, teknoloji tabanlı girişimlere önem verilmesi, Eximbank sanayi programları, özel sektörün kurumsal kapasitesinin artırılması, verimliliği sağlanması, öncelikli sektörlerle yenilik, Ar-Ge, teknoloji geliştirme ve lojistik alanında gelişmelerin sağlanmasına yönelik geliştirildiği görülmektedir (SBB, 2019).

2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında temel olarak **yeşil dönüşümün** desteklenmesi, **sürdürülebilir üretim** uygulamalarının artırılması, tedarik zincirinin güçlendirilmesinin sağlanması, **dijital dönüşüm**e ağırlık verilmesi, rekabet gücünün arttırılmasına yönelik altyapı çalışmalarının güçlendirilmesi gibi politikalar geliştirilmiştir. Tekstil sektörü politikalarına bakıldığında ise yenilikçilik odaklı iş modelleriyle katma değer ve rekabet gücünün artırılması, hammadde güvenliğinin artırılması için alternatif hammadde araştırmaları ve üretimi, üretim metotlarının teknoloji seviyelerinin arttırılarak teknik tekstil standardının oluşturulması ve kullanılması ile teknik tekstil ve kompozit malzemelerin yeni binalarda ve mevcut binaların depreme karşı güçlendirilmesinde kullanımının yaygınlaştırılmasını içermektedir (SBB, 2023).

Şekil 2.2. Türkiye'de Tekstil Sektöründeki Gelişmeler

2.2.Bölgesel Ekonomik Dayanıklılık, Kırılabilirlik ve Uyum Kapasitesi

Bölgesel ekonomik dayanıklılık ve kırılabilirlik, belirli bir bölge ekonomisinin ortam koşullarına ve çeşitli şoklara karşı nasıl tepki verdiğinin anlaşılmasına yardımcı olan önemli kavramlardır. Bu iki kavram, bölgenin krizlerle ve çeşitli şoklarla nasıl başa çıktığını ve ne kadar dirençli olduğunun değerlendirilmesine yardımcı olur. Çalışmanın bu bölümünde ekonomik kırılabilirlik, dayanıklılık ve uyum kapasitesi kavramları kısaca ele alınacak olup, kavramlar arası ilişkiler ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Ekonomik Kırılabilirlik ve Uyum Kapasitesi

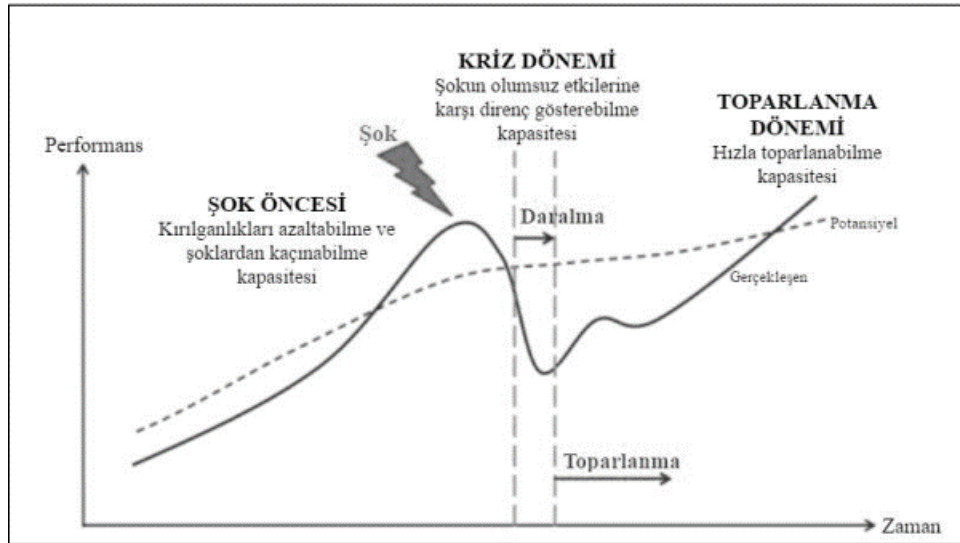
Ekonomik kırılabilirlik kavramı bir bölgenin kalkınma sürecini ve politikalarını belirsiz ve öngörülemez krizlerle olumsuz yönde etkilediğini ifade eden bir kavramdır. Genel olarak bakıldığında ise; dış ticaret dengesi, finansal dalgalanmalar, para politikaları ve faiz oranları, döviz kuru dalgalanmaları, enerji fiyatları ve ham madde maliyetleri, istihdam ve gelir düzeyindeki dengesizlikler, siyasi belirsizlikler ve doğal afetler olarak sıralanabilir. Bu faktörlerin birleşimi ekonominin dayanıklılığını etkileyerek çeşitli sektörleri ve aktörleri farklı şekilde etkileyebilir.

Bristow, Levin vd., Davies vd.'e göre bir bölgenin kırılabilirliği ile yakından ilişkili olan daha fazla içsel boyut belirtilmiştir. Sektörel yapı, uzmanlaşma derecesi ve çeşitlilik bölgesel kırılabilirliğin önemli faktörleridir. Bu kırılabilirliklerin özelden genele olan etkilerini anlamak ve uygun politikalar ve kararlarla yönetmek oldukça önem arz etmektedir. Bir bölgenin ekonomik kırılabilirliğini anlamak için bu çok yönlü kavramın tüm faktörlerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Bayraktar ve Elüstü, 2016).

Ekonomik Kırılabilirlik, incelenen bölge ya da birimin ekonomisini etkileyen risk unsurları, araştırmanın amacına bağlı olarak gelişen ve farklı tanımlanan bir kavramdır. Kırılabilir olarak tanımlanabilecek bölge ya da birimin ortak noktası genellikle kendi sistemi dışında gelişen sistemi olumsuz olarak etkileyen olaylar/durumlar (krizler, iç ve dış şoklar vb.) olarak tanımlanabilir. Yapılan çeşitli çalışmalarda ekonomik kırılabilirlikler Makroekonomik ve Mikroekonomik kırılabilirlikler olarak ikiye ayrılmaktadır.

- Makroekonomik kırılabilirlikler bir bölge ekonomisinin genel sağlığı ve istikrarına yönelik potansiyel riskleri ifade etmektedir. Bu kırılabilirlik türü ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, dış ticaret dengesi, kamu borcu gibi temel göstergelerde ortaya çıkan sorunları ifade etmektedir.
- Mikroekonomik kırılabilirlikler, firmaların veya sektörün düşük dayanıklılığa sahip olması ve dış şoklara, değişen piyasa koşullarına veya politik ve yönetsel hatalara karşı hassas olmasını ifade etmektedir. Mikroekonomik kırılabilirliklerin belirleyicilerine bakıldığında ise rekabetçilik, finansal yapı, teknolojik yetersizlik, piyasa dalgalanmaları, yönetim hataları olarak ifade edilebilir.

Ekonomik uyum kapasitesi ise bölge ekonomisindeki dalgalanmalar, krizler veya şoklarla olan başa çıkma yeteneğini ifade etmektedir. Kavramla ilgili yapılan çalışmalarda kendi kendini düzeltme gücü olarak tanımlandığı görülmektedir. Eraydın, (2004)'a göre bu kavram son zamanlarda sosyal bilimlerde yazınında daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Bölge bilminde kullanılmaya başlaması ise henüz gelişme aşamasındadır. Yine Eraydın (2004) ekonomik uyum kapasitesinin faktörlerini açıklarken mevcut yazına işaret ederek dört ana boyuttan bahsetmektedir; kırılabilirlik, kaynaklar, uyum kapasitesi ve eylemler ve politikalar. Kırılabilirlik boyutu; bir bölgenin doğal veya yapay şoklara karşı ne kadar hassas olduğunu, bölgenin ekonomik ve sosyal yapısının ne kadar zayıf ya da güçlü olduğunu göstermektedir. Kaynaklar boyutu; sahip olunan kaynakları ve bu kaynakların çeşitliliğini ele almakta, olası bir kriz durumunda ihtiyaçların karşılanması ve toparlanma sürecinde kullanılabilecek kaynakları ve insan sermayesini içermektedir. Uyum kapasitesi boyutu; bölgenin yönetim, liderlik, bilinçlenme ve eğitim gibi faktörlerine bağlı olarak şoklar sonrasındaki toparlanma gücünü ifade etmektedir. Eylemler ve politikalar boyutu; şoklar sonrasında bölgenin uygulayacağı veya planladığı politikaları ve eylemleri içermektedir (Eraydın, 2004).

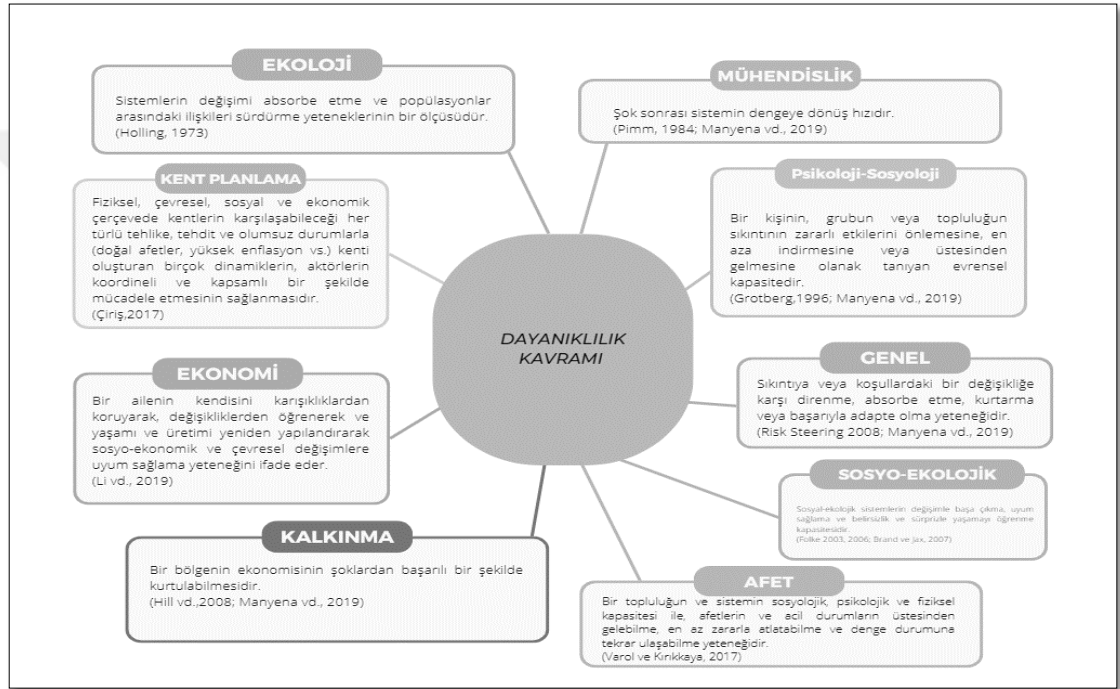

Şekil 2.3. Ekonomik Dayanıklılık ve Uyum (OECD, 2015)

Şekil 2.3'ten anlaşılacağı üzere OECD'ye göre dayanıklılık ve uyum kapasitesi kavramları şok öncesi hazırlık, kriz anındaki direnç ve kriz sonrası toparlanma kapasiteleri olarak üç boyuta sahiptir. Bir bölge ya da sistem ekonomisinin kriz döneminde şoka karşı direnç gösterebilmesi ve mevcut durumunu aksatmadan devam edebilmesi, etkilenmesi durumunda toparlanma sürecini başlatması ve şok öncesi duruma dönebilmesi ya da potansiyel performansını kullanarak daha iyi bir konuma gelebilmesi son olarak da krizlerden öğrenerek çıkması ve kırılabilirliklerini azaltma çabasına girmesi, sistemin uzun vadeli sürdürülebilirliği için kritiktir. Ayrıca burada ekonomik sistemin karşılaştığı negatif etkinin niteliği oldukça önem arz etmektedir.

2.2.2. Bölgesel Ekonomik Dayanıklılık

Dayanıklılık kavramı farklı disiplinlerde farklı şekillerde ele alınmaktadır. Tarihsel olarak, dayanıklılık kavramının ilk tanımı Encyclopedia Britannica'da (1824) yer almakta, *“özellikle basınç stresinin sebep olduğu deformasyondan dolayı gerilmiş bir cismin boyutunu ve şeklini geri kazanma yeteneği”* olarak tanımlanmaktadır (Palekiene vd., 2015). Dayanıklılığın kökleri, Latince "geri atlamak" anlamına gelen *resilio / resilire* kelimesinde yatmaktadır (Simmie&Martin, 2009). En geniş anlamı ile bakıldığında ise dayanıklılık kavramı, herhangi bir sistemin orijinal durumuna geri dönüş olarak tanımlanabilir.

Şekil 2.4. Dayanıklılık Kavramı Tanımları (Yazar tarafında oluşturulmuştur.)

En kapsayıcı tanım ise Berkes vd. tarafından üç önemli özelliğe değinilerek verilmektedir;

- Bir sistemin tehditleri emme ve bunlara karşı durma kapasitesi yardımı ile ana özelliklerini koruması,
- Bir sistemin kendini yeniden düzenleyebilmesi,
- Değişim bağlamında öğrenme ve uyum kapasitesi (Eraydın, 2013).

Bölgesel ekonomik dayanıklılık hem şoka verilen tepkiyi şekillendiren hem de şokun boyutuna ve etki alanına göre şekillenen bir süreci tariflemektedir. Bölge, farklı faktörlerden oluşan ve bu faktörler arasında ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan bir sistemken dayanıklılık bu bileşenlerin tümünün şoka dayanma ve bu durumdan kurtulma kapasitesi olarak ifade edilebilir. Bölgesel ekonomik dayanıklılığın 4 farklı bileşeninden bahsedilebilir; Sağlık, Artıklık, Beceri ve Hız (Palekiene, vd., 2015).

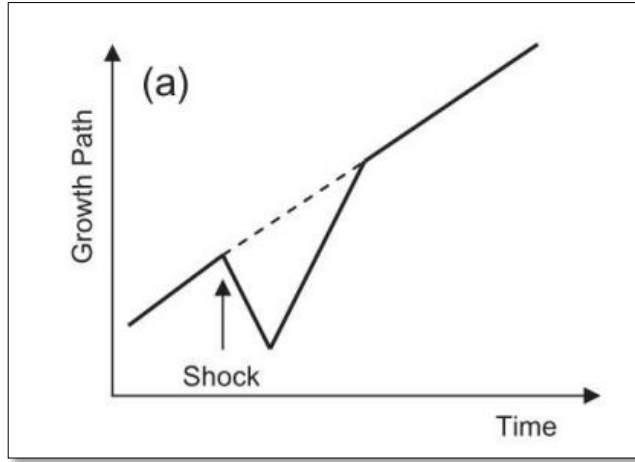
Martin'e (2012) göre ise bölgesel ekonomik dayanıklılık, bölgenin şoka verdiği tepkiyi tam ve kesin olarak tanımlayan birbiri ile bağlantılı dört boyutu içermektedir. Direnç, toparlanma, yeniden yönlendirme ve yenilenme. Direnç, şoka verilen tepkinin derinliğini; toparlanma şok sonrası eski haline geri dönüş hızını, yeniden yönlendirme, ekonomik yapının ne derece uyarlandığını, yenileme ise bölge ekonomisinin şoktan önceki büyüme patikasına dönüşünü ifade etmektedir. Bir bölgenin ekonomik dayanıklılığının arttırılması için Christoperson vd. her bölgenin kendine özgü ve zamana göre değişim gösteren bileşenlerinin olduğunu savunmuşlardır. Buna göre bölgenin güçlü yönlerinin dikkate alınması, ekonomik kalkınma stratejilerinin oluşturulması, kendi varlıklarını tanımlaması, sermaye, emek, devlet ve siyaset gibi aktörler arasındaki sosyo-mekansal ilişkilerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Britow, Clark, Howells, Archibugi ve Lundvall ise bir bölgenin dayanıklı olmasını sağlayan temel faktörleri; *güçlü inovasyon sistemi, öğrenen bölge, deneyimli yetenekli ve yenilikçi işgücü, çeşitlendirilmiş bir ekonomi, destekleyici finansal sistemin varlığı, rekabet gücü ve destekleyici bir yönetim* olarak belirtmişlerdir.

2.2.3. Ekonomik Dayanıklılığa Yönelik Yaklaşımlar

Bölgesel ekonomik dayanıklılığa yönelik çalışmalar incelendiğinde benimsenen yaklaşımların farklılaştığı görülmektedir. Yaklaşımlar genel anlamda denge bazlı yaklaşımlar ve kompleks adaptif yaklaşımlar olarak iki başlık altında toplanmaktadır.

Tek Dengeli Yaklaşım (Engineering Resilience)

Çalışmalarda bu yaklaşım, sistemin kriz veya şoklara karşı direncine ve şok öncesi durumuna geri dönüş hızına ve sürecine odaklanmaktadır. Yaklaşımda, sistemin şok öncesindeki noktada denge durumunda olduğu ve bu durumun araştırmanın konusuna göre farklılaşan birçok parametre ile ifade edildiği belirtilmektedir (Martin, 2012). Ancak tek dengeli yaklaşımda bölgesel ekonominin sabit bir büyüme oranına sahip olamamasından dolayı bir denge noktasından bahsetmek güçtür. Bu sebeple bölge ekonomilerindeki dayanıklılık çalışmalarında şoka karşı mevcut durumunun büyüme kapasitesinin etkilenmeden devam ettirebilmesi ya da toparlanma sürecine hızla geçebilmesi dayanıklılık olarak ele alınmaktadır (Martin, 2012).

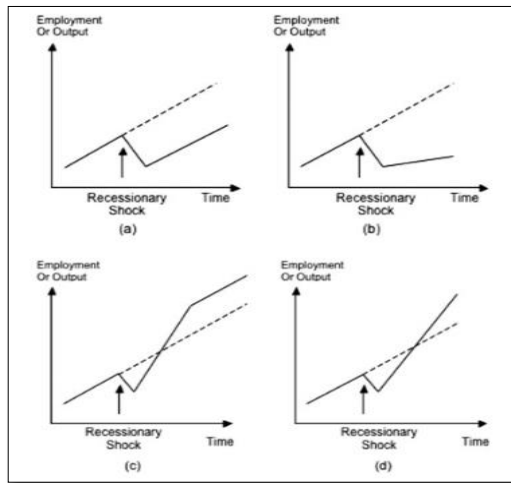

Şekil 2.5. Tek Dengeli (Engineering) Dayanıklılık Yaklaşımı (Martin, 2012)

Şekil 2.5.'te görüldüğü üzere Mühendislik yaklaşımı açısından bir bölgesel ekonominin kendiliğinden bir dengede olduğu varsayılır. Bölgenin ekonomisini denge durumundan uzaklaştıran herhangi bir şok, otomatik olarak onu geri getiren telafi edici ayarlamaları harekete geçirir. Bununla birlikte, denge varsayımı, mühendislik direnci fikrine temel oluşturmaz. Gereken tek şey, bir bölgesel ekonominin, bir şokun ardından geri döndüğü temel istikrarlı durum veya büyüme yolunun olmasıdır (Martin vd., 2012).

Çok Dengeli Yaklaşım (Ecological Resilience)

Çok dengeli yaklaşım bir sistemin şoklar karşısında eski durumundan farklı bir duruma geçmesine odaklanmış, dayanıklılık, sistemin şekil, işlev ve konum değiştirmeden önce ne kadar büyük bir bozulma veya şokun ne kadar absorbe edilebileceğine bağlı olarak ölçülmektedir (Holling, 1973). Yaklaşımına göre sistem birden fazla denge noktası ile karakterize edilir ve bir şok sonrasında farklı bir duruma ulaşabilir.

Şekil 2.6. Ekonomik Büyüme Aşamasındaki Bir Bölgenin Şok Karşısındaki Olası Durumu (Martin vd., 2012).

Not: (a) Seviyede Kalıcı Düşüş, Kriz Öncesi Büyüme Hızına Geri Dönüş; (b) Seviyede Kalıcı Düşüş ve Düşük Büyüme Hızı; (c) Daha Yüksek Seviyeye İyileşme, Kriz Öncesi Büyüme Hızına Geri Dönüş; (d) Sürekli Daha Yüksek Bir Büyüme Hızına İyileşme.

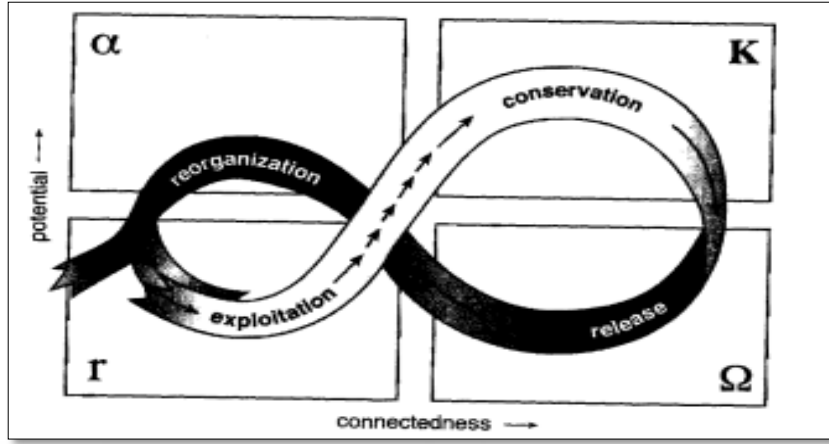
Sistemde yaşanan bir şokun ardından sistemdeki büyüme patikasının aşağı yönlü bir kayma yaşama olasılığı bulunmaktadır. (Şekil 2.6:a,b) Bu kayma iki şekilde olabilir. Birincisi incelenen parametrenin kalıcı olarak düşüşte olması ancak büyüme hızının aynı seyretmesidir. Bu durumda büyüme hızı eğimi aynı kalır ancak seviyesi düşmüştür olur. İkincisi, şokun şiddeti ile hem büyüme hızının hem de büyüme eğiminin düşmesidir. Her iki durumda da sistemin şoklara karşı dayanıksız olduğu kabul edilir. Ancak şok sonrası pozitif yönlü büyüme de mümkündür. (Şekil 2.6:c,d) Her iki büyüme patikasında şok sonrası toparlanma sürecinde başlangıçta hızlı bir büyüme yaşar ve bu büyüme şok öncesi durumdan daha iyi bir denge noktasına ulaşır. Bu durum çıktıdaki büyümenin doğasına ve kaynaklara bağlı olarak gelişir ve önemli olan büyümenin sürdürülebilir olup olmadığıdır.

Kompleks Adaptif Sistemler

Schumpeter tarafından kuramsal temelleri atılan bu yaklaşım evrimselci uyum olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda sistem içinde yer alan aktörlerin çevreye ve diğer aktörlere ne tür bir tepki verdiğini incelemekte ve buna yönelik geri bildirimler ve öğrenme yolu ile kendini güncellemektedir. Bu sistemde bölgeyi ya da birimi yönlendiren bir örgüt ya da merkezi bir otorite bulunmaz, kararlar birimlere dağıtılarak alınmaktadır. Bu yaklaşımda sistemler; çevresel koşullar, iç dinamikler ve taleplere göre değişim göstermekte, sistemdeki aktörler arasında güçlü ilişkiler bulunmakta, güçlü tepki/yanıt verme yeteneğine sahip, değişimler önceki durumun bir sonucu olarak gelişmekte, içsel düzenleme mekanizmasına sahip olma ve bir bütün olarak hareket etme özelliklerine sahiptirler. Bölgesel ekonomi çerçevesinde ele alındığında ise bu sistem, firma ve çeşitli kurumların değişen koşullara uyum sağlayabilmesi açısından önem arz etmektedir (Holling ve Gunderson, 2002).

Holling ve Gunderson (2002) tarafından geliştirilen “Panaşık Adaptif Döngü Modeli” sisteme yönelik yapılan analizlerde kullanılan önemli bir çalışmadır. Bu modele göre sistem kriz veya şoklar sonrasında; büyüme, koruma, çözülme ve yeniden düzenleme olarak adlandırılan dört aşamadan geçmektedir. Bölgesel ekonomi için incelendiğinde büyüme aşamasında bölgedeki hızlı büyüme süreciyle mevcut fiziki ve sosyal kaynaklar yoğun bir şekilde kullanılmakta, yığılma ekonomilerinin de etkisiyle sermaye birikimi ve aktörler arasındaki ilişkiler hızla artmaktadır. Koruma aşamasına gelindiğinde sistemde bağlantı seviyesi maksimuma ulaşmış durumdadır. Bu aşamada sistem esneklik kaybetmekte ve kriz/şoklara karşı daha kırılgan hale gelmektedir. Kriz (çözülme) aşamasında sistemde ekonomik faaliyetlerde daralmalar meydana gelmekte ve aktörler arasında çözümler gerçekleşmektedir. Çözülme sürecinde uyum kapasitesi minimuma inmektedir. Yeniden düzenleme aşamasına gelindiğinde ise kriz ve çözülme

sürecinden çıkan sistem önceki aşamada kendini geliştirmiş ve yenilikçi yapıları ile daha uyarlanabilir ve dirençli sisteme evrilmiştir (Holling ve Gunderson, 2002).

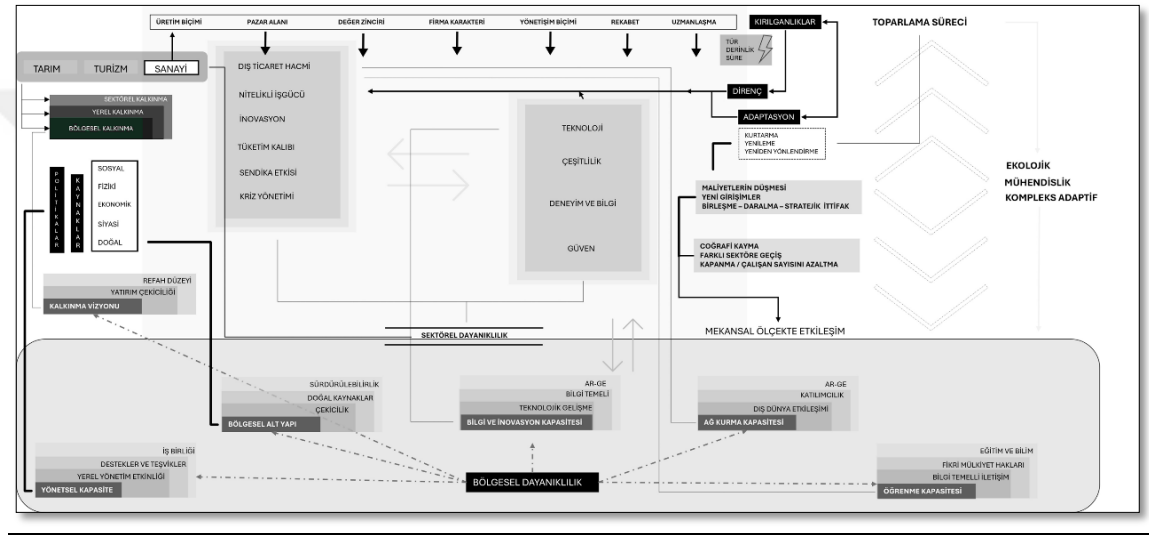
Şekil 2.7. Adaptif Döngü Modeli (Holling ve Gunderson, 2002)

Şekil 2.7 dört aşamanın ve olay akışının şematik olarak gösterilmiş halidir. Oklar, döngüdeki akış hızını göstermektedir. Y eksen potansiyel, X eksen bağlantılılık düzeyini göstermektedir. α aşaması yeniden düzenleme aşamasıdır. Yeniden yapılanma ve endüstrideki yeniliği ifade eder. R; sömürü aşamasını, Ω ; salıverme aşamasını, K; koruma aşamasını temsil etmektedir. İlerleme sömürü aşamasından yavaşça koruma aşamasına, çok hızlı bir şekilde salıverme aşamasına, hızlı bir şekilde yeniden düzenleme aşamasına ve hızlı bir şekilde tekrar sömürüye doğru ilerler. Sömürüden korumaya geçişte bağlantılılık ve istikrar artar.

Γ aşaması ekonominin büyüme ve genişleme sürecidir ve kaynaklar tüketilip hızlı büyüme sağlanır. K aşaması ise birikim ve stabilizasyon aşamasıdır, ekonomi bu aşamada büyüme hızı yavaşlatır ve sermaye korunur. Ω aşaması beklenmedik şoklar veya değişimler tarafından başlayan dönüşüm sürecidir. Bu aşamada ekonomik düzen bozulur ve potansiyel kaynaklar serbest bırakılır. α aşaması ekonominin yeniden yapılanma sürecidir. Bu aşama eski dengelerin yeniden oluşturulması ya da eski paradigmalardan sapma aşamasıdır. Her aşamada değişimin üç farklı boyutu bulunmaktadır; sistemin potansiyeli, sistem içindeki aktör ve bileşenlerin birbiri ile bağlantısı, sistemin iç ve dış şoklara karşı uyum kapasitesi. Bu modelde adaptasyon çevresel koşullara uyum sağlamayı ifade etmektedir. Aktörlerin birbiri arasındaki ilişkilerin artması ile adaptasyon artmaktadır. Bu modelde ölçeğin de önemli olduğu, yerel ve küçük birimlerin karar alma ve uygulama süreçleri hızlı olduğu için uyum sağlama sürecinin hızlandığı belirtilmiştir (Holling ve Gunderson, 2002).

2.2.4. Dayanıklılığa Etki Eden Faktörler

Literatürdeki çeşitli araştırmacıların yaptığı çalışmalardan yola çıkılarak bölgesel dayanıklılığın sosyal, fiziki, ekonomik, siyasi ve doğal bileşenleri için kritik dayanıklılık parametrelerinin incelendiği, özellikle ekonomik açıdan çeşitli önemli unsurların belirlendiği gözlemlenmiştir. Ekonomik boyutta çeşitlilik, artıklık, uyarlanabilirlik, yenilik, deneyim ve bilgi, öğrenme kapasitesi, verimlilik, dönüştürülebilirlik, ağlar, mekânsal ve zamansal etkileşim, güven, geri bildirim ve yaratıcılık gibi parametreler, bölgesel dayanıklılığı etkileyen temel özellikler olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar dahilinde, çalışmada incelenecek olan toplam altı kapasiteden bahsedilebilir. (Palekiene vd., 2015)

Şekil 2.8. Bölgesel Kalkınma, Kırılğanlık, Dayanıklılık İlişkisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 2.8’de görüldüğü üzere, bölgesel kalkınma, bir bölgenin ekonomik potansiyelini maksimize etmek ve sürdürülebilir büyüme sağlamak amacı ile çeşitli ekonomik, sosyal, çevresel, fiziki ve siyasi faktörlerin uyumlu bir şekilde yönetilmesini ve geliştirilmesini gerektiren bir süreçtir. Bu bağlamda bölgenin karşı karşıya kaldığı şoklar ve çeşitli risklere karşı direnç gösterebilme ya da uyum sağlayabilmesi olarak ifade edilen bölgesel ekonomik dayanıklılığın sağlanması sözü edilen bu unsurların etkin bir şekilde yönetilmesi ile sağlanır. Bölgesel dayanıklılığın sağlanması için gerekli olan ve bu kavramın temelini oluşturan yönetsel kapasite, yerel yönetim etkinliği, kamu özel sektör iş birliği, katılımcılık ve girişimcilik gibi unsurları da içinde bulunduran bir kavramdır. Bu kapasitenin güçlü olması bölgesel yönetimin dinamik ve esnek bir yapıya sahip olmasını ve dolayısı ile ekonomik krizler ve çeşitli riskler karşısında hızlı ve etkin çözümler üretebilmesini sağlar. Bölgesel dayanıklılığın bir diğer kapasitesi olan bölgesel alt yapı kavramı bölgenin ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğini destekleyen bir kavramdır. Bölgesel alt yapı kavramı içerisinde yatırım çekiciliği, enerji

bağımsızlığı ve arz kalitesi unsurları bölgenin uzun vadeli ekonomik sağlığını korumaktadır.

Bilgi ve inovasyon kapasitesi bölgenin bilgi temelini güçlendirmeyi amaçlayan bir kavramdır. Araştırma ve inovasyona yönelik yatırımlar, aktörler arası iş birliği, fikri mülkiyet haklarının gelişmişlik düzeyi gibi unsurlar bölgenin rekabet gücünü arttırmaktadır. Yenilikçi ve bilgiye dayalı bir ekonomik yapı sektörel ve bölgesel kalkınmayı destekler ve ekonomik çeşitliliği teşvik eder. Bir diğer kapasite olan öğrenme kapasitesi bilgi ve inovasyon kapasitesiyle iç içe olan bir kavramdır. Temelinde insan kaynağının kalitesini arttırmayı hedefler. Gelişmiş eğitim ve bilimin erişilebilirliği, sürekli iyileştirme sistemleri ve iş gücü piyasası yetkinliği gibi unsurlar, bölgenin kalkınmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. Eğitimli ve yetkin bir iş gücü, ekonomik krizlere ve sektörel dalgalanmalara karşı daha dirençli bir yapının oluşmasına yardımcı olur.

Stratejik çıkarımlar kapasitesi bölgenin uluslararası imajı, kalkınma vizyonu, yatırım çekiciliği gibi bileşenleri içermektedir. Bölgenin uluslararası alanda tanınması ve cazip bir yatırım ortamı sunması dış dünya ile etkileşiminin güçlü olmasını sağlayarak bölgesel dayanıklılığı arttıran bir faktördür. Kalkınma vizyonunun net olduğu bir bölgede güçlü stratejilerle uzun vadeli ekonomik istikrar sağlanmaktadır. Son olarak ağ kurma ve iş birliği kapasitesi; devletin araştırma kurumları arasındaki iş birliğini, ulusal ve uluslararası ağlara bölgesel katılımın sağlanmasını amaç edinen bir kapasitedir. Bölgede bilgi ve kaynak paylaşımını da destekleyen bu kapasite bölgesel ve sektörel dayanıklılığı arttırarak ekonomik kalkınmayı destekler. Bu altı kapasitenin bütünleşmiş ve uyumlu bir şekilde yönetilmesi bölgesel kalkınmanın ve sektörel dayanıklılığın arttırılmasında kritik öneme sahiptir. Bölgesel kalkınma stratejilerinin bu kapasiteler üzerinden şekillendirilmesi ekonomik krizler ve çeşitli riskler karşısında daha dirençli bir ekonomik yapı oluşturulmasına olanak tanıyarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını desteklemektedir.

3.1.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Denizli Sanayisi

Denizli sanayisinin temeli günümüzden en az 2000 yıl öncesine dayanmaktadır. Sanayiye ilk adımlar dokumacılık ile atılmış, Anadolu'nun önde gelen tekstil merkezlerinden biri olan Leodikeia (Denizli) ürettiği tekstil ürünleri ile ün kazanmıştır. Bazı çalışmalarda Leodikeia' da üretilen tekstil ürünlerinin Ephesos ve Miletos gibi liman kentlerine buradan da Yunanistan ve İtalya'ya gönderildiği belirtilmektedir. Eski dönemlerde Miletos'un öncülüğünde yapılan Tekstil üretimi zamanla Pamukkale ve Honaz ilçelerine kaymıştır. Bu yörelerde yapılan tekstil ürünleri ile ilgili bilgi ise Roma İmparatorlarından biri olan Diocletianus'un bir fiyat genelgesinde bulunmaktadır. Genelgede belirtilen tekstil ürünleri ise paltolar, pelerinler ve Birros adı verilen giysilerden oluşmaktadır. Dokumacılığın yanı sıra yörede tekstil sektörünün alt sektörlerinden olan boyacılık, keçecilik ve halı imalatçılığı da oldukça önem arz etmektedir. Tekstil sektörünün gelişiminde etkili olan önemli bir bulgu ise Hierapolis yakınlarından çıkan sıcak sularda boya maddesi için gerekli olan Şap'ın bol miktarda bulunmasıdır. Denizli çevresinde el dokumacılığının milattan önce bölgede medeniyet kuran Meonyalılar, Sartlılar, Turşalar ve Etiler tarafından yapıldığı belirtilmektedir (Gözlükaya, 2005).

Denizli ilinde tekstil sektörü önemini kaybetmeden Osmanlı Dönemi'nde de devam etmiştir. 1331 yılında İbn-i Batuta, Denizli ilinde dokumacılığın öneminden bahsetmekte, aynı zamanda Ramasay'da bölgede el dokuma tezgahlarının oldukça gelişmiş olduğundan bahsedilmektedir (Gözlükaya, 2005). Hicri 1301 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde Denizli'de dokuma ürünleri olarak alaca, kuşak, oda döşemesi, gömleklik bez ve havlu üretiminin olduğuna değinilmektedir. Ayrıca Sarayköy ilçesindeki iki adet çırçır fabrikasının bulunduğu da bu salnameden elde edilen bilgiler arasındadır. Mali 1307 tarihli (1891-1892) Aydın Vilayeti Salnamesinde ilk defa firmaların sayısı, bulundukları yerler ve üretim miktarlarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler; kent merkezinde 190 dokuma tezgahı, Tavas ilçesinde ise 185 dokuma tezgahı olduğudur. Salnameye göre 784 adet dokuma tezgahı bulundurarak dokumacılığın en fazla geliştiği ilçe Sarayköy'dür. Salnamede diğer sektörlerle ilişkili olarak Çal ilçesinde bulunan yağhaneler, Denizli merkez ve Acıpayam'da faaliyet gösteren kereste atölyeleri, un fabrikaları ve kiremit fabrikalarından bahsedilmektedir. Yine aynı salnamede küçük ölçekli bazı fabrikaların yabancı uyruklu firmalar tarafından işletildiğinden bahsedilmektedir.

Özetle Cumhuriyet öncesi dönemde Denizli ili ve çevresinde dokumacılığın bir el sanatı olarak geliştiği, bu gelişimin temelinin antik çağlarda atıldığı ve dokumacılığın pamuklu dokumacılığa dönüştüğü söylenebilir. Bu dönemde dokumacılık ev tipi üretim tarzında ve üretimi oldukça düşüktür ve kol gücünün yerine buhar ve su gücünün kullanıldığı ilk tesisler un fabrikaları olmuştur.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Denizli Sanayisi

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Denizli sanayisi daha çok dokuma ve tarıma dayalı sanayinin ağırlıklı olduğu ev ve atölye tipi sanayileşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ilk defa 1927 yılında yapılan sanayi sayımına göre; küçük sanayi tesislerinden oluşan 1581 firma bulunmakta, bunun %43.1'i tarıma bağlı sanayi, %26.8'i dokuma sanayi, %17.6'sı maden işletmesi ve metal eşya sanayisinden meydana gelmektedir (Kodau, 1998). Bu imalathaneler, kullandıkları sanayi hammaddesi ihtiyacı yönünden dışa bağımlı olarak görülmektedir. Denizli'deki ekonomik faaliyetlerin çoğu dış etkenlerce belirlenmektedir (Kodau, 1998).

Sanayi politikalarına bakıldığında ise 1929 ekonomik krizi, sermaye yetersizliği, teknolojik seviye düşüklüğü, girişimcilğe önem verilmemesi ve nitelikli eleman yoksunluğu gibi nedenlerden dolayı 1930 yılına kadar izlenen sanayi politikaları yetersiz kalmış ve 1930'lu yılların başında sanayileşmede devletçilik uygulamaları başlamıştır. Bu dönemde Denizli sanayisi bir toparlanma evresi geçirirken, ev tipi üretimden atölye tipi üretime geçiş süreci başlamıştır. Ancak 1930'lu yılların başındaki dönemde ev tipi dokumacılığın üretim değerinin büyük bir kısmının tüccara gitmesi iş yerinin gelişmesine fırsat vermemiştir. Bunun yanında hammaddenin sınırlı olması ve temininde yaşanan güçlükler, 2395 sayılı kanunda belirtilen evlerdeki el tezgahlarından vergi alınmaması dokumacılığın atölye tipi üretime geçememesine neden olmuştur (Mutluer, 1995).

Bu olumsuz durumlar sonucunda hammadde temini ve tüccarın devre dışı bırakılması amacı ile 15 Şubat 1935 tarihinde Denizli'nin Kale ilçesinde Dokumacılık Kooperatifi kurulmuştur. Sonrasında çeşitli ilçelerde de kooperatifler kurulmaya başlamıştır. 1933-1939 döneminde dokumacılık dışında Denizli'de un sanayi, dericilik ve şekerli maddeler yapımı da önem kazanmaya başlamıştır. 1932 yılında yayımlanan Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan hiçbir dokuma tesisi bulunmamakla birlikte kanundan yararlanan un, deri, şekerli maddeler, çırçır ve kereste fabrikaları bulunmaktadır (Batmaz, 2001).

1940-1960 yılları arasındaki dönemde savaşın etkileri ekonomi üzerinde olumsuz bir rol oynamış ve devletçilik politikaları ağır bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. 1941 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu uygulamadan kaldırılmış, Muamele Vergisi, Fevkalade Kazanç Vergisi gibi kanunlarla sanayinin gelişmesi engellenmiştir. Bu dönemde Denizli ilinde özellikle dokuma atölyeleri yukarıda bahsedilen kanunlardan oldukça etkilenmiş ve atölye tipi üretime geçen dokumacılar tekrar ev tipi üretime geçiş yapmışlardır. Bunun nedeni; çalışan işçi sayısının 5'i geçtiği işletmeler muamele vergisi kapsamına alınmış olmasıdır. Bu gelişmelerin yanında iplik dağıtımının devlet eliyle yapılması ve kotalı olması da büyük ölçekli işletmelerin kurulmasında caydırıcı bir etmen olarak ortaya çıkmıştır. Bu olumsuzlukların yanı sıra dokumacılık alanında kullanılan ipliğin dış alımının ve üretiminin azalması nedeniyle karaborsa ve

spekülasyonu önlemek için devlet bazı tedbirler alarak, iplik dağıtımını Sümerbank'a devretmiş, Sümerbank ise kurulacak kooperatiflerle doğrudan üreticilere verilmesini hedeflemiştir (Gözlükaya, 2005).

Bu dönemde Marshall planına göre Türkiye'ye ABD'den para transferi sonucunda tarımın makineleşmesi, enerji, karayolları, çimento ve şeker sanayisinde büyük çaplı yatırımlar gerçekleştirilmiş, hem özel sektörün hem sanayi alanında yatırımların artması ile ülkedeki sanayileşme bir ölçüde geliştirilmiştir. Bu dönemin ikinci yarısında devlet yatırım harcamalarının artması ve kötü hava koşulları nedeniyle tarımsal üretim gerilemiş, ülke ekonomisi büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Denizli ilinde bu dönemde sanayi faaliyetleri için en önemli adım olan Sümerbank Bez Fabrikası açılmış ve dokumacılık sektörünün potansiyelini arttırmıştır ancak el dokumasının fabrika dokumasıyla rekabet edememesinden dolayı el dokumacılığı sektöre uğramıştır (Gözlükaya, 2005).

1960 – 1980 yılları arasındaki dönemde Denizli sanayisinde özel sektörün bir ölçüde gelişme kaydettiği görülmüştür. Yapılan bir araştırma çalışmasından elde edilen verilere göre bu dönemde 1'i çırçır, 1'i gıda, 1'i deri işleme, 2'si dokuma ve boya, 2'si kiremit fabrikası olmak üzere 7 adet sanayi kuruluşu faaliyete başlamıştır. Rakamlardan çıkarılabileceği gibi Denizli'de üretilen pamuğun işlenmesi amacı ile ilk kurulan tesis çırçır fabrikasıdır. Bu dönemde işletmeler yavaş yavaş ev tipi üretimden fabrika tipi üretime geçiş yapmışlardır. Denizli ilinde var olan sanayi işletmeleri bu dönemde yapısal bir dönüşüme girmişlerdir. 1970'li yıllarda hızlanan sanayi sektörünün temeli bu yıllarda atılmıştır. Denizli ilinde sanayileşme sürecinin hız kazandığı dönem ikinci beş yıllık kalkınma planı dönemidir. Bu dönemde 18 yeni sanayi kuruluşu işletmeye açılmıştır. Dönemin en önemli gelişmesi metal eşya sanayisinde gerçekleşmiştir. Eski önemini yitirmeyen dokuma sanayi alanında bu dönemde 3 yeni sanayi kuruluşu hizmet vermeye başlamıştır.

Ülke genelinde sektörel bazda yeniden yapılanmayı hedefleyen 1973-1977 yılları arasındaki dönemde, Denizli ilini doğrudan etkileyen en önemli husus ülke bütününde oluşturulan kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına 1973 yılında Denizli ilinin de dahil edilmesidir. Denizli'de 1973 yılındaki alınan bu kararla ilişkili olarak yatırımlar artırılmış ve sanayi sektörüne yoğunlaştırılmıştır. Böylece sanayinin gelişmesi ve çeşitlendirilmesi bu dönemde hız kazanmıştır. Bu durumun oluşmasında çok ortaklı ve işçi şirketleri gibi yatırımların oluşması da etkili olmuştur. 1973-1977 yılları arasında Denizli'de 33 yeni sanayi kuruluşu açılmıştır. Açılan yeni sanayi kuruluşlarının Metal Eşya Üretimi ve Dokumacılık Sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

1980-2000 yılları arasındaki dönemde Denizli sanayisi üzerine yapılan çalışmalar genellikle tekstil sektörü üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmalardan çıkarılabilecek ortak nokta ise Denizli sanayisinin 1980-1990 yılları arasındaki başarısının bugünlere gelmesinde büyük bir etkisinin olduğudur. Çeliktürk (2017) özellikle 1990 ve 2000 yıllarında

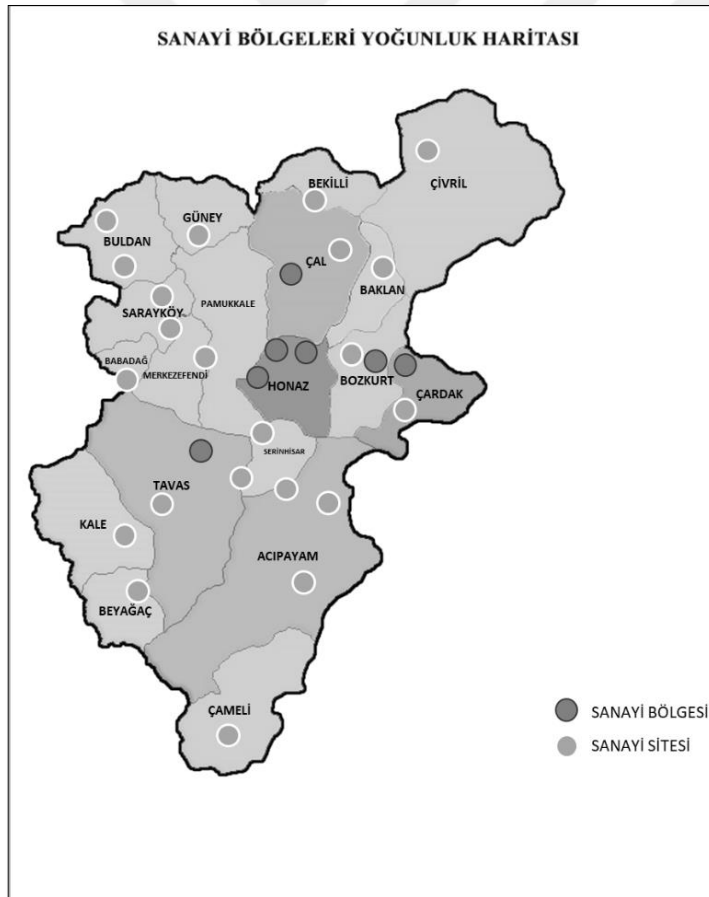
istihdamın arttığını belirtmektedir. 2001 krizinin etkisi ile Denizli ili Tekstil sektörü istihdamında büyük bir düşüş meydana gelmiştir (Çeliktürk, 2017). Çin mallarının da rekabetiyle tekstil sektörün daralması, ilk kez Denizli'ye çevre illerden gerçekleşen göç sürecini tersine çevirmiştir. Denizli'den dışarıya göç başlamıştır (Çeliktürk, 2017). Terzioğlu, Avcı ve Gökova (2008)' ya göre ise 1980 yılında Denizli'deki sanayinin hızlanmasını modernleşme ve ithal ikameci modelin terk edilip ihracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesi ile başlanmıştır (Terzioğlu vd., 2008). Mutluer'e (1995) göre 1980 yıllarında yaşanan değişim çok hızlı ve etkili olmuştur. Bu dönemde Denizli ilinin Türkiye imalat sanayideki payı artmıştır. Aynı dönemde ülkenin katma değerindeki payı da aynı oranda artmıştır. Denizli ilinde büyüme evresi olarak adlandırılan bu dönemde de sanayileşme hızı önceki dönemdeki gibi devam etmiş, sanayileşme teşvik tedbirleri ile desteklenmiştir. 35 yeni sanayi tesisinin kurulduğu bu dönemde sanayi kollarına bakıldığında öncelikli olarak 9 adet dokuma fabrikası, 9 adet metal ana sanayi, 9 adet de metal eşya sanayisidir. 1980 sonrasındaki dönemde Denizli ili tekstil sektöründe teknolojik dönüşüm yaşamış, 1980-1985 yılları arasındaki deneme yanılma yöntemi ile başlayan gelişme hızla sürdürülerek dış pazarlara yönelik üretimi arttırmıştır. 1980 yıllarındaki en önemli adım hükümetin ihracata yönelik kalkınma politikası izlemesi ve ihracata teşvik etmesidir (Varol ve Ecerel, 2013).

1985-1990 yıllarını kapsayan beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde Denizli ili bir sanayi patlaması yaşamıştır. Yaşanan bu sanayi patlamasının temel nedeni dokuma sektörünün teşvik edilmesidir. Denizli'de bu dönemde 60 yeni fabrika işletmeye açılmış, özellikle dokuma sanayisinde büyük bir atılım gerçekleşmiştir. Dokuma sanayisinde 42 yeni sanayi tesisi açılmıştır. Bu sanayi kuruluşlarının büyük bir bölümü konfeksiyon üretimi yapan tesislerden oluşmaktadır. Denizli ilinde 1990-1996 yılları arasında işletme sayıları %323 ve sanayide çalışan sayısı %133.5 artmış ve bu artış oranları özellikle emek yoğun ve esnek olarak örgütlenmiş üretim sektörlerinde gerçekleşmiştir. Dokuma ve konfeksiyon firmalarında ihracata yönelik üretim başlamış ve dokuma firmalarının birlikte çalışmalarının sonucunda oluşan üretim ağları Denizli'nin sanayileşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Denizli'de Tekstil Sektörü ekonomik büyümede lider bir konuma yükselmiştir. İhracata yönelik üretim ve dış pazarlarla artan ilişkiler yerel sanayi odaklarının temelini oluşturmuştur (Kaya, 2020). Denizli sanayisi, özellikle 1980'lerin sonu ve 1990 yılları boyunca ihracat odaklı büyümesi, KOBİ'lerin girişimci ruhu ve dinamizmi, ve 2000 yılına kadar olan dönemdeki ekonomik başarısı ile "Anadolu Kaplanı" olarak anılmıştır.

3.1.3. 2000 Yılı Sonrası Denizli Sanayisi

1997 yılından sonra başlayan ekonomik sorunlar ülke genelini etkilediği kadar Denizli sanayisini de etkilemiştir. 90'lı yılların sonunda firmaların ve çalışan sayılarının artması karşısında mevcut yerel üretim ağları, teknolojik düzeyi ve rekabet gücünün artırılması bakımından yeterli olmamıştır. Yaşanan krizler sonrasında GSYH düşüşü, iç ve dış pazarlarda azalan talep sanayi üretimini olumsuz etkilemiştir. 1980 yılından sonra daha kırılgan yapıya sahip olan bölgelerde yatırımlarda bir düşüş yaşanmıştır. İhracata devam etmek için banka kredileri ile kurulan firmaların birçoğu kapanmıştır. Büyümeye devam eden firmalarda ise deneyimlerinin ve paylaşımlarının olduğu ayrıca üreticiler arasında farklı ağlara sahip olduğu görülmüştür. Büyüme döneminden sonra yaşanan kriz evresi bölgede dayanışma ilişkilerini arttırmış ve güvene dayalı olan ilişkilerin zarar görmesi ile iş birlikleri süreçlerinde parçalanmaya sebep olmuştur. Kriz dönemi birçok olumsuzluğuyla birlikte firmalar için olumlu olabilecek durumları beraberinde getirmiştir.

3.1.3.1. Denizli'de Sanayi Bölgeleri

Şekil 3.2. Denizli İli Sanayi Bölgelerini Gösterir Harita (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Denizli ilinde 2 ihtisas organize sanayi bölgesi olmak üzere sicil almış 4 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. 2020 yılındaki veriler ışığında ildeki sanayi alanlarının %32,89'u Organize Sanayi Bölgelerinde, %53,16'sı sanayi alanlarında, %12,40'ı sanayi sitelerinde, %1,54'ü serbest bölgelerde bulunduğu belirtilmektedir.

Denizli Organize Sanayi Bölgesi, doluluk oranı yüksek olan bir sanayi bölgesidir. Ağırlıklı olarak tekstil ürünlerinin imalatı yapılmaktadır. Bölgede Özel Denizli OSB Teknik Koleji Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi bulunmakta, okulda endüstriyel otomasyon teknolojisi, makine teknolojisi, tekstil teknolojisi ve moda tasarım olmak üzere farklı alanlar bulunmakta ve bu alanlarda özel eğitim-öğretim hizmeti verilmektedir. Denizli Deri İhtisas ve Karma Organize Sanayi Bölgesi: Ağırlıklı olarak deri, yenilenebilir enerji, yem ürünlerinin imalatının yapıldığı bir sanayi bölgesidir.

Denizli Çardak Organize Sanayi Bölgesi: Mesleki eğitime yönelik herhangi bir eğitim kurumu yoktur. Ağırlıklı sektörler; plastik, demir-çelik, otomotiv yedek parça ürünlerinin imalatıdır. Sanayi Siteleri; Yeşil Çivril, Sarayköy, Serinhisar, Serinhisar Leblebi, Kızılcabölük, Yeşilyuva Ayakkabı, Acıpayam, Buldan, Tavas, Bekilli, Çivril, Honaz, Kale, Kaklık sanayi sitesi olmak üzere 14 sanayi sitesi mevcuttur. Ayrıca il merkezinde kuruluşu çok eski yıllara dayanan 8 sanayi sitesi daha bulunmaktadır.

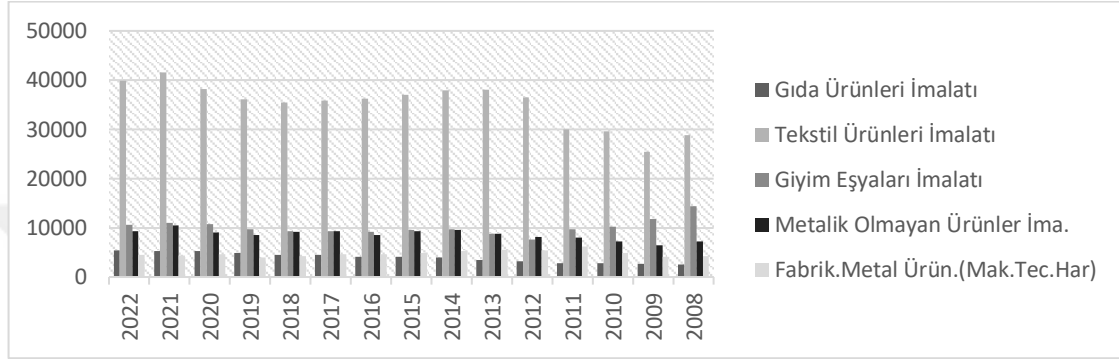
3.1.3.2. Sanayide Öne Çıkan Sektörler ve İstihdam

Şekil 3.3. Sanayide Öne Çıkan Sektörler (SGK, 2023)

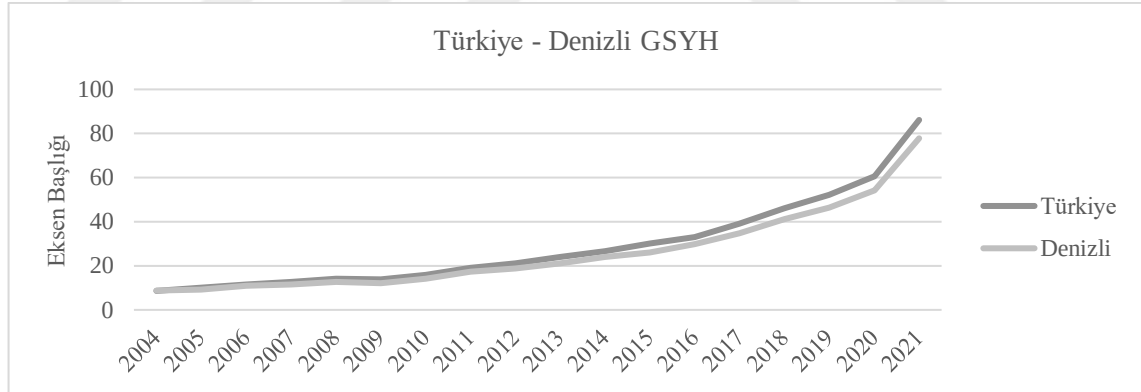
İstihdam, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ortaya çıkan belirgin eğilimleri açıklamak için önemli bir araçtır. Bu bağlamda SGK'dan elde edilen istihdam verilerine göre Denizli imalat sanayide çalışanların dağılımı incelendiğinde öne çıkan sektörlerin sırası ile tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyaları imalatı ve metalik olmayan ürünlerin imalatı olduğu görülmektedir. Sektörlerin istihdam oranlarının yıllara göre değişimi

(Şekil 3.4) incelendiğinde ise 2008-2009 küresel ekonomik krizi öne çıkan ilk 5 sektörde belirgin bir istihdam azalmasına yol açmıştır. 2014-2018 yılları arasındaki dönemde ise öne çıkan ilk 5 sektörün istihdam sayılarında azalma eğilimi görülmektedir. Bu dönemdeki istihdam düşüşü genellikle ekonomik büyüme hızındaki yavaşlama, küresel rekabetin artması ve ticaret politikalarındaki değişikliklerin olumsuz etkisi olarak belirtilebilir. 2021-2022 yılları arasında görülen istihdam sayısının azalması genellikle pandeminin etkileri ile ekonomik büyüme hızının düşmesiyle ilişkilendirilebilir.

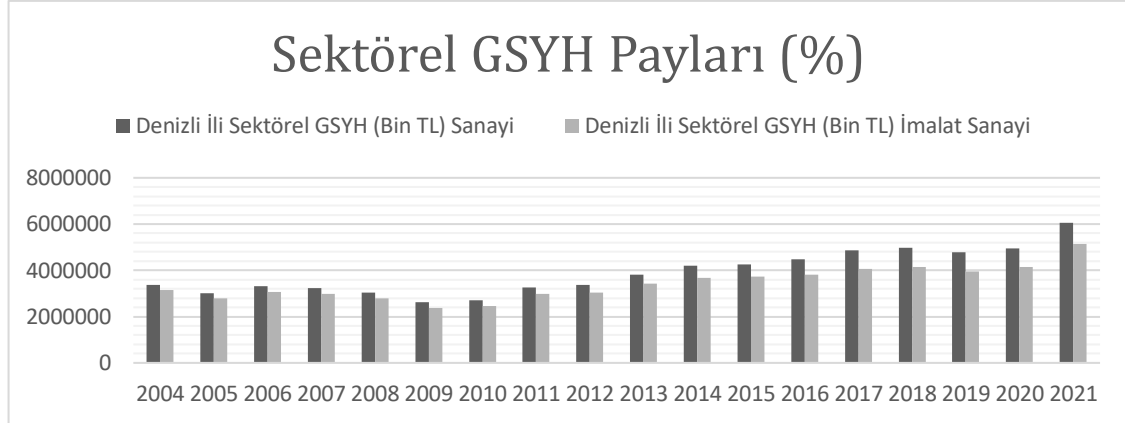
Şekil 3.4. Öne Çıkan İlk 5 Sektörün Çalışan Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (SGK, 2023)

3.1.3.3. Denizli İli GSYH Payları

Şekil 3.5. Türkiye-Denizli GSYH (DTO, 2023)

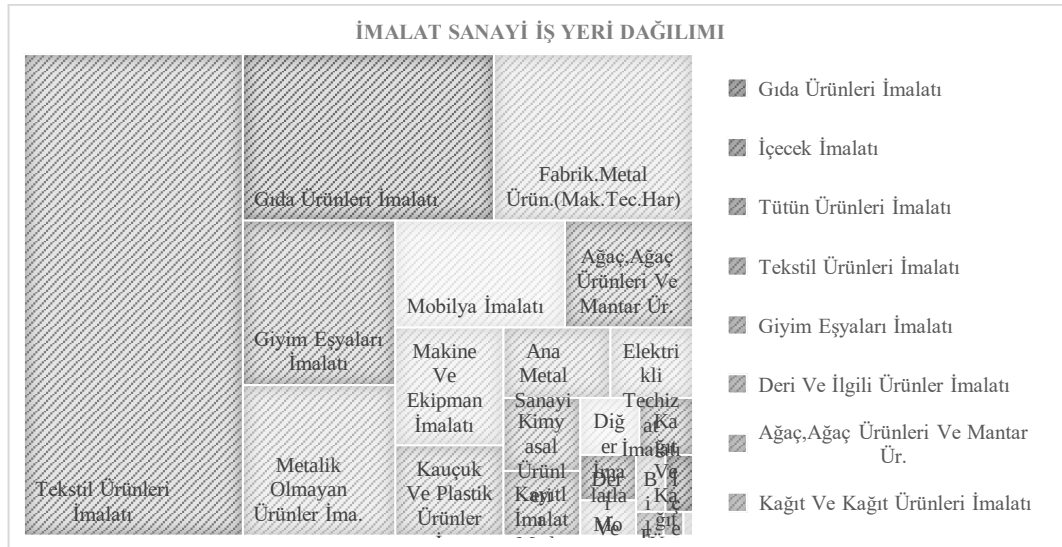
Türkiye ve Denizli yıllara göre GSYH değişimleri incelendiğinde 2008 yılında yaşanan kriz döneminde düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüş Denizli sanayisinin ihracat odaklı üretim yapmasından kaynaklanmakta ve her ne kadar ihracata yönelik büyümenin avantajlarından yararlı olsa da sektörün krizlere karşı dayanıklılığını etkilemektedir. GSYH oranı 2020 yılından sonra hızlı bir büyüme evresine geçmiştir.

Şekil 3.6. Sektörel GSYH Payları (DSO, 2023)

Sektörel GSYH Payları incelendiğinde GSYH içindeki en yüksek seviyeye 2021 yılında ulaşmıştır. 2020 yılında yaşanan pandemi döneminde il sanayisi ihracata yönelik üretime devam etmiştir. 2004 yılında yaşanan krizden etkilendiği görülen sektörün 2009 yılındaki kriz sonrası süreçte en düşük orana sahip olduğu görülmektedir. 2009 sonrası büyüme eğiliminde olan GSYH oranları yaşanan Rusya Uçak Krizi döneminde durağan seyrettiği sonrasında tekrar büyüme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Kriz dönemlerinin sanayi sektörleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi bölgesel kırılmalıkların anlaşılması ve büyümenin sürekliliğinin sağlanması için önemlidir.

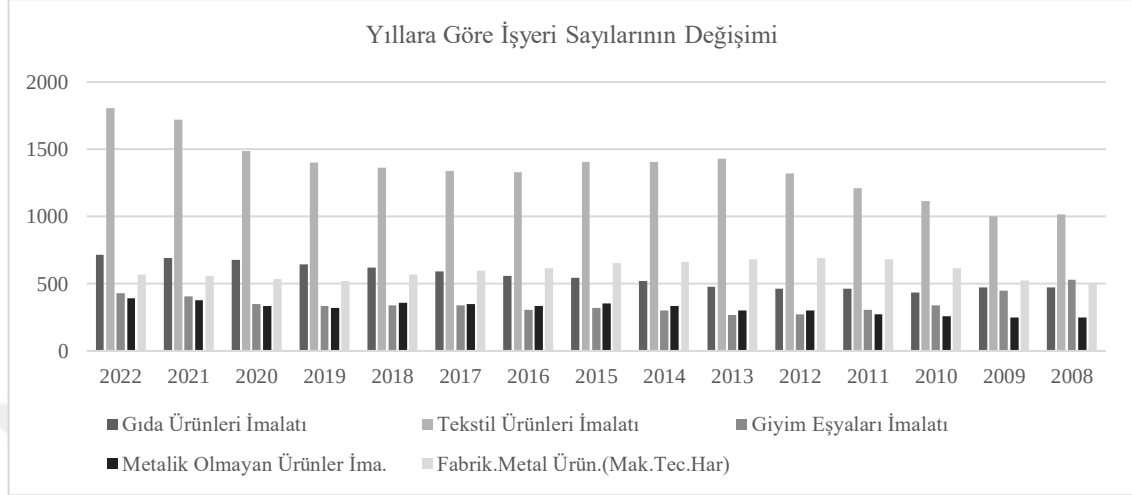
3.1.3.4. Sektörlere Göre İşyeri Sayıları ve Büyüklükleri

Şekil 3.7. İmalat Sanayi İşyeri Sayıları Dağılımı (SGK, 2023)

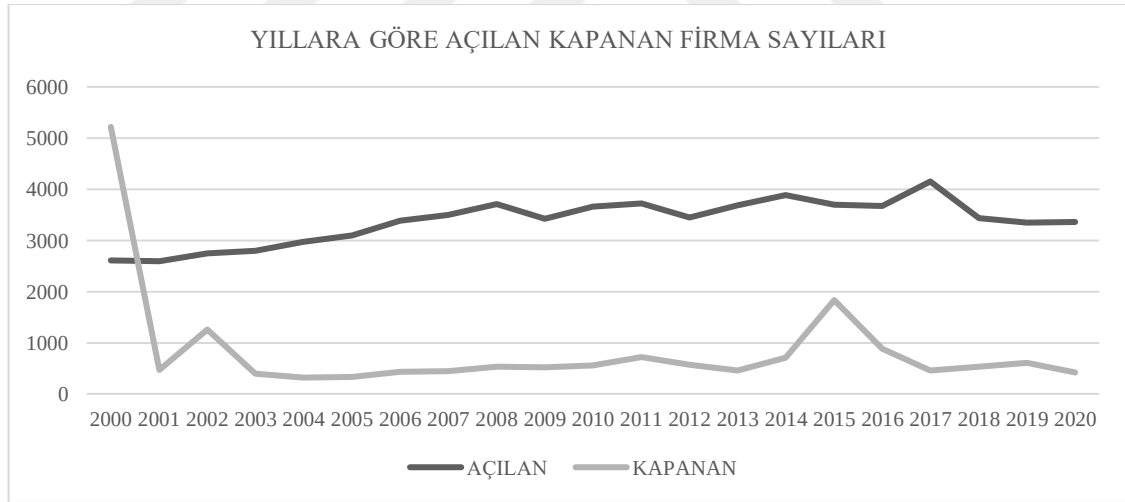
Sektörlere göre işyeri sayıları incelendiğinde, öne çıkan ilk 5 sektör sırası ile Tekstil, Gıda, Fabrik. Metal, Ürün (Mak. Tec. Har.), Giyim eşyaları imalatı ve Metalik olamayan ürünlerin imalatı olduğu görülmektedir. Bu sektörler ait işyeri sayılarının yıllara göre değişimi incelendiğinde (Şekil 3.8) 2008-2009 yılları arasındaki kriz

döneminde ve 2015-2016 yılları arasındaki yaşanan iç politik krizde işyeri sayılarının düştüğü görülmektedir. 2018 yılından sonraki dönemde ise işyeri sayılarının arttığı görülmektedir.

Şekil 3.8. İşyeri Sayılarına Göre Öne Çıkan İlk 5 Sektörün Yıllara Göre Değişimi (SGK, 2023)

3.1.3.5.Yıllara Göre Açılan-Kapanan Firma Sayıları

Şekil 3.9. Yıllara Göre Açılan-Kapanan Firma Sayıları (DSO, 2023)

Yıllara göre açılan kapanan firma sayıları incelendiğinde, açılan firma sayısı ile kapanan firma sayısı arasındaki farkın en yüksek olduğu dönem 2000-2001 yılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Açılan firma sayısının en yüksek olduğu yıl 2017 iken, kapanan firma sayısının en yüksek olduğu yıllar 2002 ve 2015 (ülke içindeki politik krizler) yılı olmuştur. Bu yıllar ekonomik krizlerin (2001 Küresel ekonomik krizi) sonrası olmasından dolayı kapanan firma sayısını etkilemiş görünmektedir.

3.1.3.6. Destekler ve Teşvikler

Şekil 3.10. Yıllara Göre Alınan Teşvik Belgesi Sayıları (DTO, 2023)

Denizli ili sanayi sektöründe kullanılan teşvikler toplam teşviklerin %88ini oluşturmaktadır. Sanayi alanındaki teşviklerin rekabet gücü, istihdamın artırılması, yenilikçilik faaliyetlerin teşviki gibi kırılabilirliği azaltan parametreleri desteklediği düşünüldüğünde destek ve teşviklerin oldukça önemli olduğu aşikardır. Yıllara göre alınan teşvik sayıları incelendiğinde 2003 yılında en yüksek seviyede olan teşvik belgesi sayıları, 2004 yılından sonraki süreçte düşüş eğilimine girmiştir. 2009 yılından sonra artış eğiliminde olduğu görülen teşvik sayıları 2013-2015 ve 2017-2019 yılları arasında tekrar düşüş eğilimine geçmiştir. Denizli'nin Türkiye sanayisindeki yeri ve ihracattaki oranları düşünüldüğünde daha fazla teşvik alması gerektiği söylenebilir.

Çizelge 3.1. 2022-2023 Yılları Arasında Alınan Yatırım Teşvik Belgesi Sayıları (DTO, 2024)

SEKTÖR	BELGE ADEDİ		YATIRIM (MİLYON TL)		İSTİHDAM	
	2023	2022	2023	2022	2023	2022
TARIM	8	1	365	4	212	4
MADENCİLİK	4	9	164	124	45	99
İMALAT	75	83	2832	1720	1116	1287
ENERJİ	74	28	4438	236	77	28
HİZMETLER	5	5	42	122	43	25
TOPLAM	166	126	2206	2206	1493	1443

Yatırım teşvik belgeleri, bir ülkedeki ekonomik büyümeyi desteklemek, iş dünyasına teşvik sağlamak ve sektörel kalkınmayı güçlendirmek amacıyla uygulanan önemli araçlardan biridir. Bu bağlamda, 2022-2023 yılları arasında sektörlerle yönelik verilen yatırım teşvik belgelerinin (Çizelge 3.1) incelenmesi, ekonomik sektörler arasındaki yatırım eğilimlerini değerlendirmek açısından önemli bir analiz sunmaktadır.

2022-2023 yılları sektörler göre yatırım teşvik belge adedi incelendiğinde, imalat sanayinin yatırım teşvik belge adedinin 2022 yılına göre düştüğü görülmektedir. 2022-2023 yılları arasında imalat sanayi sektöründe yaşanan yatırım teşvik belgesi sayılarındaki düşüş, sektörel yatırım eğilimlerindeki değişimleri yansıtmaktadır. Bu durum, ekonominin genel dinamikleri, dış ticaret koşulları, teknolojik değişimler ve politika etkileri gibi faktörlerle etkileşim içinde olabilir. Yıllara göre yatırım teşvik belge adedi verileri (Çizelge 3.2) incelendiğinde ise; 2017 yılından sonra ciddi bir düşüş yaşadığı, 2020 yılından sonra yükseldiği ve 2023 yılında tekrar düşüş eğilimine girdiği söylenebilir.

Çizelge 3.2. Yıllara göre alınan teşvik belgesi sayıları (DTO, 2024)

	BELGE ADEDİ	TOPLAM YATIRIM	İSTİHDAM
2014	53	716	533
2015	49	445	721
2016	99	530	1000
2017	120	1117	1841
2018	89	823	1,339
2019	67	2,975	1,240
2020	154	3152	2517
2021	213	2887	2870
2022	263	5307	2972
2023	166	7841	1493

3.1.3.7. Marka – Patent Başvuruları

Çizelge 3.3. Yıllara Göre Marka-Patent Başvuru Sayıları (DTO, 2024)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Marka	1340	1548	1357	1551	1952	2097	2,333	1,253
Faydalı Model	60	38	32	44	32	57	61	
Endüstriyel Tasarım								
Dosya	122	96	76	100	104	176	236	135
Tasarım	488	396	350	403	380	566	721	266
Patent	45	37	44	37	45	63	71	

Marka ve patent başvurularının incelenmesi, bir ekonominin inovasyon ve fikri mülkiyet alanlarındaki performansını değerlendirmek adına önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, yıllara göre marka ve patent verilerinin analizi, belirli dönemlerdeki başvuru trendlerini anlamak ve ekonominin teknolojik gelişimini değerlendirmek açısından önemli bir araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda, 2017-2018 ve 2022-2023 dönemlerinde başvurularda bir azalma yaşandığı, ancak 2021-2022 döneminde artış olduğu tespit edilmiştir. 2021-2022 yılları arasındaki gözlemlenen artışın teknolojik gelişmeler veya teşvik politikalarının etkisiyle olduğu, ekonominin toparlanma çabasında olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir,

ancak 2022 yılından sonra başvuruların azalması önceki dönemdeki artışın sürdürülebilir olmadığına işaretidir.

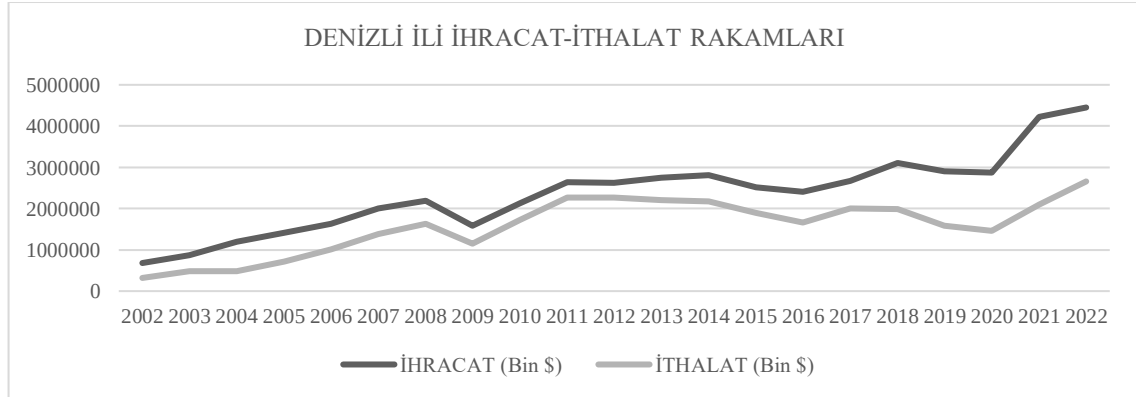
3.1.3.8.Ar-Ge ve Tasarım Merkezlerine Yönelik İstatistik Bilgiler

Çizelge 3.4. Ar-Ge ve Tasarım Merkezi Sayıları (DTO, 2024)

SEKTÖR	AR-GE	SEKTÖR	TASARIM M.
TEKSTİL	7	TEKSTİL	4
ENERJİ	2	DEMİR VE DEMİR DIŞI METALLER	2
ELEKTRONİK	1	MADENCİLİK	2
DEMİR VE DEMİR DIŞI METALLER	1	ENERJİ	1
DÖKÜMCÜLÜK	1	OTOMOTİV YAN SANAYİ	1
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ	1	KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ	1
ÇİMENTO VE ÇİMENTO ÜRÜNLERİ	1	MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	1

Ar-Ge ve tasarım merkezleri verileri incelendiğinde, tekstil sektörünün bu faaliyetlerde öncü bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Tekstil sektöründeki Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerinin artarak devam etmesi, sektörün rekabet avantajını sürdürebilmesi ve küresel pazardaki konumunu güçlendirmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, sektörün Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerine yönelik destek ve teşvik politikalarının sürdürülmesi, tekstil endüstrisinin sürdürülebilir büyümesini destekleyen bir unsurdur.

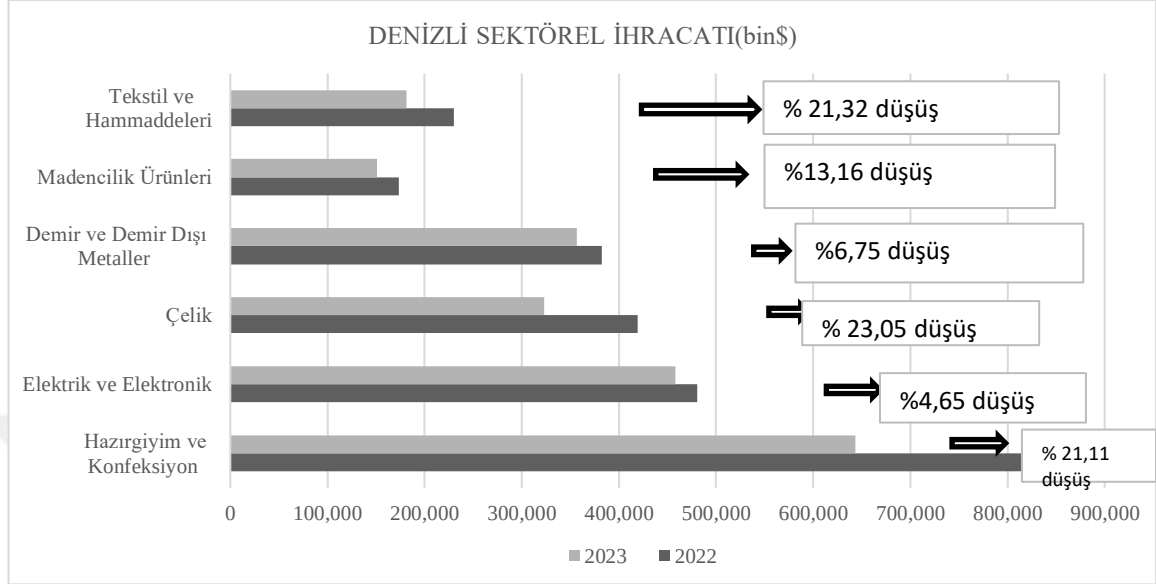
3.1.3.9.Dış Ticaret Verileri

Şekil 3.11. Denizli İli Yıllara Göre İthalat-İhracat Rakamları (DSO, 2024)

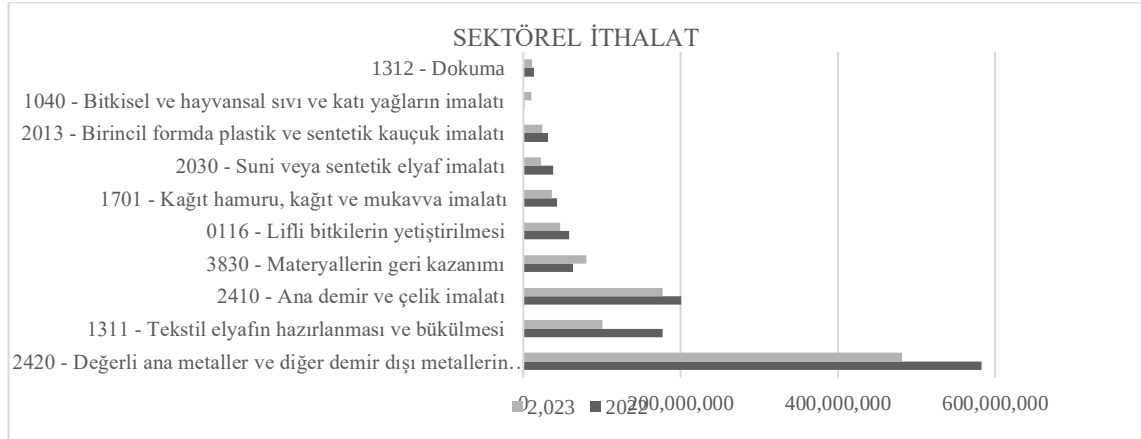
Denizli ili genel dış ticaret verileri incelendiğinde 2008-2009 yıllarında ihracatta bir düşüş yaşanırken, 2009 yılından sonra ihracat değişiminde bir düzensizlik görülmektedir. Grafikte, ithalat rakamlarında yıllara göre dalgalanmalar yaşanmaktadır. 2008-2009 yıllarında ihracatta olduğu gibi ithalat rakamlarında da bir düşüş yaşanmıştır. 2009 yılından sonra rakamların dengesizliği dikkat çekmektedir. Toplam ihracat ve ithalat içinde Denizli'nin Payı incelendiğinde ilin payı 2008 küresel kriz ve 2009

Avrupa borç krizinden dolayı düşüş içerisinde. Bu düşüşün önemli sebeplerinden biri ise ilin ihracatının çoğunluğunu AB ve ABD'ye gerçekleştirmesi olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.12. 2022-2023 Yılları Sektörel İhracat Rakamları (DTO, 2024)

Sektörel ihracat verileri incelendiğinde ise ihracatın fazla olduğu ilk 5 sektörde 2022 yılı ihracat rakamlarına göre düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. 2002 -2016 yılları arasında imalat sanayide en yüksek pay tekstil ve hazır giyim sektörüdür.

Şekil 3.13. 2022-2023 Yılları Sektörel İthalat Rakamları (DTO, 2024)

Sektörel İthalat oranları incelendiğinde 2022-2023 yılları arasında ihracatta olduğu gibi bir önceki yıla göre düşüşler gözlenmektedir. 2022-2023 yılları arasındaki sektörel ithalat oranlarında gözlenen düşüşler, küresel ekonomik dinamikler, fiyat dalgalanmaları, politika değişiklikleri ve yapısal faktörler gibi birçok etmenin etkileşimi

sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durum, dış ticaretin sektörel düzeydeki hassasiyetini ve ekonominin uluslararası ticaret dinamiklerine olan duyarlılığını vurgulamaktadır.

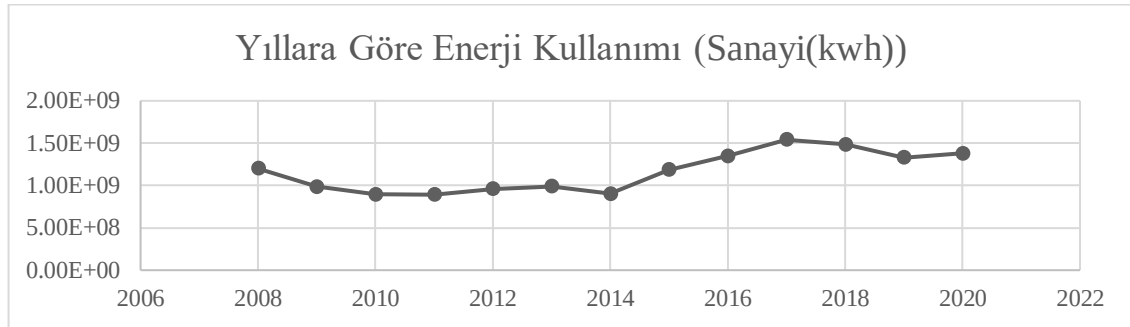
3.1.3.10. Enerji Kullanımı

Sanayi elektriği tüketimi, sanayi üretimi açısından önemli bir göstergedir. Literatürde pek çok çalışmada elektrik tüketimi üretimi-geliri tahmin etmek için bir gösterge olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Denizli'deki sanayi üretimini tahmin etmek, bu üretimdeki dalgalanmaları gözlemlemek açısından önemlidir.

Şekil 3.14. Enerji Tüketiminin Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı (DTO, 2024)

Enerji tüketimi verileri incelendiğinde enerji tüketiminin en yüksek olduğu sektör Sanayi sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Grafiğe bakıldığında ise enerji kullanımındaki düşüşün 2008-2009 kriz dönemi ve 2018-2020 yılları arasında olduğu, diğer yıllarda artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 3.15. Yıllara Göre Sanayi Sektöründe Enerji Kullanımı (DTO, 2024)

3.2.METOT

3.2.1. Çalışmanın Amacı

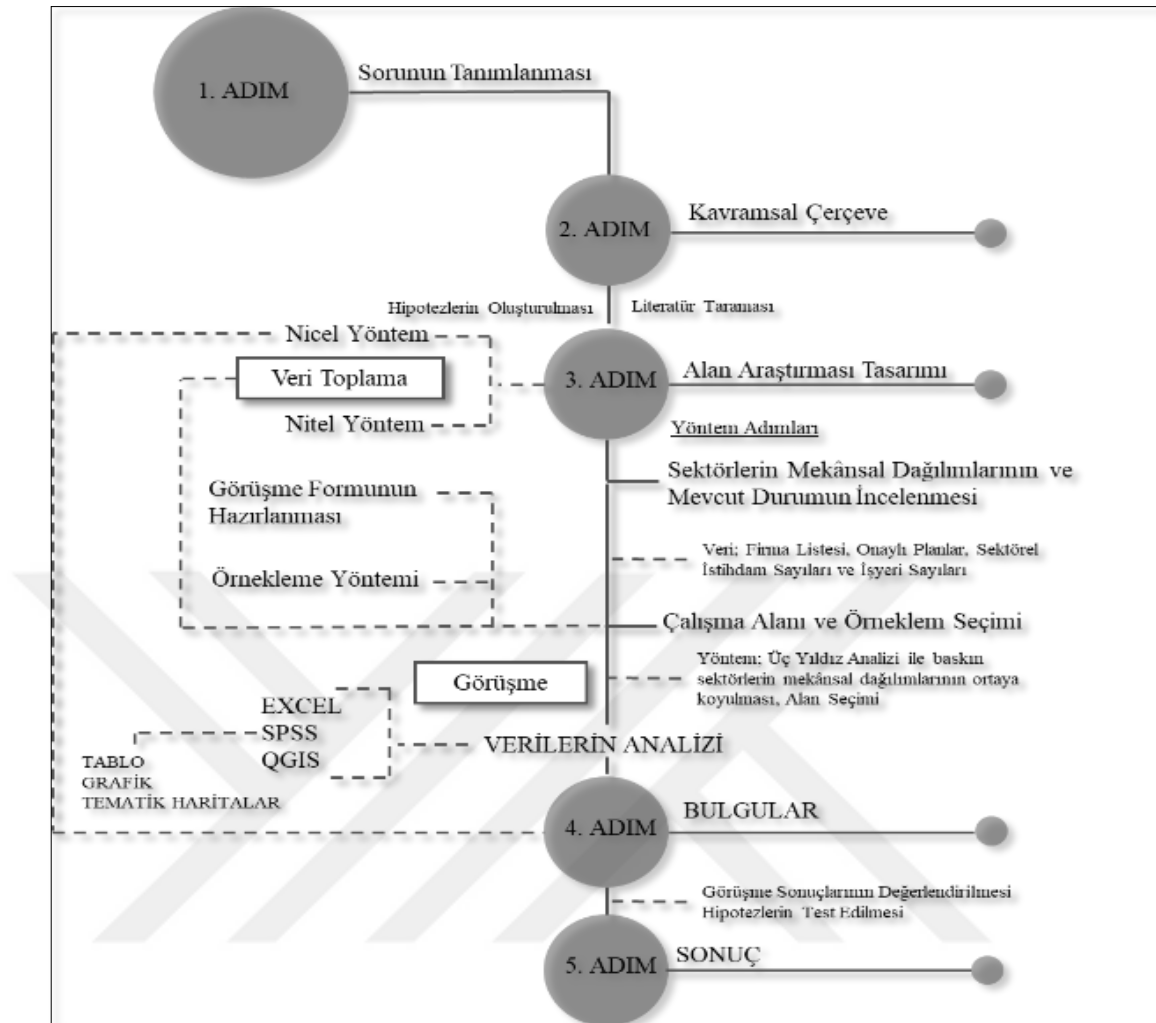
Bu çalışma, 2000 yılı ve sonrasında yaşanan farklı türlerdeki ekonomik krizlerin ve şokların Denizli Sanayisi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu krizler bağlamında, işletmelerin benimsediği tutumlar, örgütlenme biçimleri, yerel yönetimlerle kurdukları ilişkiler, krizden çıkma ve toparlanma süreçlerinde karşılaşılan olumsuzluklar ve bu süreçlerde benimsenen stratejiler önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur.

Araştırma, işletmelerin olası bir krize karşı hazırlıklı olup olmadıklarını, mekânsal taleplerini, bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için gereken teknoloji ve inovasyon kapasitelerini incelemektedir. Ayrıca çalışma, Denizli Sanayisinin dayanıklılığını belirlemek üzere yerel yönetim etkinliği, katılımcılık, kalkınma vizyonu, yatırım çekiciliği, refah düzeyi, bilgi ve inovasyon kapasitesi, beşeri sermaye, dijital gelişmişlik, enerji bağımsızlığı, çevresel adımlar gibi göstergeleri de ele almaktadır. Çalışmanın kapsamı, Denizli Sanayisinin geçmişteki krizlere nasıl tepki verdiğini ve bu krizlerden çıkma süreçlerinde karşılaşılan zorlukları anlamaya yöneliktir. Bunun yanı sıra, geleceğe yönelik olarak Denizli Sanayisinin daha dirençli olabilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için öneriler sunulacaktır. Bu öneriler, Denizli Sanayisinin stratejik yönetimini güçlendirmek, krizlere karşı daha etkin bir hazırlık süreci oluşturmak ve bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak adına değerli ipuçları sağlayacaktır. Sonuç olarak, bu araştırma Denizli Sanayisinin geçmiş krizlere karşı öğrenilen dersleri kullanarak gelecekte daha sağlam bir zeminde durabilmesi için bilgi sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın bulguları Denizli Sanayisinin stratejik planlama ve yönetim süreçlerine değerli katkılar sunacaktır.

3.2.2. Çalışmanın Yöntem Adımları ve Hipotezler

Hipotezler mevcut durum analizi ve yazın ışığında elde edilen göstergelerden hareketle krizler ile ilişkisinin ölçülmesi üzerine oluşturulmuştur. Göstergeler ile yer seçimleri arasındaki ilişkinin ölçülmesi bulgular bölümünün son kısmında yer almaktadır.

Tez çalışmasında nitel ve nicel araştırma tekniklerinin bir arada kullanıldığı karma yöntemli araştırma metodolojisi benimsenmiştir. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma içinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Johnson ve Turner (2003) karma yöntem araştırmalarının temel ilkesinin “*araştırmacıların farklı strateji, yöntem ve yaklaşımları kullanarak çoklu veriler toplaması*” olarak ifade etmişlerdir. Çeşitli araştırmacılar tarafından bu yöntem araştırma problemlerinin daha iyi anlaşılmasını sağladığı ifade edilmektedir. Çalışma kapsamında araştırma sorularının cevaplanabilmesi ve sektörel dayanıklılık-kırılganlık ilişkisinin incelenebilmesi için çalışmanın yöntem adımları aşağıda özetlenmiştir.

Şekil 3.16. Çalışmanın Yöntem Adımları

Verilerden hareketle Denizli’deki sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri, QGIS programı kullanılarak mekânsal olarak tanımlanmıştır. Bölge imalat sanayi sektörleri için “Üç Yıldız Analizi” kullanılmıştır. Üç Yıldız Analizi belirli bir bölgede küme potansiyeli gösteren sektörlerin tespiti için kullanılan bir analiz yöntemidir. Analizde Büyüklük, Baskınlık ve uzmanlaşma başlıkları altında değer tespiti yapılmaktadır.

Çizelge 3.5. Üç Yıldız Analizi

BÜYÜKLÜK

İlde belirli bir sektördeki işyeri sayısı, istihdam sayısı, ülke genelinde ilgili sektörde işyeri sayısı, istihdam sayısı oranlanır. Bu oran eşik değeri ile karşılaştırılır.

(ei): Bölgede ilgili sektördeki işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(Ei): Ülke genelinde ilgili sektördeki işyeri sayısı ve istihdam sayısı

$(ei/Ei) > \text{Eşik Değeri}$ ise ilgili sektör 1 yıldız alır.

Çizelge 3.5'in devamı**BASKINLIK**

İlde belirli bir sektördeki işyeri sayısı, istihdam sayısı, Bölgedeki tüm sektörlerdeki işyeri sayısı, istihdam sayısı oranlanır. Bu oran eşik değeri ile karşılaştırılır.

(ei): Bölgede ilgili sektördeki işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(en): Bölgedeki tüm sektörlerde işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(ei/en) > Eşik Değeri ise ilgili sektör bir yıldız almaktadır.

UZMANLAŞMA

İlde ilgili sektördeki işyeri sayısı, istihdam sayısı bölge içinde, ülkenin genelindeki payı ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir yoğunluk gösteriyorsa, bu ilgili sektörün bölgede ihtisaslaştığını göstermektedir.

(ei): Bölgede ilgili sektördeki işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(en): Bölgedeki tüm sektörlerde işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(Ei): Ülkede ilgili sektördeki işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(EN): Ülkedeki tüm sektörlerde işyeri sayısı ve istihdam sayısı

(ei/en) > (Ei/EN) ise ilgili sektör 1 yıldız almaktadır.

Yapılan bu analizde istihdamın yanı sıra iş yeri sayıları da kullanılmış ve her bir veri için ayrı hesaplamalar yapılmıştır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin adlandırılmasında üç yıldız alan sektörler “Olgun Küme”, iki yıldız alan sektörler “Potansiyel küme”, tek yıldız alan sektörler için “Aday Küme” ifadesi kullanılmıştır.

Çizelge 3.6. Üç Yıldız Analiz Sonuçları

		İŞYERİ SAYISI			DEĞER	İSTİHDAM			DEĞER
		Büyüklik ei/Ei	Baskınlık ei/en	Uzmanlaşma (ei/en)/(Ei/EN)		Büyüklik ei/Ei	Baskınlık ei/en	Uzmanlaşma (ei/en)/(Ei/EN)	
1	Gıda Ürünleri İmalatı	0.014712	0.1208	0.812113084	***	0.010102	0.0637	0.529451758	
2	İçecek İmalatı	0.034307	0.00489	1.893847216		0.014982	0.005183	0.78539659	*
3	Tütün Ürünleri İmalatı	0	0	0		0	0	0	
4	Tekstil Ürünleri İmalatı	0.001171	0.001171	0.811111894		0.081181	0.001986	0.321141191	
5	Giyim Eşyaları İmalatı	0.009838	0.07777	0.543071473		0.014413	0.124099	0.753385915	***
6	Deri Ve İpli Ürünleri İmalatı	0.005437	0.0018	0.300121423		0.004871	0.004676	0.253306201	
7	Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	0.01934	0.0426	1.058584809	*	0.014922	0.013819	0.782194575	*
8	Kâğıt Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	0.013442	0.00961	0.742001871	*	0.017924	0.016231	0.939382499	*
9	Kuyruk Molybdenum Ve Çoğu.	0.011739	0.01541	0.848929799		0.010803	0.006122	0.571998813	
10	Lak Konsan. Ve Fesat Ürün. İm.	0.027912	0.00142	1.544117481	*	0.012478	0.001388	0.461991889	*
11	Kemiyat Ürünleri İmalatı	0.013726	0.0134	0.757307375	*	0.010947	0.014377	0.575757294	
12	Ercanlık Ve Ecz. Hıfız Mdl. İm.	0.013514	0.00199	0.71860773	*	0.001414	0.001632	0.178913118	
13	Kançak Ve Plastik Ürünler İm.	0.010589	0.03528	0.584538336		0.006986	0.02072	0.346147845	
14	Metalik Oksijen Ürünleri İm.	0.001171	0.001171	1.389942168		0.018182	0.109221	2.412598136	
15	Ana Metal Sanayi	0.017111	0.02339	0.951592587		0.010889	0.025128	0.508665571	
16	Fabrik Metal Ürün (Mak. Tec. İm.)	0.014048	0.10207	0.775473881	***	0.010181	0.052471	0.525243289	
17	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür.	0.010561	0.00526	0.58297965		0.00338	0.002332	0.177525815	
18	Elektronik Teçhizat İmalatı	0.011885	0.01813	0.656074866		0.011513	0.025431	0.593895914	
19	Makine Ve Ekipman İmalatı	0.013046	0.0397	0.720156579	*	0.009293	0.024346	0.487818182	
20	Motorsu Kara Taşıt Ve Kümörk İm.	0.006328	0.00598	0.549313633		0.006655	0.001994	0.034518728	
21	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	0.002155	0.00075	0.118910128		0.000534	0.000571	0.028012525	
22	Mobilya İmalatı	0.01142	0.0562	0.830416768		0.007053	0.016208	0.369811199	
23	Diğer İmalatlar	0.005806	0.03033	0.320483021		0.006771	0.006858	0.344392309	

Üç Yıldız Analizi sonucunda istihdam ve iş yeri sayısı verilerinin her ikisinde de üç yıldız olarak olgun küme olarak adlandırılan sektörler; Tekstil ürünleri imalatı ve Metalik olmayan ürünlerin imalatı olarak belirlenmiştir. İşyeri sayısına ait analizde iki

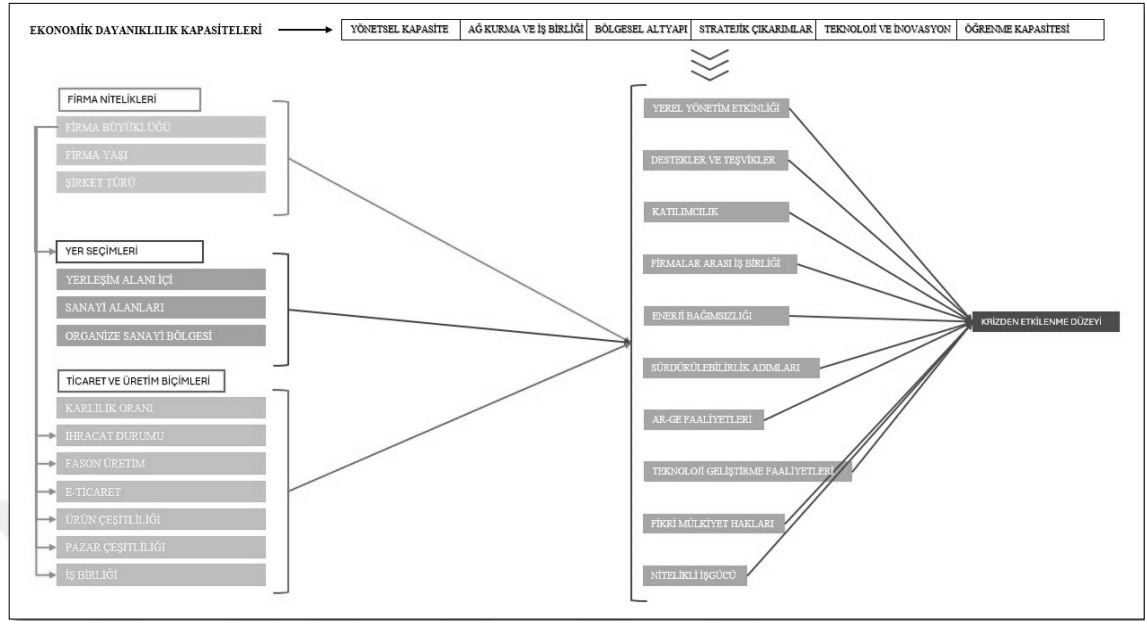
yıldız olarak potansiyel küme olarak adlandırılan sektörler; Gıda Ürünleri imalatı ve Fabrika Met. Ürün imalatı sektörleridir. Aynı şekilde istihdam verilerine göre iki yıldız olarak potansiyel küme olarak belirlenen sektör; Giyim Eşyaları İmalatıdır. Her iki başlık altında tek yıldız alan Aday kümeler ise; Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ür., Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı, Kok Kömürü ve Petrol Ürün. İmalatı olarak belirlenmiştir.

Üç yıldız analiz sonuçları, NACE faaliyet kodları üzerinden mekânsal olarak yoğunlaşmış sanayi bölgelerindeki tekstil firmaları tespit edilmiş, sektör dağılımları ve firmaların çalışan sayıları doğrultusunda evren ve örneklem belirlenmiştir. Çalışmada yapılan değerlendirmeler sonucunda hem iş yeri sayısı hem de istihdam büyüklüğünde Olgun Küme olarak belirlenen sektör Tekstil Sektörüdür. Bu sektörün geniş bir yelpazede faaliyet gösterdiği ve ekonomik büyüklük açısından öne çıktığı göz önüne alındığında araştırmanın bu sektör üzerine odaklanması uygun görülmüştür. Çalışma alanı Denizli’de faaliyet gösteren sanayi profilinin ve ihtiyaç analizinin daha kapsamlı ve detaylı yapılabilmesi, potansiyel yatırımcıların, işletmelerin ve uzmanlaşmış işgücünün ihtiyaçlarının belirlenebilmesi, rekabet içerisinde oldukları diğer benzer bölgelerle tutarlı bir karşılaştırmanın ve değerlendirmenin yapılabilmesi, işbirlikleri ve paydaşlığın incelenebilmesi amacı ile verilere erişimin ve iletişim kolaylığının sağlanabileceği, sektörel yoğunluğun fazla olduğu bölgeleri kapsamaktadır.

Örneklem seçimi için ise daha hassas ve tutarlı veriler ortaya koyabilmek, popülasyonun özelliklerini daha iyi anlamak ve belirlenen alt gruplara odaklanmak amacı ile tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem için sektörden temsilcilerin; büyük, orta ve küçük ölçekli işletmelerin seçilmesi planlanmıştır. Bu çeşitlilik, sektördeki farklı büyüklükteki firmaların özelliklerinin ve farklı ölçekteki firmaların ekonomik kırılganlık-dayanıklılık ilişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Amaç doğrultusunda Evren Denizli İl Merkezindeki mekânsal olarak birbirine yakın olan firmalar olarak belirlenmiştir. Denizli Sanayi Odası Faal firma listesinde bulunan tekstil firmaları listelenmiş ve konumlarına göre ayrıştırılmıştır. Elde edilen verilere göre ilde firmaların Honaz OSB, İzmir asfaltı üzerinde, Bozburun Mahallesi ve Gümüşler Mahallesi civarında yer seçmiş oldukları görülmektedir. Bu doğrultuda yukarıda belirtilen bölgelerde yer seçmiş firmaların, Denizli Sanayi Odası faal firma listesinde bulunan adres verilerinden yola çıkılarak tekstil sektöründe bu konumlarda yer seçen ve faaliyet gösteren 265 firmadan; %95 güven düzeyi, %5 hata payı ile örneklem büyüklüğü 158 olarak belirlenmiştir.

Araştırma ve veri toplama sürecinde tekstil sektöründeki firmaların mekânsal dağılımı ve faaliyet gösterme konularında kısıtlılıklarla karşılaşmıştır. İlk kısıtlılık faal olarak görünen bazı firmaların mevcut olduklarına dair belirtilen bilgilere rağmen kapalı olmaları, doğrudan saha çalışmalarının mümkün olmadığı durumlarla karşılaşılmasına neden olmuştur. İkinci kısıtlılık firmaların çeşitli sebeplerle görüşmeyi kabul etmemeleri ve/veya geçiştirmeleridir. Bu kısıtlılıklar doğrultusunda 70 firma görüşmeyi sebepsiz reddetmiş, 52 firma çok yoğun olduklarını belirterek reddetmiş, 25 firma kapalı veya adreste bulunamamıştır. Denizli Sanayi Odası Faal firma listesinde bulunan ve mekânsal olarak listelenen firmalardan 118 firma görüşmeyi kabul etmiş ve tutarlı yanıtlar vermiştir.

HİPOTEZLER

Şekil 3.17. Hipotezlerin Temel Parametreleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Elde edilen veriler doğrultusunda kurulan açıklayıcı hipotezler firma nitelikleri, yer seçimleri ve ticaret ve üretim biçimlerinin birbirleri ile ilişkisini açıklayabilmek amacı ile oluşturulmuştur. Firmalarla yapılan görüşmelerde geçmiş yıllara ait yaşanan kriz dönemlerinde firma özellikleri ve ticaret ve üretim biçimlerini açıklayıcı veriler tutarlı değildir. Bu sebeple hipotezler yalnızca pandemi dönemi ve pandemi sonrasındaki yaşanan döviz krizi için oluşturulabilmiştir. Diğer kriz dönemleri için yapılan değerlendirmeler yalnızca etkilene düzeylerinin karşılaştırılması ve bahsedilen kriz dönemine yönelik yapılan açıklamaların doğrudan aktarılması şeklindedir. (Bakınız Çizelge 3.7)

Çizelge 3.7. Hipotezler

H_Y: FİRMALARIN YER SEÇİMLERİ İLE FİRMA ÖZELLİKLERİ ARASINDA ANLAMLI BİR İLİŞKİ VARDIR.	H_{Y1}: Yer seçimleri ile Firma büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y2}: Yer seçimleri ile teknoloji geliştirme faaliyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y3}: Yer seçimleri ile Enerji bağımsızlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y4}: Yer seçimleri ile katılımcılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y5}: Yer seçimleri ile ürün çeşitliliği arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y6}: Yer seçimleri ile fason üretim arasında anlamlı bir ilişki vardır.
	H_{Y7}: Yer seçimleri ile ihracat durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H_K: KRİZDEN ETKİLENME DÜZEYİ İLE FİRMA NİTELİKLERİ ARASINDA ANLAMLI BİR İLİŞKİ VARDIR.	H_{K1}: Firma büyüklüğü arttıkça krizden etkilenme düzeyi azalır.
	H_{K2}: Firma yaşı arttıkça krizden etkilenme düzeyi azalır.
	H_{K3}: Nitelikli işgücü istihdam eden firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K4}: İhracat yapan firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K4}: Katılımcılık düzeyi yüksek olan firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K5}: Destek ve Teşviklerden yararlanan firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K6}: Ürün çeşitliliği sağlayan firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K7}: Çevresel çalışmalar yapan ve enerji bağımsızlığı olan firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K8}: Ar-Ge faaliyeti yürüten firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K9}: Organize Sanayi Bölgesi ve sanayi alanı içinde yer seçen firmalar krizlerden daha az etkilenir.
	H_{K10}: Firmanın fason üretim yapması krizlerden etkilenme düzeyini artırır.

4. BULGULAR

Bu bölümde firmalarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularla, Denizli sanayisinin kriz dönemlerindeki kırılganlıklarının ve kriz öncesi ya da sonraki süreçlerdeki uyum kapasitelerinin incelenmesi ve mevcut yazın ışığında değerlendirilmesine yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde kriz dönemi ve toparlanma süreci olarak belirlenen iki ana başlık altında olmak üzere 3 alt başlık belirlenmiştir. Her alt başlığın altında hipotezler test edilmiş ve son olarak genel değerlendirme yapılmıştır. Alt başlıklar şu şekilde sıralanabilir;

- ✓ Firma niteliklerine yönelik bulgular
- ✓ Kriz dönemlerine yönelik bulgular
- ✓ Yer seçimlerine yönelik bulgular

Ekonomik dayanıklılık ve kırılganlıkların tespit edilebilmesi ve incelenebilmesi için firma bazında sektörlerin, faaliyet sürelerinin, iş yapma alışkanlıklarının ve çeşitli özelliklerinin ortaya koyulması gerekmektedir. Bu doğrultuda Denizli ilinde faaliyet gösteren 118 firma ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan 118 firmanın sektörel özellikleri yönünden farklı alt sektörlerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Görüşme yapılan firmaların sektörel dağılımları şu şekildedir;

Çizelge 4.1. Görüşme Yapılan Firma Bilgileri

Firma Kod	Sektör Kod	Cinsiyet	Yaş Aralığı	Firma Kod	Sektör Kod	Cinsiyet	Yaş Aralığı
ET1	13.92.01	K	31-40	DK24	13.20.16	E	41-50
DK1	13.20.16	E	31-40	DGİ2	14.13.14	K	41-50
DK2	13.20.16	E	31-40	DK25	13.20.16	E	31-40
ET22	13.92.02	E	31-40	PI1	13.10.12	E	31-40
BI1	13.92.05	E	20-30	ET8	13.92.01	E	20-30
DK3	13.20.16	E	31-40	DK26	13.20.16	E	20-30
DK4	13.20.16	E	31-40	ET23	13.92.02	E	20-30
DK5	13.20.16	E	20-30	ET24	13.92.02	E	31-40
DK6	13.20.16	K	51-60	DK27	13.20.16	E	41-50
DK7	13.20.16	E	31-40	ET25	13.92.02	K	31-40
DK8	13.20.16	E	31-40	DGİ1	14.13.04	E	31-40
DK9	13.20.16	E	41-50	DK28	13.20.16	K	31-40
DK10	13.20.16	E	20-30	DK29	13.20.16	K	31-40
DK11	13.20.16	E	31-40	DK30	13.20.16	E	31-40
DK12	13.20.16	E	41-50	PI2	13.10.12	K	20-30

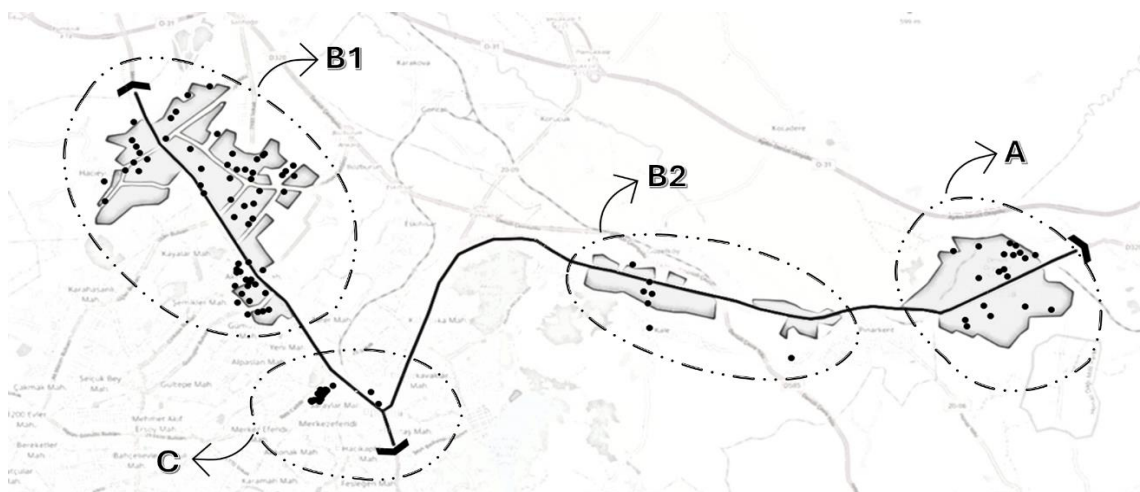
Çizelge 4.1'in devamı

Si1	13.10.15	E	20-30	ET9	13.92.01	K	20-30
DK13	13.20.16	K	20-30	DK31	13.20.16	E	20-30
DK14	13.20.16	E	31-40	ET10	13.92.01	E	20-30
DK15	13.20.16	K	30-35	B2	13.30.01	E	31-40
ET2	13.92.01	K	20-30	ET11	13.92.01	E	41-50
ET3	13.92.01	E	20-30	ET12	13.92.01	E	31-40
DK16	13.20.16	K	20-30	DK32	13.20.16	E	31-40
DK17	13.20.16	E	31-40	DK33	13.20.16	K	20-30
DK18	13.20.16	E	31-40	DK34	13.20.16	K	20-30
B5	13.30.03	E	20-30	ET13	13.92.01	E	31-40
ET4	13.92.01	K	31-40	DK35	13.20.16	E	20-30
ET5	13.92.01	E	20-30	DK36	13.20.16	E	31-40
ET6	13.92.01	E	31-40	DK37	13.20.16	E	31-40
DK19	13.20.16	E	31-40	ET14	13.92.01	E	41-50
DK20	13.20.16	E	31-40	DK38	13.20.16	E	31-40
DK21	13.20.16	E	41-50	ET15	13.92.01	K	31-40
DK22	13.20.16	E	20-30	Pİ3	13.10.12	E	41-50
B1	13.30.01	K	31-40	ET16	13.92.01	E	41-50
DK23	13.20.16	E	31-40	DK39	13.20.16	E	31-40
ET7	13.92.01	E	31-40	D1	13.20.01	E	31-40
ET17	13.92.01	E	41-50	DK67	13.20.16	E	31-40
TKİ1	13.20.21	E	41-50	ET21	13.92.01	E	31-40
B3	13.30.01	K	20-30	Si2	13.10.15	E	31-40
DK40	13.20.16	K	31-40	DK66	13.20.16	E	31-40
DK41	13.20.16	E	31-40	Pİ5	13.10.12	E	20-30
DK42	13.20.16	E	31-40	DK63	13.20.16	E	20-30
DK43	13.20.16	E	31-40	DK64	13.20.16	K	31-40
DK44	13.20.16	E	31-40	TKİ2	13.20.21	E	31-40
DK45	13.20.16	E	31-40	DK65	13.20.16	E	31-40
DK46	13.20.16	K	20-30	ET20	13.92.01	E	31-40
İGİ1	14.14.02	E	31-40	DK56	13.20.16	E	31-40

Çizelge 4.1'in devamı

IGi2	14.14.02	E	31-40	ET19	13.92.01	E	31-40
DK47	13.20.16	E	20-30	DK57	13.20.16	E	41-50
DK48	13.20.16	E	31-40	B4	13.30.01	E	41-50
D2	13.20.01	E	31-40	DK58	13.20.16	E	41-50
IGi3	14.14.03	K	31-40	DK59	13.20.16	E	31-40
DK49	13.20.16	E	20-30	DK60	13.20.16	E	31-40
Bi2	13.92.05	E	31-40	A1	13.96.02	E	31-40
PI4	13.10.12	E	41-50	DK61	13.20.16	K	20-30
H1	13.93.02	K	31-40	DGi3	14.13.14	E	31-40
DK50	13.20.16	E	31-40	DK62	13.20.16	E	20-30
DK51	13.20.16	E	31-40				
DK52	13.20.16	E	20-30				
DK53	13.20.16	E	41-50				
DK54	13.20.16	E	41-50				
DK55	13.20.16	E	31-40				
ET18	13.92.01	K	31-40				

Görüşme yapmayı kabul eden firmaların mekânsal dağılımları incelendiğinde 19 adet firmanın Organize Sanayi Bölgesi içinde, 26 adet firmanın kentsel alan içerisinde, 19 adet firmanın Hacıeyüplü mevkiinde, 28 adet firmanın Gümüşler mevkiinde, 20 adet firmanın Bozburun mevkiinde, 6 adet firmanın ise Organize Sanayi Bölgesi yol üzerinde olduğu görülmektedir.

Şekil 4.1. Görüşme Yapılan Firmaların Mekânsal Dağılımı

Görüşme yapmayı kabul eden firmalar yer seçimlerine göre gruplandırılmıştır. A grubu Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmaları, B grubu firmalar sanayi alanları içinde yer seçen firmaları ve C grubu firmalar kent merkezinde yer seçen firmaları temsil etmektedir. Mekânsal nitelikleri ve özellikleri yer seçimlerine yönelik bulgular bölümünde her başlık altında incelenecek ve açıklanacaktır.

4.1.Firma Niteliklerine Yönelik Bulgular

4.1.1. Firma Ölçekleri ve Karlılık Durumu

Çizelge 4.2. Firma Ölçekleri ve Karlılık Durumları

Firma Ölçeği	Karlılık Oranları	Azalış Eğiliminde	Artış Eğiliminde	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	36 (%84)	7(%16)	43
	% DİKEY	%57	%13	%36
KÜÇÜK	SAYI	17(%52)	16(%48)	33
	% DİKEY	%27	%29	%28
ORTA	SAYI	9(%31)	20(%69)	29
	% DİKEY	%14	%36	%25
BÜYÜK	SAYI	1(%8)	12(%92)	13
	% DİKEY	%2	%22	%11
	GENEL TOPLAM	63(%53)	55(%47)	118

Firma ölçeklerine yönelik karlılık oranları değişimleri incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %84'ünün yıllara göre karlılık oranlarının azalış eğiliminde olduğu, küçük ölçekli firmaların %52'sinin karlılık oranlarının azalış eğiliminde olduğu ve %48'inin artış eğiliminde olduğu, Orta ve Büyük ölçekli firmaların karlılık oranlarının artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu karlılık oranının en az olduğu firmaların mikro ve küçük ölçekli firmalar olduğu da göstermektedir. Bunun temel sebebi ağırlıklı olarak TL bazlı üretim ve ticaret yapmalarıdır.

4.1.2. Firma Ölçekleri ve İhracat Durumu

Çizelge 4.3. Firma Ölçekleri ve İhracat Durumları

		İHRACAT YAPMAYAN	İHRACAT YAPAN	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	27(%63)	16(%37)	43
	% dikey	%82	%18	%36
KÜÇÜK	SAYI	4(%12)	29(%88)	33
	% dikey	%12	%34	%28
ORTA	SAYI	2(%7)	27(%93)	29
	% dikey	%6	%32	%24
BÜYÜK	SAYI	0	13(%100)	13
	% dikey	0	%16	%11
	GENEL TOPLAM	33(%28)	85(%72)	118

Firma ölçeklerine yönelik ihracat durumları incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %63'ünün ihracat yapmadıkları, küçük ölçekli firmaların %88'inin, orta ölçekli firmaların %93'ünün ve büyük ölçekli firmaların tümünün ihracat yaptıkları görülmektedir. Firma büyüdükçe ihracat yapma eğiliminin arttığı bulgular üzerinden söylenebilir.

4.1.3. Firma Ölçekleri ve Fason Üretim Durumu

Fason üretim, “bir malın ya da o malın bileşenlerinin firma tarafından başka kişi veya firmaya sipariş usulüyle yaptırılmasıdır” (Koç, 2001). Bu üretim biçimi emek-yoğun üretim ve dış ticarete yaygındır (Özbek ve Esmer, 2021). Sektörde rekabetin artması ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan unsurların değişmesiyle markalaşma kavramı ön plana çıkmıştır. Ancak halen fason üretimin yaygın olduğu bölgeler ve sektörler bulunmaktadır. Firma ölçeklerine yönelik olarak fason üretim yapıp yapmama durumları incelendiğine mikro ölçekli 43 firmadan 34’ünün fason üretim yaptığı, küçük ölçekli 33 firmadan 31’inin fason üretim yaptığı orta ölçekli 29 firmadan 21’inin fason üretim yaptığı ve büyük ölçekli firmalardan 9’unun fason üretim yaptırdığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde fason üretim yapma durumunun yüksek olması başlı başına bir sorun olarak ifade edildiği görülmektedir.

Çizelge 4.4. Firma Ölçekleri ve Fason Üretim Durumu

	ORAN	FASON ÜRETİM YAPMIYORUM	FASON ÜRETİM YAPIYORUM	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	9(%21)	34(%79)	43
	% dikey	%39	%36	%36
KÜÇÜK	SAYI	2(%6)	31(%94)	33
	% dikey	%9	%33	%28
ORTA	SAYI	8(%28)	21(%72)	29
	% dikey	%35	%21	%25
BÜYÜK	SAYI	4(%31)	9(%69)	13
	% dikey	%17	%10	11.0%
	GENEL T.	23(%20)	95(%80)	118

Görüşülen bazı firmalar;

“Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin fason üretim yapmaları halinde rekabet zincirine girmeleri olanaksızdır. Siparişlerin ana firmanın belirlediği modelde üretim yapılması ve belirlenen fiyat üzerinden siparişin teslim edilmesi fason üretim yapan firmanın geleceği için oldukça riskli bir durumdur. Fason üretim yapan firmaların başka bir firmaya bağımlı olması ana firmanın belirlediği fiyat üzerinden çalışmaya mahkum olması demektir. Ayrıca fiyatlandırmada sorun olmasa bile ana şirketin dönemsel koşulları gereği siparişin iptal edilmesi gibi risklerin bulunduğu göz ardı edilemez bir durumdur. Kriz dönemlerinde artan maliyetler ve çeşitli ekonomik sorunlardan dolayı sipariş iptallerinin sıkça yaşandığı biliniyor. Ayrıca Fason üretimin yaygın olduğu bir bölgede fikri mülkiyet haklarının gelişmişliğinden söz edilmesi oldukça güçtür” demektedirler. (Tüm firma yanıtlarından derlenmiştir.)

4.1.4. Firma Ölçekleri ve E-Ticaret

E-ticaret, bir bilgisayar ağı üzerinden mal veya hizmetlerin sipariş edildiği tüm işlemleri ifade etmektedir. (UNCTAD, 2021). E-ticaret ekonomik süreçleri, ticaret ve üretim kalıplarını dönüştürmektedir ve mikro, küçük ve orta ölçeklerdeki firmalar için yeni ticaret ve iş fırsatları sunmaktadır.

Çizelge 4.5. Firma Ölçekleri ve E-Ticaret Durumu

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	E-Ticaret Yapmayan	E-Ticaret Yapan	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	35(%81)	8(%19)	43
	% dikey	%43	%22	%36
KÜÇÜK	SAYI	21(%64)	12(%36)	33
	% dikey	%26	%32	%28
ORTA	SAYI	18(%62)	11(%38)	29
	% dikey	%22	%30	%25
BÜYÜK	SAYI	7(%54)	6(%46)	13
	% dikey	%9	%16	%11
	GENEL TOPLAM	81(%69)	37(%31)	118

Çizelge 4.5 incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %81'inin, küçük ölçekli firmaların %64'ünün e-ticaret yapmadıkları, orta ölçekli firmaların %62'sinin e-ticaret yapmadıkları ve büyük ölçekli firmaların %54'ünün e ticaret yapmadıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde firmalar e-ticaret yapan firmaların küresel ağdaki gelişmelerden haberdar oldukları ve ürün ve pazar çeşitliliği sağlanmasında olumlu katkılarının olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca e-ticaret yapan firmaların mal ve hizmet piyasalarının yapısının değiştiği, yeni ürün, yeni pazarlama, ve gelişmiş dağıtım hizmetlerinin olduğu belirtilmiştir. Bulgulara göre Denizli sanayisinde faaliyet gösteren mikro, küçük ve orta ölçekli tekstil firmaları henüz e-ticarete potansiyelini yansıtabileceği düzeyde değildir.

4.1.5. Firma Ölçekleri ve Ürün Çeşitliliği

Firma ölçeklerine yönelik ürün çeşitliliği sağlama durumları incelendiğinde (Çizelge 4.6); ürün çeşitliliği sağlayan firmaların oranları yüksek olanların sırası ile büyük, orta ve küçük ölçekli firmalar oldukları, mikro ölçekli firmaların ise %86 oranla ürün çeşitliliği sağlamadıkları görülmektedir. Firmalarla yapılan görüşmelerde ürün çeşitliliğinin siparişe göre yapıldığı görülmüştür. Siparişe dayalı üretim yapılması pazar koşullarından ziyade müşterinin isteğine bağlı olarak ürün çeşitliliğine gidildiği anlamına gelmektedir.

Çizelge 4.6. Firma Ölçekleri ve Ürün Çeşitliliği Sağlama Durumu

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAMAYAN	ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAYAN	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	37(%86)	6(%14)	43
	% dikey	%59	%11	36.4%
KÜÇÜK	SAYI	16(%48)	17(%52)	33
	% dikey	%25	%31	28.0%
ORTA	SAYI	7(%24)	22(%76)	29
	% dikey	%11	%40	%25
BÜYÜK	SAYI	3(%23)	10(%77)	13
	% dikey	%5	%18	%11
	GENEL TOPLAM	63(%53)	55(%47)	118

Fason üretiminin yüksek olduğu firma ölçeklerinde ürün çeşitliliğinin siparişe göre olması oldukça doğal bir sonuçtur. Orta ve büyük ölçekli firmaların ise ürün çeşitliliği sağlama oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca ürün çeşitliliği

sağlayan firmaların marka imajının güçlenmesi ve geniş ürün yelpazelerinden dolayı yeni pazarlara giriş yapmaları daha kolay hale gelmektedir.

4.1.6. Firma Ölçekleri ve Pazar Çeşitliliği

Çizelge 4.7. Firma Ölçekleri ve Pazar Çeşitliliği Sağlama Durumu

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	YENİ PAZAR ARAYIŞIM YOK	YENİ PAZAR ARAYIŞIM VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	34(%79)	9(%21)	43
	% dikey	%55	%16	%36
KÜÇÜK	SAYI	16(%49)	17(%51)	33
	% dikey	%26	%30	%28
ORTA	SAYI	8(%28)	21(%72)	29
	% dikey	%13	%37	%25
BÜYÜK	SAYI	4(%31)	9(%69)	13
	% dikey	%6	%16	%11
GENEL TOPLAM		62(%53)	56(%47)	118

Firma ölçeklerine yönelik yeni pazar araştırması yapıp yapmama durumları incelendiğinde mikro ölçekli firmaların ağırlıklı olarak pazar araştırması yapmadıkları, küçük ölçekli firmaların %51 oranla yeni pazar araştırması yaptığı ve orta ve büyük ölçekli firmaların ise ağırlıklı olarak pazar araştırması yapanların oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. İhracat yapan firmaların pazar araştırmasını etkin bir şekilde yaptığı söylenebilir. Pazar çeşitliliğinin artırılması bölgenin dünya pazarındaki ihracat payının artırılmasında, rekabet güçlerinin artması ve daha dirençli bir ekonomiye sahip olmaları açısından çok önemlidir (Atayeter ve Erol, 2011). Bu noktada pazar çeşitliliği-ihracat yüksekliği ilişkisi bulgulara da büyük ölçekli tekstil firmalarının ihracat için ürün çeşitliliği sağlama anlamında ne kadar önemli olduğunu bir kere daha göstermiştir.

4.1.7. Firma Ölçekleri ve İş Birlikleri

Çizelge 4.8. Firma Ölçekleri ve Firmalar Arası İş Birliği

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	İŞ BİRLİKLERİM YOK	İŞ BİRLİKLERİM VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	10(%23)	33(%77)	43
	% dikey	%41	%35	%36
KÜÇÜK	SAYI	5(%15)	28(%85)	33
	% dikey	%21	%30	%28
ORTA	SAYI	7(%24)	22(%76)	29
	% dikey	%29	%23	%24
BÜYÜK	SAYI	2(%15)	11(%85)	13
	% dikey	%8	%12	%11
GENEL TOPLAM		24(%20)	94(%80)	118

Firma ölçeği ve firmalar arası iş birliği incelendiğinde; mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli firmalarda iş birliği yapma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu iş birliği daha çok fason üretim ve tekstil ürünlerinin üretim süreçlerindeki boyama, yıkama gibi iş birlikleri ile ilişkilendirilerek cevaplanmış, ilişkilerinin yalnızca ticaretle sınırlı kaldığını ve kriz dönemlerinde iş birliklerinin etkisinin pek olmadığını belirtmişlerdir.

4.1.8. Firma Ölçekleri ve Katılımcılık

Katılımcılık, yöneticiler ile STK arasındaki ilişkinin güçlülüğünü vurgulayan yeni yönetim paradigmasının önemli bir unsuru olarak tanımlanmaktadır. (Ruige vd., 2014). Katılımcılık verileri incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %86 oranla, küçük ölçekli firmaların %79 oranla, orta ölçekli firmaların %59 oranla katılım sağlamadıkları, büyük ölçekli firmaların ise %85 oranla katılım sağladıkları görülmektedir

Çizelge 4.9. Firma Ölçekleri ve Katılımcılık Durumları

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	KATILIM SAĞLAMAYAN	KATILIM SAĞLAYAN	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	37(%86)	6(%14)	43
	% dikey	%45	%17	%36
KÜÇÜK	SAYI	26(%79)	7(%21)	33
	% dikey	%32	%19	%28
ORTA	SAYI	17(%59)	12(%41)	29
	% dikey	%21	%33	%25
BÜYÜK	SAYI	2(%15)	11(%85)	13
	% dikey	%3	%31	%11
	GENEL T.	82(%70)	36(%30)	118

Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütüne göre kamusal faaliyetlerin, toplumla etkileşim içerisinde gerçekleştirilmesi üç şekilde mümkündür. Bunlar bilgiye erişim, danışma-geri bildirim ve aktif katılımdır. (OECD, 2005) Katılımcılık kavramı firma yöneticilerinin sivil toplum sayesinde devlet politikalarını etkilemesini ifade etmektedir. Bulgular, büyük ölçekli tekstil firmalarının katılımcılığı önemseyişinin ortaya çıkarırken, mikro ölçekli firmaların katılımcılık konusunda yetersiz olduklarını göstermektedir.

4.1.9. Firma Ölçekleri ve Destek/Teşvik/Krediden Yararlanma Durumları

Devletin piyasa ile arasındaki ilişkiyi düzenlemede kullandığı araçlardan biri teşvikler/desteklerdir. Destek ve teşviklerin amacı bölgelerin sektörlerin ve üretim birimlerinin performanslarını arttırmak amacı ile mevcut kapasitelerinin güçlendirilmesini ifade etmektedir (Ekren ve Asal, 2020). Ekonominin menfaati ön planda tutularak devlet tarafından belirlenen sektörler ve ürünler için önem derecesine göre yapılan destekler kriz dönemlerinde firmaların ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Çizelge 4.10. Firma Ölçekleri ve Destek/Teşviklerden Yararlanma Durumu

FİRMA Ö.	ORAN	YARARLANMIYORUM	YARARLANIYORUM	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	40(%93)	3(%7)	43
	% dikey	%39	%20	%36
KÜÇÜK	SAYI	29(%88)	4(%12)	33
	% dikey	%28	%27	%28
ORTA	SAYI	25(%86)	4(%14)	29
	% dikey	%24	%27	%25
BÜYÜK	SAYI	9(%69)	4(%31)	13
	% dikey	%9	%26	%11
	GENEL T.	103(%87)	15(%13)	118

Firma ölçeklerine yönelik destek ve teşviklerden yararlanma durumları incelendiğine Denizli'deki tekstil sektörü için tüm firma ölçeklerinde destek ve teşviklerden yararlanma oranı çok düşük kaldığı söylenebilir. Sektörün ekonomik adaptasyonunu desteklemek anlamında devlet teşviklerinin geliştirilmesi ya da firmaların bilinç düzeyinin artırılması gerektiği bir öneri olarak sunulabilir.

4.1.10. Firma Ölçekleri ve Yenilikçilik Adımları

Firmalarda yeniliğe odaklanma, marka ve patentli ürün sahibi olarak diğer firmalardan farklılaşması tüm sektörde benzersiz olarak kabul edilebilecek bir şey yaratması o firmanın rekabet gücünü etkileyebilecek bir faktördür. Bu strateji marka bilinci oluşturmaktan dolayı rekabet avantajı sağlamakta ve tüketicilerin ürün fiyatındaki değişimlere duyarsızlaşmasını sağlamaktadır. Farklılaşan ve yeniliğe uyum sağlayan firmaların kar marjını yükseltmesini ve yeni alanlara daha rahat yatırım yapabilmesine yardımcı olmaktadır (Timurçin, 2010). Bölgesel kalkınmanın ve sürdürülebilir büyümenin önemli bir unsuru yeniliktir. Ar-Ge ve yenilik kavramlarını temsil gücü yüksek en uygun göstergeler marka ve patent sayılarıdır.

Çizelge 4.11. Firma Ölçekleri ve Fikri Mülkiyet Hakları

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	MARKA/PATENT/F. ÜRÜNÜM YOK	MARKA/PATENT/F. ÜRÜNÜM VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	34(%79)	9(%21)	43
	% dikey	%45	%21	%36
KÜÇÜK	SAYI	22(%67)	11(%33)	33
	% dikey	%29	%27	%28
ORTA	SAYI	16(%55)	13(%45)	29
	% dikey	%21	%31	%25
BÜYÜK	SAYI	4(%31)	9(%69)	13
	% dikey	%5	%21	%11
	GENEL T.	76(%64)	42(%36)	118

Firma ölçekleri ve fikri mülkiyet hakları ile ilgili elde edilen bilgiler karşılaştırıldığında; mikro ölçekli firmaların %79'unun, küçük ölçekli firmaların %67 oranla ve orta ölçekli firmaların %55'inin marka/patent/faydalı ürün sahibi olmadıkları büyük ölçekli firmaların ise %69 oranla marka/patent/faydalı ürün sahibi oldukları görülmektedir. Bilgi temelli büyümenin gerçek rekabet avantajı sağladığı bu dönemde oldukça önemli olan fikri ve sınai mülkiyet hakları Denizli sanayisinde tekstil sektörü özelinde mikro, küçük ve orta ölçekli firmalar için oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Büyük ölçekli tekstil firmalarının bu noktada ön plana çıktıkları görülmekte olup, sektörün yenilikçi rekabetindeki rolünün önemli olduğu görülmektedir.

4.1.11. Firma Ölçekleri ve Ar-Ge Faaliyetleri

Çizelge 4.12. Firma Ölçekleri ve Ar-Ge Faaliyetleri

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	AR-GE ÇALIŞMASI YOK	AR-GE ÇALIŞMASI VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	41(%95)	2(%5)	43
	% DİKEY	%51	%5	%36
KÜÇÜK	SAYI	24(%73)	9(%27)	33
	% DİKEY	%30	%24	%28
ORTA	SAYI	9(%31)	20(%69)	29
	% DİKEY	%11	%54	%25
BÜYÜK	SAYI	7(%54)	6(%46)	13
	% DİKEY	%8	%16	%11
	GENEL T.	81(%69)	37(%31)	118

Sürekli gelişen ve değişen dünyada sürdürülebilir büyümenin sağlanması ve hedeflere ulaşılabilmesi için bilim, teknoloji, Ar-Ge ve inovasyon üzerinde durulması gerekli olan faktörler haline gelmiştir (Işık, 2012). Bölgesel kalkınmanın değişimi incelendiğinde son yıllarda ön plana çıkan temel kavramların Ar-Ge ve yenilikçilik kavramları olduğu görülmektedir. Firma ölçekleri ve Ar-Ge faaliyetleri durumu verileri incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %95'inin ve küçük ölçekli firmaların %73'ünün Ar-Ge faaliyeti yürütmediği görülmektedir. Firmaların araştırma ve geliştirme faaliyetleri katma değeri yüksek yeni ürünler üretilmesinde, etkin ve düşük maliyetlerle ekolojik ve sürdürülebilir ürün üretim tekniklerinin geliştirilmesinde, firmanın küresel ağdaki konumunu belirlemesinde oldukça önemli bir etmendir. Elde edilen verilere bakıldığında ilin tekstil sektörü özelinde özellikle mikro, küçük ve orta büyüklükteki firmaların Ar-Ge ve inovasyona gereken önemi vermediği görülmektedir.

4.1.12. Firma Ölçekleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri

Çizelge 4.13. Firma Ölçekleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	TEKNOLOJİK U.F. YOK	TEKNOLOJİ U.F. VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	40(%93)	3(%7)	43
	% DİKEY	%39	%19	%36
KÜÇÜK	SAYI	29(%88)	4(%12)	33
	% DİKEY	%28	%27	%28
ORTA	SAYI	25(%86)	4(%14)	29
	% DİKEY	%24	%27	%25
BÜYÜK	SAYI	9(%69)	4(%31)	13
	% DİKEY	%9	%27	%11
	GENEL T.	103(%87)	15(%13)	118

Teknolojik uyum faaliyetlerine yönelik bulgular incelendiğinde tüm firma ölçeklerinin teknolojik uyum faaliyetlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Teknolojik uyum faaliyetlerinin yeni dokuma makinası ile sınırlı olduğunu düşünen birçok firma bulunmakla birlikte teknolojik uyum faaliyetleri için gerekli birikimi yapamadıklarını belirten firma sayısı oldukça yüksektir. Ancak teknolojik uyum faaliyetleri yürüten firmaların verimlilik, atık yönetimi, üretim hızı ve kalitesi gibi konularda da çalışmalar yürüttüğü belirtilmiştir. Teknolojik uyum faaliyetleri yürüten firma D2 teknolojik gelişimin avantajlarını şu şekilde özetlemiştir;

“Teknolojik gelişme hem teknik tekstil anlamında hem de ürünlerdeki dijitalleşme olarak algılanmalıdır. Ama henüz ürünlerdeki dijitalleşme için bir alt yapımız yok. Dünyadaki gelişmelerden çok gerideyiz. Tekstil sektörüne yeni geçiş yapan bir firma olarak, yeni kurulan olmanın getirdiği avantajlarla beraber sektöre adaptasyon sürecindeki esneklik, teknolojik gelişmelere hızlı uyum sağlama kapasitesi ve dijital işlemlerin etkin bir şekilde yönetilmesi, işletmenizin rekabet gücünü ve dayanıklılığını artırmaktadır. Bu durum, özellikle destek ve teşviklere erişim sağlama konusunda avantajlı bir konum elde etmemizi mümkün kılıyor. Ayrıca firmamızın dijitalleşmiş süreçleri, faturalama işlemleri gibi operasyonları dijital ortamlarda yürütme yeteneği, kurumlarla etkili bir iletişim ve iş birliği kurmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu, hem müşteri memnuniyetini artırma potansiyeli taşımakta hem de işletmemizin diğer kurumsal iş ortakları ile entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır.” (D2)

4.1.13. Firma Ölçekleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı

Çizelge 4.14. Firma Ölçekleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı

FİRMA ÖLÇEĞİ	ORAN	NİTELİKLİ İŞ GÜCÜ YOK	NİTELİKLİ İŞGÜCÜ VAR	GENEL TOPLAM
MİKRO	SAYI	42(%98)	1(%2)	43
	% DİKEY	%58	%2	%36
KÜÇÜK	SAYI	23(%70)	10(%30)	33
	% DİKEY	%32	%22	%28
ORTA	SAYI	5(%17)	24(%93)	29
	% DİKEY	%7	%53	%25
BÜYÜK	SAYI	2(%15)	11(%85)	13
	% DİKEY	%3	%23	%11
GENEL TOPLAM		72(%61)	46(%39)	118

Firmalarda istihdam edilen nitelikli işgücü sayıları incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %98’inde, küçük ölçekli firmalarda %70 oranında nitelikli işgücü istihdam edilmemektedir. Özellikle orta ve büyük ölçekli firmaların nitelikli işgücünü çoğunlukla istihdam ettikleri gözlenmektedir. Nitelikli işgücünün istihdam oranlarının yüksek olması uluslararası ticarete ve rekabette ve ekonomik dayanıklılığın artırılmasında oldukça önem arz eden bir unsurdur. Nitelikli işgücü oranları yüksek olan firmaların teknolojik değişimlere ve bu değişimlerle birlikte üretim ve maliyet düşürücü pek çok unsurun benimsenmesinin kolaylaştığını belirten çalışmada, nitelikli işgücü yetersizliğinin firmalarda tam kapasite çalışılmasını engelleyen, ve firmaların ihracat yapma şeklini etkileyen bir faktör olduğu belirtilmiştir (Batmaz, 2017). Elde edilen verilerden hareketle özellikle küçük ve mikro ölçekli firmaların tekstil sektöründe nitelikli işgücü istihdam etmek yerine artan maliyetlerden ve işgücü bulunmamasından dolayı ucuz işgücüne yöneldikleri görülmüştür.

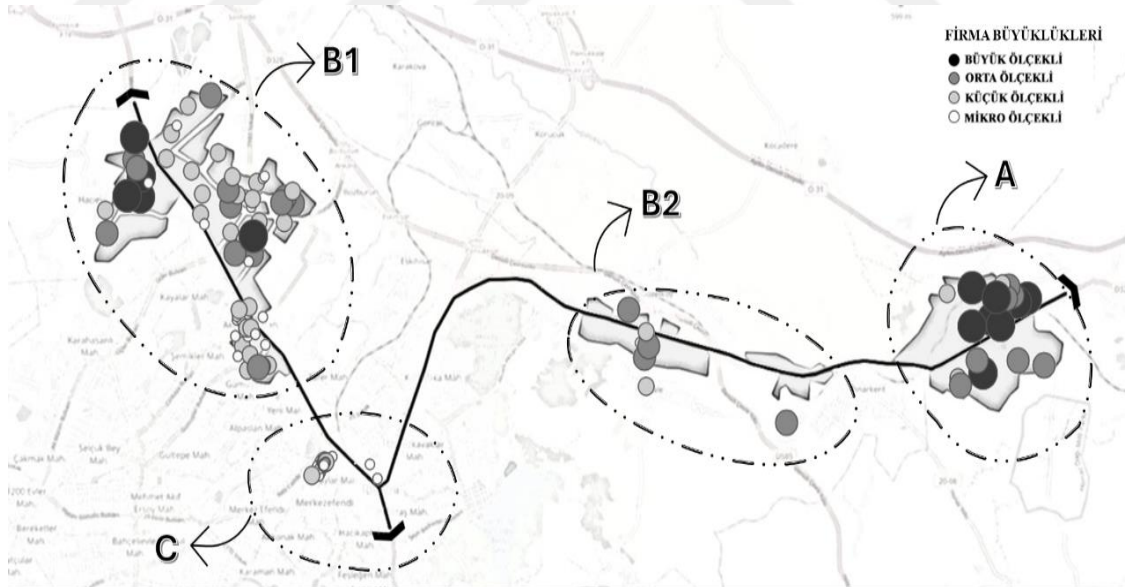
4.2.Yer Seçimleri ve Firma Niteliklerine Yönelik Bulgular

4.2.1. Yer Seçimleri ve Firma Ölçekleri

Çizelge 4.15. Yer Seçimlerine Yönelik Firma Ölçekleri

FİRMA YER SEÇİMİ		MİKRO	KÜÇÜK	ORTA	BÜYÜK	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALANI İ.	SAYI	27(%75)	5(%14)	3(%8)	1(%3)	36
	%(Dikey)	%63	%15	%10	%8	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	16(%25)	25(%40)	18(%29)	4(%6)	63
	%(Dikey)	%37	%76	%62	%31	%53
ORGANİZE SANAYİ B.	SAYI	0	3(%16)	8(%42)	8(%42)	19
	%(Dikey)	0	%9	%28	%61	%16
GENEL T.		43(%36)	33(%28)	29(%25)	13(%15)	118

Firmaların büyüklüğü ve yer seçim ilişkisi incelendiğinde büyük ölçekli firmaların %61 oranla Organize Sanayi Bölgesinde yer seçtikleri görülmektedir. Orta ölçekli firmalar %62 oranla ve küçük ölçekli firmalar %76 oranla sanayi alanlarında yer seçerken, mikro ölçekli firmaların %63 oranla yerleşim alanları içinde yer seçmiş oldukları görülmektedir.

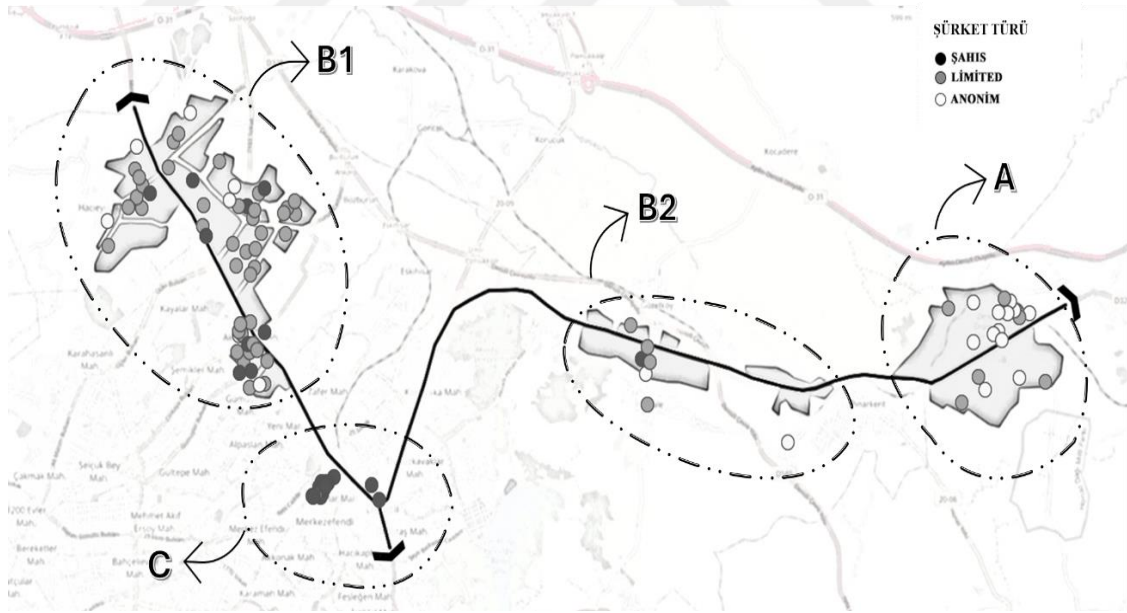
Şekil 4.2. Yer Seçimlerine Yönelik Firma Ölçekleri Dağılımı

4.2.2. Yer Seçimleri ve Şirket Türleri

Çizelge 4.16. Yer Seçimlerine Yönelik Şirket Türleri Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMİ		ŞAHİS	LIMITED	ANONİM	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	30(%83)	4(%11)	2(%6)	36
	%(Dikey)	%77	%7	%10	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	9(%14)	47(%75)	7(%11)	63
	%(Dikey)	%23	%81	%33	%54
ORGANİZE SANAYİ B.	SAYI	0	7(%37)	12(%63)	19
	%(Dikey)	0	%12	%57	%16
	GENEL T.	39(%33)	58(%49)	21(%18)	118

Şirket türlerine göre yer seçimleri incelendiğinde Şahıs şirketlerinin %77 oranla yerleşim alanları içerisinde ihracata yönelik fason üretim yapan ve yaptıran firmaların yer seçtikleri görülmektedir. Sanayi alanı içerisinde ise %81 oranla Limited şirketleri bulunduğu, Organize Sanayi Bölgesinde ise %57 oranla Anonim şirketlerinin yer seçtikleri görülmektedir.

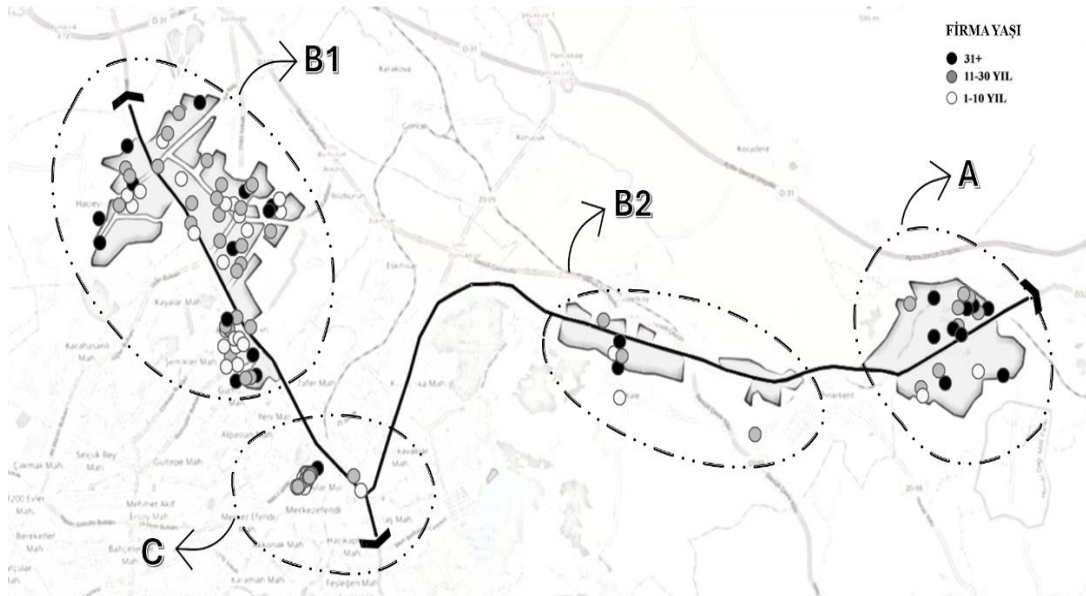
Şekil 4.3. Şirket Türlerinin Yer Seçimlerine Göre Dağılımı

4.2.3. Yer Seçimleri ve Kuruluş Yılları

Çizelge 4.17. Yer Seçimlerine Yönelik Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMİ		GENÇ	ORTA	OLGUN	GENEL T.
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	16(%44)	14(%39)	6(%17)	36
	%(Dikey)	%44	%26	%22	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	19(%30)	32(%51)	12(%19)	63
	%(Dikey)	%53	%58	%44	%53
ORGANİZE SANAYİ B.	SAYI	1(%6)	9(%47)	9(%47)	19
	%(Dikey)	%3	%16	%33	%16
GENEL T.		36(%31)	55(%47)	27(%22)	118

Firmaların kuruluş yıllarına göre yer seçimleri incelendiğinde, yeni kurulan firmaların %44 oranla kentsel alan içinde ve %53 oranla sanayi alanı içerisinde yer seçtikleri görülmektedir. Organize Sanayi Bölgesinde ise orta yaşlı ve olgun firmalar bulunduğu görülmektedir. Kent merkezinde yer seçen firmaların fiziksel gelişme için alan ihtiyaçları olmadığı görülmüştür. Sanayi alanında ve organize sanayi bölgesinde yer seçen firmaların ise ekonomik büyüme hedefi, iş birliği içinde oldukları diğer sanayileri yakınlık, lojistik maliyetlerini azaltmak, pazar olanakları ve sanayi bölgesi olmasından kaynaklanan pek çok avantajdan yararlanmak amacı ile yer seçtiklerini belirtmişlerdir.

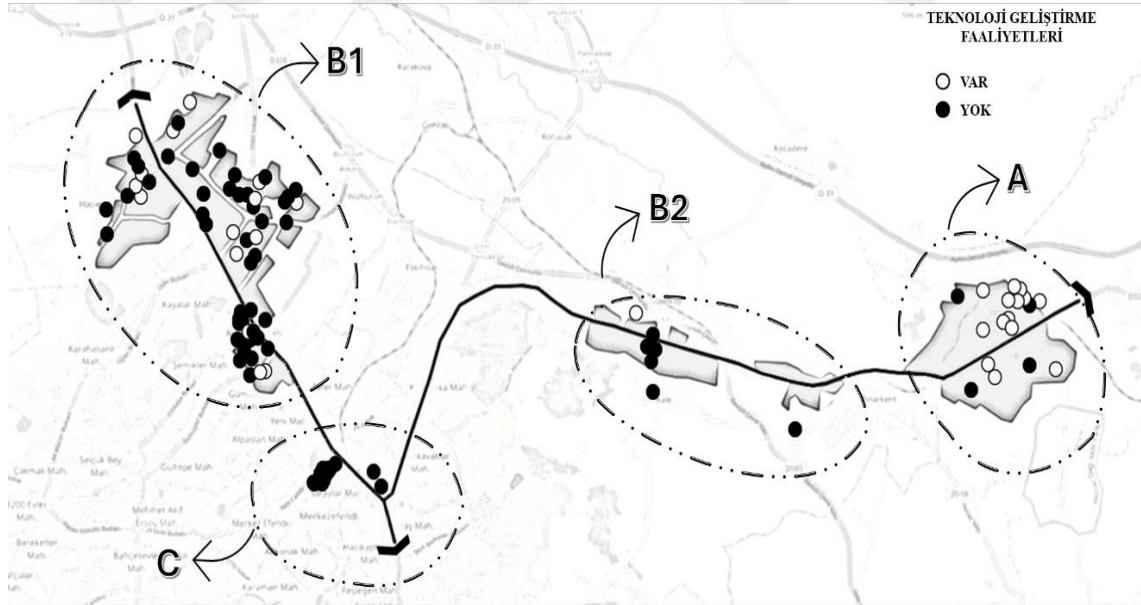
Şekil 4.4. Firma Kuruluş Yıllarının Yer Seçimlerine Göre Dağılımı

4.2.4. Yer Seçimleri ve Teknolojik Uyum Faaliyetleri

Çizelge 4.18. Yer Seçimlerine Göre Teknolojik Uyum Faaliyetleri

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	TEKNOLOJİ U.F. YOK	TEKNOLOJİ U.F. VAR	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	33(%92)	3(%8)	36
	%(Dikey)	%36	%12	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	51(%81)	12(%19)	63
	%(Dikey)	%55	%48	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	9(%47)	10(%53)	19
	%(Dikey)	%10	%40	%16
	GENEL TOPLAM	93(%79)	25(%21)	118

Teknolojik uyum faaliyetleri ve yer seçimi arasındaki ilişki incelendiğinde Organize Sanayi Bölgesindeki firmaların %53 oranla teknolojik uyum faaliyetlerinin bulunduğu görülmektedir. Sanayi alanı içinde ve yerleşim alanında yer seçen firmaların %81 ve %92 oranla teknolojik uyum faaliyetinde bulunmadıkları görülmektedir. Bu bulgu bize ihtisaslaşmış alanlarda kümelenmenin teknolojik uyumu teşvik ettiği sonucunu Denizli ili tekstil sektörü için göstermektedir.

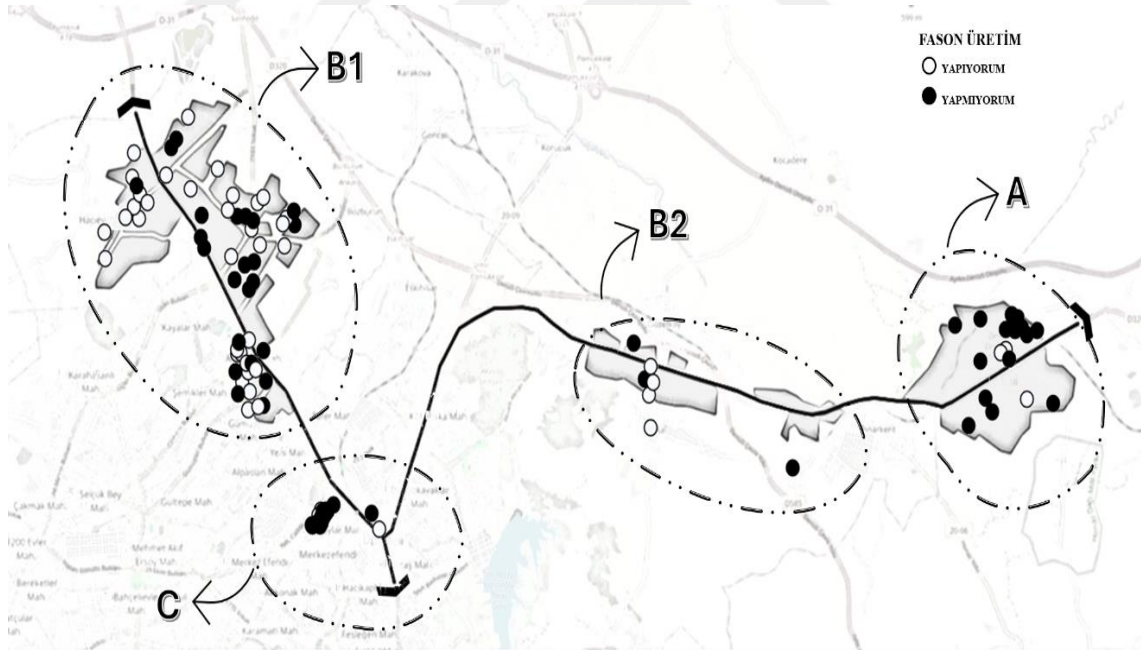
Şekil 4.5. Yer Seçimlerine Göre Teknolojik Uyum Faaliyetleri

4.2.5. Yer Seçimleri ve Fason Üretim Durumu

Çizelge 4.19. Yer Seçimlerine Yönelik Fason Üretim Durumlarının Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	FASON ÜRETİM YAPMIYORUM	FASON ÜRETİM YAPTIRIYORUM	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	7(%19)	29(%81)	36
	%(Dikey)	%30	%31	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	6(%10)	57(%90)	63
	%(Dikey)	%26	%60	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	10(%53)	9(%47)	19
	%(Dikey)	%44	%10	%16
GENEL T.		23(%19)	95(%81)	118

Firmaların yer seçimlerine göre fason üretim durumları arasındaki ilişki incelendiğinde Organize Sanayi Bölgesindeki firmaların %53 oranla kendi üretimlerini yaptıkları, ancak sanayi alanındaki ve yerleşim alanı içinde kalan firmaların yoğun olarak fason üretim yaptıkları ve yaptırdıkları ortaya çıkmıştır.

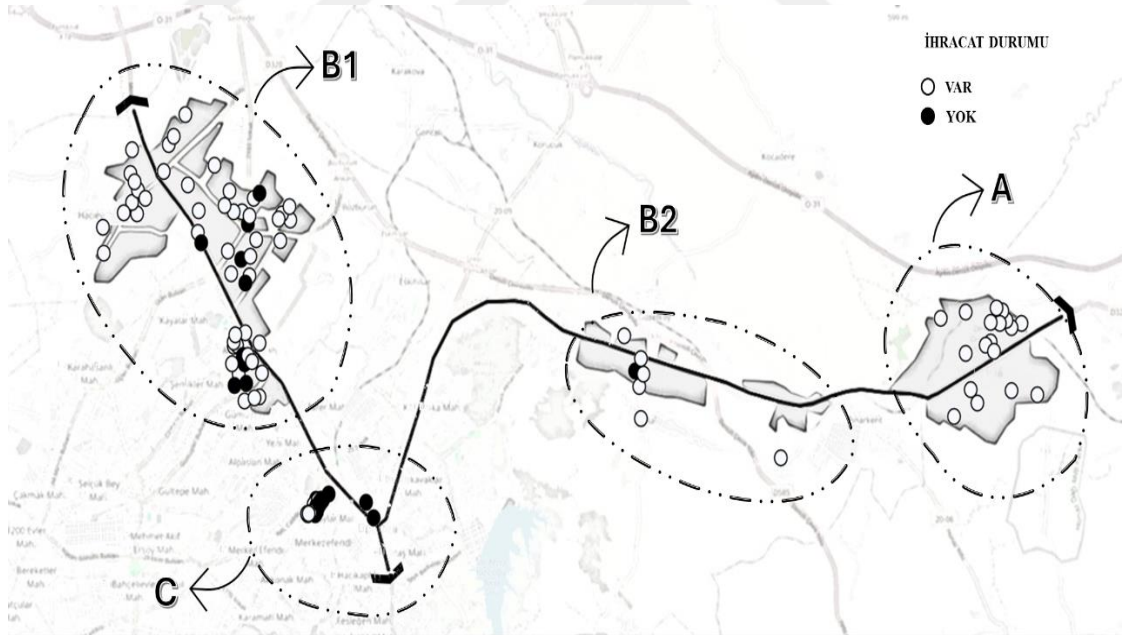
Şekil 4.6. Fason Üretim Durumu ve Yer Seçimi

4.2.6. Yer Seçimleri ve İhracat Durumu

Çizelge 4.20. Yer Seçimlerine Yönelik İhracat Durumlarının Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMLERİ	ORAN	İHRACAT YAPMIYORUM	İHRACAT YAPIYORUM	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	22(%61)	14(%39)	36
	%(Dikey)	%67	%17	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	10(%16)	53(%84)	63
	%(Dikey)	%30	%62	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	1(%5)	18(%95)	19
	%(Dikey)	%3	%21	%16
GENEL T.		33(%28)	85(%72)	118

Firmaların ihracat ve yer seçim ilişkisi incelendiğinde, yerleşim alanı içinde kalan firmaların %61 oranla ihracat yapmadıkları, sanayi alanı ve Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmaların (yaklaşık %84 ve %95 oranla) ihracata yönelik üretim yaptıkları görülmektedir.

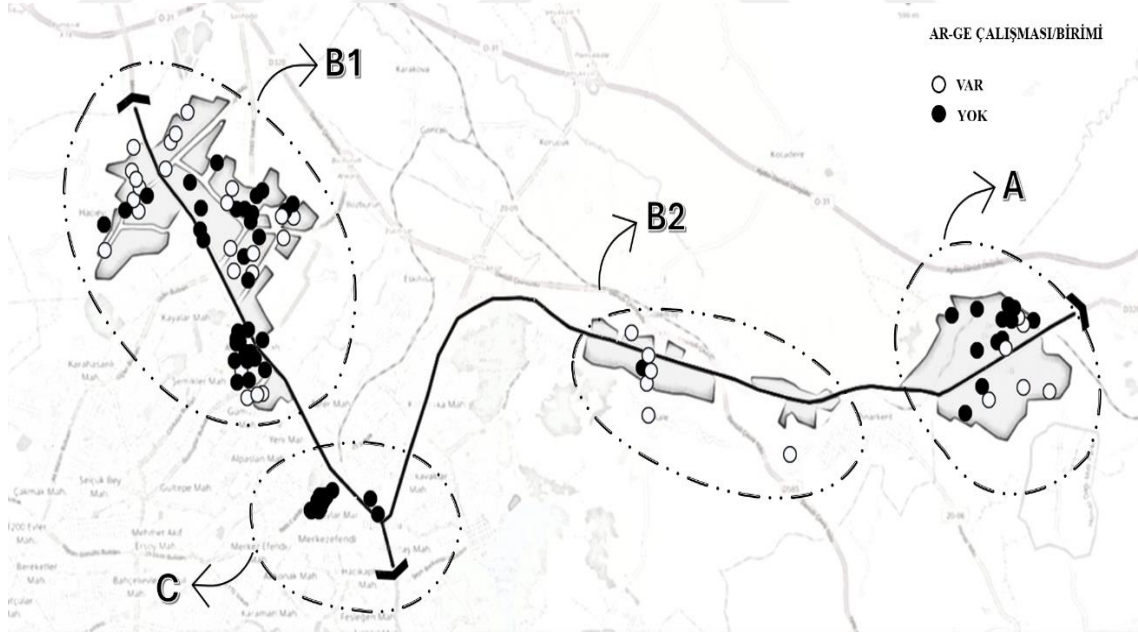
Şekil 4.7. İhracat Durumu ve Yer Seçimi

4.2.7. Yer Seçimleri ve Ar-Ge Faaliyetleri

Çizelge 4.21. Yer Seçimlerine Yönelik Ar-Ge Faaliyetleri

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	AR-GE ÇALIŞMASI YOK	AR-GE ÇALIŞMASI VAR	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	30(%83)	6(%17)	36
	%(Dikey)	%37	%16	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	38(%60)	25(%40)	63
	%(Dikey)	%47	%68	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	13(%68)	6(%32)	19
	%(Dikey)	%16	%16	%16
	GENEL T.	81(%69)	37(%31)	118

Ar-Ge ve yer seçim ilişkisi incelendiğinde yerleşim alanı içinde kalan firmaların %83 oranla, sanayi alanı içinde kalan firmaların %60 oranla, Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmaların %68 oranla Ar-Ge yapmadıkları görülmektedir. Genel olarak tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmaların araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı görülse de, organize sanayi bölgelerinde Ar-Ge yapma oranının daha yüksek olduğu söylenebilir.

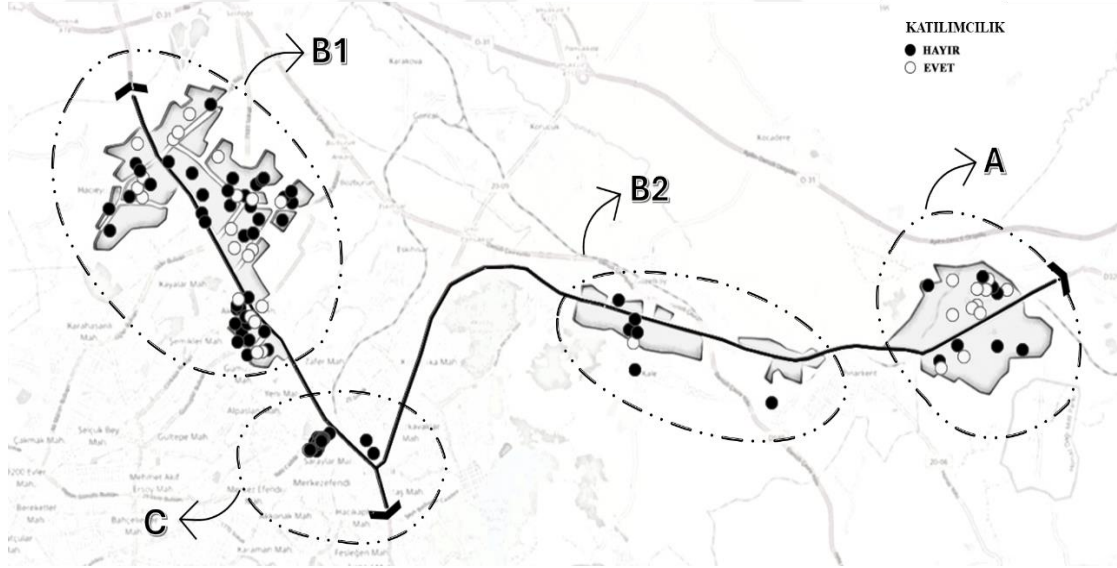
Şekil 4.8. Ar-Ge Faaliyetleri ve Yer Seçimi İlişkisi

4.2.8. Yer Seçimleri ve Katılımcılık

Çizelge 4.22. Yer Seçimlerine Yönelik Firmaların Katılımcılık Durumlarının Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	KATILIM SAĞLAMAYAN	KATILIM SAĞLAYAN	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	32(%89)	4(%11)	36
	%(Dikey)	%39	%11	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	42(%67)	21(%33)	63
	%(Dikey)	%51	%58	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	8(%42)	11(%58)	19
	%(Dikey)	%10	%31	%16
	GENEL T.	82(%69)	36(%31)	118

Katılımcılık ve yer seçim ilişkisi incelendiğinde yerleşim alanı içinde kalan firmalarının %89 oranla, sanayi alanı içindeki firmaların %67 oranla katılımcı bir yönetime sahip olmadıkları ve Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmaların %58 oranla katılımcı bir yönetime sahip oldukları görülmektedir. Genel olarak incelendiğinde yerleşim alanı içinde kalan firmaların ve sanayi alanındaki firmaların katılımcılık düzeylerinin az olduğu, Organize Sanayi Bölgesindeki firmaların katılımcılığın fazla diğer alanlara oranla fazla olduğu görülmektedir.

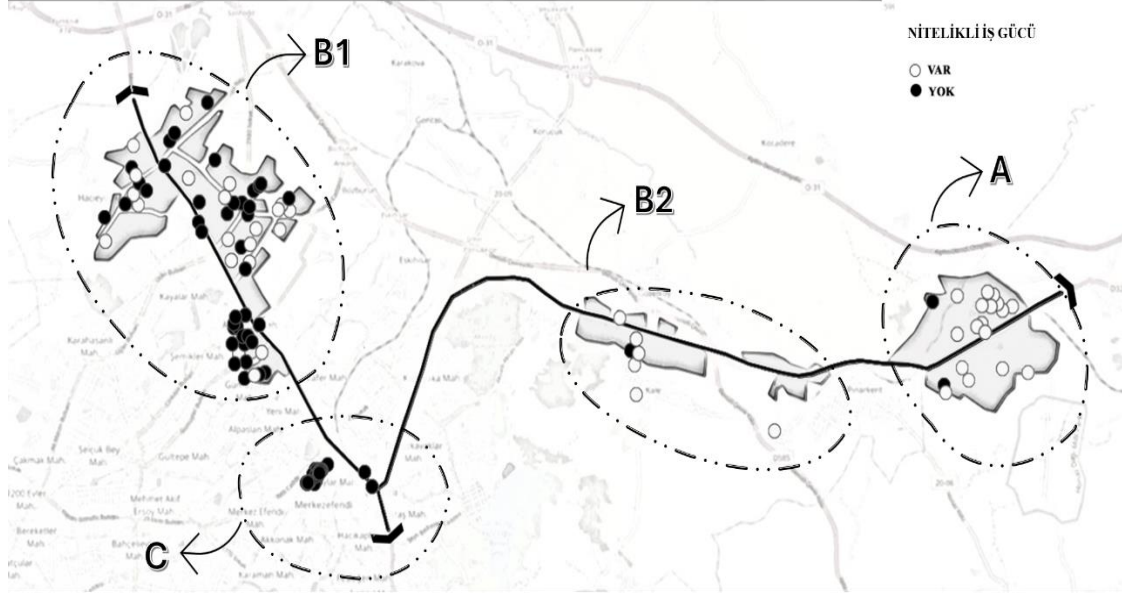
Şekil 4.9. Katılımcılık Durumu ve Yer Seçimi İlişkisi

4.2.9. Yer Seçimleri ve Nitelikli İşgücü İstihdamı

Çizelge 4.23. Yer Seçimlerine Yönelik Nitelikli İşgücü İstihdamı

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	NİTELİKLİ İŞGÜCÜ YOK	NİTELİKLİ İŞGÜCÜ VAR	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALANI İ.	SAYI	31(%86)	5(%14)	36
	%(Dikey)	%43	%13	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	39(%62)	24(%38)	63
	%(Dikey)	%54	%60	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	2(%11)	17(%89)	19
	%(Dikey)	%3	%27	%16
GENEL T.		72(%61)	46(%39)	118

Firmaların nitelikli eleman istihdam etme ve yer seçimi arasındaki ilişki incelendiğinde yerleşim alanı içinde kalan firmaların nitelikli eleman istihdam etme oranının %86 oranla, sanayi alanında yer seçen firmaların %62 oranla nitelikli eleman istihdam etmedikleri, Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmaların ise %89 oranla nitelikli işgücü istihdam ettikleri görülmektedir. Bu bulgu bize ihtisaslaşmış kümelenen sanayi alanlarında nitelikli işgücünün daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

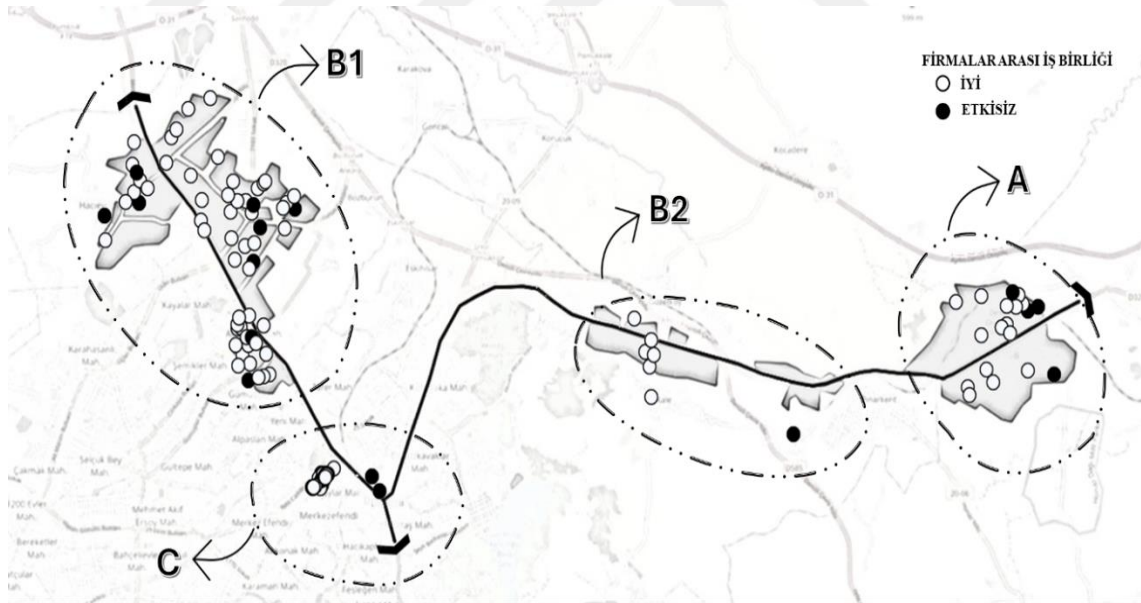
Şekil 4.10. Nitelikli İşgücü İstihdamı ve Yer Seçimi İlişkisi

4.2.10. Yer Seçimleri ve Firmalar Arası İş Birliği

Çizelge 4.24. Yer Seçimlerine Yönelik Firmalar Arası İş Birliği Dağılımları

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	İŞ BİRLİĞİ YOK	İŞ BİRLİĞİ VAR	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	9(%25)	27(%75)	36
	%(Dikey)	%38	%29	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	12(%19)	51(%81)	63
	%(Dikey)	%50	%54	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	3(%16)	16(%84)	19
	%(Dikey)	%12	%17	%16
	GENEL TOPLAM	24(%20)	94(%80)	118

Elde edilen verilere göre görüşme yapılan tüm firmaların %80 oranla firmalar arası iş birliğinin etkin olduğu görülmektedir. İş birliğinin kriz dönemlerinde etkin olduğunu belirten firmaların %84 oranla Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu oranın sanayi alanı içinde %81, yerleşim alanı içinde %75 olduğu görülmektedir.

Şekil 4.11. Firmalar Arası İş Birliğinin Yer Seçimi ile İlişkisi

4.2.12. Yer Seçimleri ve Çevresel Çalışmalar

Çizelge 4.26. Yer Seçimlerine Yönelik Çevresel Çalışmalar Dağılımı

FİRMA YER SEÇİMİ	ORAN	ÇEVRESEL Ç. YOK	ÇEVRESEL Ç. VAR	GENEL TOPLAM
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	31(%86)	5(%14)	36
	%(Dikey)	%45	%10	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	32(%51)	31(%49)	63
	%(Dikey)	%46	%63	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	6(%32)	13(%68)	19
	%(Dikey)	%9	%27	%16
	GENEL TOPLAM	69(%59)	49(%41)	118

Yer seçimlerine yönelik çevresel çalışmalar ve enerji bağımsızlığı verileri incelendiğinde yerleşim alanı içinde kalan firmaların %86 oranla çevresel çalışmasının bulunmadığı, sanayi alanı içinde kalan firmaların %51 oranla çevresel çalışmasının bulunmadığı görülmektedir. Organize sanayi bölgesinde yer seçen firmaların ise %68 oranla çevresel çalışmalarının olduğu ve somut adımlar attıkları görülmüştür. Ayrıca sanayi alanında ve OSB içinde yer seçen firmaların enerji bağımsızlığı konusunda daha bilinçli oldukları ve yenilenebilir enerji kullanımının etkin olduğu görülmüştür.

Firmalara genel olarak neden çevresel adım atmadıkları, iklim değişikliği ya da olası bir enerji/hammadde krizinde nasıl tepki gösterecekleri sorulduğunda;

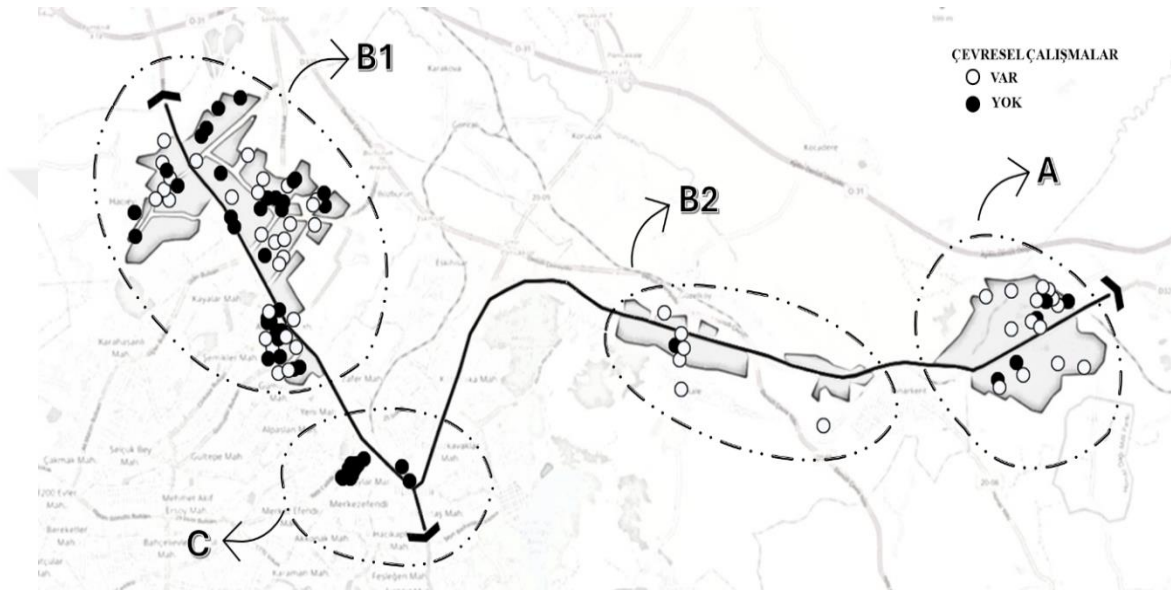
“Öncelikle çevresel çalışmalar yapmak, yeni ürünler geliştirmek, enerji bağımsızlığı sağlamak, sürdürülebilir ürün üretimi sağlamak için araştırmalar ve uygulamalar yapmak bunların hepsi ciddi paralar gerektiren işler. Bizim de şu an o kadar bütçemiz yok. Büyük yatırımlardan önce elimizdeki işleri yoluna koyduktan sonra çevreye yönelik projelere daha fazla kaynak ayırabiliriz.” (TK11)

“Şu koşullarda yeni süreçler yaratmak yerine mevcut durumumuzu korumaya çalışıyoruz. İşlerimiz yoluna girsin yenilikçi projelere de zaman ayırırız.” (DK46)

Yaşanan enerji sorunları ile ilgili olarak;

“...Firmanın enerji sorunları ve bütçe kısıtlamaları, işletmenin enerji maliyetlerinin etkili bir şekilde yönetilememesi ve bu bağlamda sürdürülebilir enerji kaynaklarına ulaşma zorluğu ile ilişkilidir. Bu durum, enerji maliyetlerinin bütçe üzerindeki baskısını artırarak işletmenin kırılganlığını arttırmaktadır. Ayrıca, enerji maliyetlerindeki artışın, özellikle ekonomik zorluklar ve enerji fiyatlarının genel eğilimi göz önüne alındığında, işletme üzerindeki finansal yükü daha da artıracaklarını düşünüyorum...”

...Sarayköy'de enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek uygun bir alan bulunmasına rağmen, enerji maliyetlerini etkili bir şekilde yönetme potansiyelinin de bulunmasına rağmen, enerji fiyatlarında yaşanan farklılıklar var. Sarayköy'deki bir firmanın bizden daha az ödeme yapmasını bekleriz değil mi? Ama öyle olmadı bana gelen fatura 500 ise onlara gelen fatura 800. Bu da bir sürü soru işaretini beraberinde getiriyor, yorumsuz kalıyorum...Enerji maliyetlerindeki bu farklılıklardan dolayı, bölgesel enerji politikaları, teşvikler ve yerel yönetimlerin enerji konusundaki destekleri de incelenmeli ve işletmelerin enerji maliyetlerini optimize etmelerine yardımcı olacak stratejik çözümler geliştirilmelidir...” (P13)

Şekil 4.13. Çevresel Çalışmalar ve Yer Seçim İlişkisi

Çizelge 4.27. Yer Seçimlerine Yönelik Genel Değerlendirme

İNCELENEN DEĞİŞKENLER	A BÖLGESİ	B1-B2 BÖLGESİ	C BÖLGESİ
FİRMA ÖLÇEKLERİ	Büyük Ölçekli F.	Orta-Küçük Ölçekli F.	Mikro Ölçekli F.
ŞİRKET TÜRÜ	Anonim	Limited	Şahıs
FİRMA YAŞI	Orta Yaş-Olgun	Genç-Orta Yaş	Genç-Orta Yaş
TEKNOLOJİK UYUM F.	Etkin	Etkin Değil	Etkin Değil
FASON ÜRETİM	Orta Yoğun	Çok Yoğun	Çok Yoğun
İHRACAT	Çok Yoğun	Çok Yoğun	Yoğun
AR-GE FAALİYETİ	Düşük	Düşük	Çok Düşük
KATILIMCILIK	İyi	Düşük	Çok Düşük
NİTELİKLİ İŞGÜCÜ	Çok İyi	Kötü	Çok Kötü
İŞ BİRLİĞİ	Çok İyi	Çok İyi	İyi
İNOVASYON	İyi	Kötü	Çok Kötü
ÇEVRESEL ADIMLAR	İyi	İyi	Çok Kötü

Özetle yer seçimlerine yönelik genel değerlendirme çizelgesine bakıldığında, A Bölgesi olarak adlandırılan ve ihtisaslaşmış bir bölge olan Organize Sanayi Bölgesinin çoğunlukla büyük ölçekli firmalardan oluştuğu, genellikle orta-olgun yaşlı firmaların bulunduğu, teknolojik uyum faaliyetleri, nitelikli işgücü istihdamı, firmalar arası

işbirliğinin diğer alanlarda yer seçen firmalara göre iyi durumda olduğu, yenilikçi çalışmaların ve çevresel adımların etkin olarak atıldığı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. B1 ve B2 bölgesi olarak kodlanan, kısmi olarak yerleşim alanları içerisinde bulunan ve geçiş bölgeleri olarak tarif edilebilecek sanayi alanlarında yer seçen firmaların durumuna bakıldığında genellikle orta-küçük ölçekli ve genç-orta yaşlı firmaların bulunduğu, teknolojik uyum faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı, fason üretimin yoğun olduğu, yenilikçilik, nitelikli işgücü istihdamı ve katılımcılığın yeterli düzeyde olmadığı ancak firmalar arası işbirliğine ve çevresel çalışmalara önem verildiği görülmektedir. C Bölgesi olarak adlandırılan ve genellikle 1-2 kişinin çalıştığı mikro ölçekli, genç-orta yaşlı firmaların bulunduğu kent merkezi ve çevresinde bulunan alanda faaliyet gösteren firmaların yoğun olarak fason üretim yaptığı, teknolojik uyum faaliyetlerinde ve çevresel çalışmalarda yeterli düzeyde olmadığı/olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda firmaların yer seçimlerinin ve coğrafi olarak birbirine yakın olan firmaların gelişmelerde ve geri kalmışlıkta birbirlerini etkiledikleri, üretim süreçlerinde birbirlerini tamamladıkları, inovasyon yaratma ve kolektif öğrenme süreçlerinde benzer oldukları görülmüştür. Krizden etkilenme düzeyi ile yer seçimleri arasındaki ilişki bir sonraki aşamada analiz edilecektir.

4.3.Kriz Dönemlerine Yönelik Bulgular

2019 yılının sonlarında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alarak hızlıca yayılan Covid – 19 pandemisi yalnızca sağlık sistemini değil ekonomiyi de etkilemiştir. Yaşamın tüm alanlarında etkili olan bu salgının ve sonrasında yaşanan ekonomik değişimlerin analizinin yapılması bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği ve firmaların olası krizlere karşı dirençliliğinin artırılması için önem arz etmektedir. Pandemi gibi krizler özellikle tekstil sektörü gibi emek yoğun üretim sektörlerinde ekonomik faaliyetlerin daralmasına ve olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Pandemi ve sonrasında yaşanan ekonomik daralma süreci tekstil sektörünü likidite problemleri ile karşı karşıya bırakmıştır. (Ergün ve Üçoğlu, 2022). Çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerden hareketle pandemi ve pandemi sonrası yaşanan ekonomik durgunluk dönemi için veriler analiz edilecektir.

4.3.1. Firma Yaşı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyi

Çizelge 4.28. Firma Yaşı ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

FİRMA YAŞI	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	GENEL T.
GENÇ	SAYI	24(%67)	7(%19)	5(%14)	36
	%(dikey)	%34	%21	%36	%31
ORTA	SAYI	30(%55)	18(%33)	7(%13)	55
	%(dikey)	%43	%53	%50	%47
OLGUN	SAYI	16(%59)	9(%33)	2(%7)	27
	%(dikey)	%23	%27	%14	%23
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Firma yaşlarına yönelik pandemiden etkilenme düzeyleri incelendiğinde firmaların genel olarak pandemiden %59 oranla az etkilendikleri görülmektedir. Dikey oranlar incelendiğinde genç firmaların %36'sının çok etkilendiği, orta yaşlı firmaların

%50 oranında çok etkilendiği ve olgun firmaların %27 oranında orta düzeyde etkilendiği görülmektedir. “Pandemi döneminde az etkilenmenizin sebebi nedir?” Sorusuna;

“Firmamız, yerel düzeyde faaliyet gösteren önemli şirketlerden biri olup, mevcut yılda gerçekleştirdiği 12 milyon Euro ciro ile kendini önemli bir oyuncu olarak konumlandırmıştır. Bu dönemdeki ekonomik durgunluğun firmamıza neredeyse hiç etkisi olmamıştır; bu durumun başlıca sebebi olarak Türk lirası üzerinden işlem yapmamamızı gösterebiliriz. Pandemi döneminde de benzer bir direnç göstererek, satışlarımızın neredeyse iki katına çıkması, iş modellerimizi ve operasyonel stratejilerimizi etkili bir şekilde yönetebildiğimizi ortaya koymaktadır. Firmamızın bu olumlu performansında, sadece döviz kuru avantajının ötesinde, etkili pazar ilişkilerinin de kritik bir rol oynadığını ifade edebilirim. İyi kurulmuş ve sürdürülebilir pazar ilişkileri, müşteri sadakati ve talep istikrarını destekleyerek firmaya kararlı bir müşteri tabanı kazandırdık. Pandemi döneminde de bu durumun olumlu sonuçlarını gördük.” (DK1, Olgun Firma) yanıtını vermişlerdir.

Çizelge 4.29. Firma Yaşı ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

FİRMA YAŞI	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	GENEL T.
GENÇ	SAYI	3(%8)	8(%22)	25(%69)	36
	%(dikey)	%25	%28	%32	%30
ORTA	SAYI	4(%7)	13(%24)	38(%69)	55
	%(dikey)	%33	%45	%49	%47
OLGUN	SAYI	5(%19)	8(%30)	14(%52)	27
	%(dikey)	%42	%28	%18	%23
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Çizelge 4.29’a bakıldığında genç firmaların yalnızca %8’i pandemi sonrası toparlanma sürecinde az etkilenmiş, %69’u ise çok etkilenmiş olduklarını belirtmişlerdir. Orta yaşlı firmaların dağılımı incelendiğinde %7’si az etkilenmiş, %69’u çok etkilenmiş olarak görülmektedir. Olgun firmalara bakıldığında ise %19’u az etkilenmiş olarak görülmekte, %30’u orta düzeyde, %52’si çok etkilenmiş olarak görülmektedir. Her üç yaş kategorisi karşılaştırıldığında krizden en çok genç ve orta yaşlı firmalar etkilenmiş olarak görünmektedir.

“Ekonomik krizler genellikle talep düşüşleri ile geliyor. Küçük ölçekli bir firma olarak kısıtlı finansal kaynaklara sahibiz, Pazar paylarımız daha dar ve daha az müşteri tabanına sahibiz. Bunlar da krizlerden etkilenme düzeyimizi etkiliyor.” (DK9, Orta Yaşlı Firma)

“Kur artışları firmamızı olumsuz etkiledi. Genellikle döviz kurlarının yükselişi maliyetlerimizi arttırdı ve karlılığımızı azalttı. Döviz kurlarındaki bu dalgalanmalar genellikle ithalat ve ihracat yapan firmaları olumlu yönde etkilemiş olabilir ancak bizim gibi iç pazara ve siparişe yönelik üretim yapan firmalar kur dalgalanmalarından oldukça fazla etkileniyoruz.” (DK10, Genç Firma)

4.3.2. Firma Ölçekleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Firmalarla yapılan görüşmelerde geçmiş dönemlere ait çalışan sayıları net olmadığı için yalnızca günümüz ekonomik koşulları için bir karşılaştırma yapmak uygun görülmüştür. Görüşme yapılan firmaların çalışan sayıları incelendiğinde 43 firmanın 10 kişiden az (Mikro); 33 firmanın 50 kişiden az (Küçük); 29 firmanın 250 kişiden az (Orta); 13 firmanın 250 kişiden fazla çalışan sayısının (Büyük) olduğu görülmüştür.

Çizelge 4.30. Firma Büyüklüğü ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

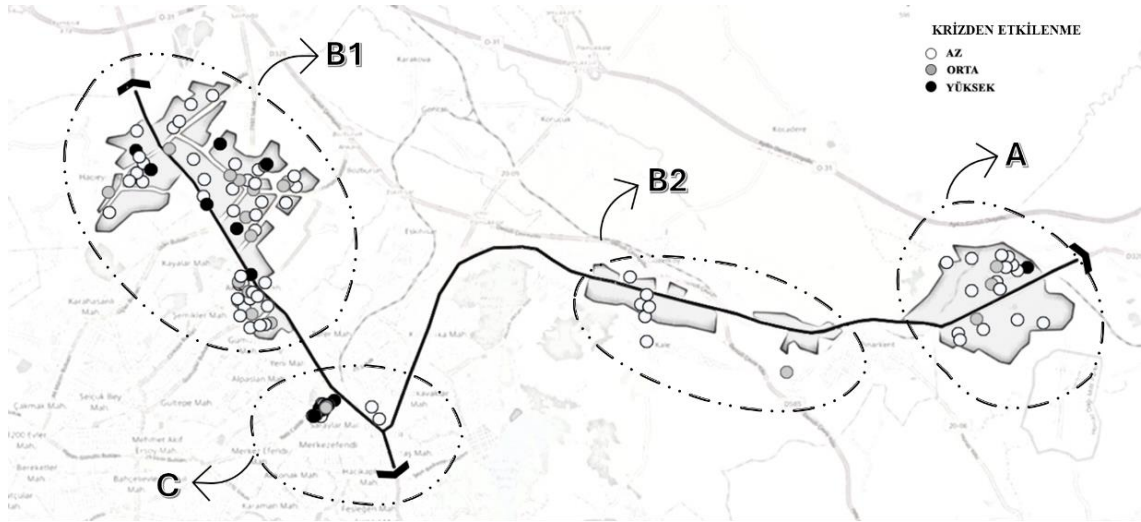
FİRMA Ö.	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	GENEL T.
MİKRO	SAYI	1(%2)	6(%14)	36(%84)	43
	%(dikey)	%8	%21	%47	36.4%
KÜÇÜK	SAYI	6(%18)	9(%27)	18(%55)	33
	%(dikey)	%50	%31	%23	%28
ORTA	SAYI	2(%7)	9(%31)	18(%62)	29
	%(dikey)	%17	%31	%23	%25
BÜYÜK	SAYI	3(%23)	5(%39)	5(%39)	13
	%(dikey)	%25	%17	%7	%11
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Çizelge 4.30 incelendiğinde mikro ölçekli firmaların %84'ünün krizden çok etkilendiği görülmektedir. Bu firmaların yalnızca %2'sinin az etkilendiği, %14'ünün orta düzeyde etkilendiği görülmektedir. Küçük ölçekli firmalara bakıldığında ise %55'inin krizden çok etkilendiği, %18'inin ise az etkilendiği görülmektedir. Orta ölçekli firmalara bakıldığında %62'sinin krizden çok etkilendiği, %7'sinin az etkilendiği görülmektedir. Büyük ölçekli firmaların krizden etkilenme oranları incelendiğinde %39'unun krizden orta ve çok düzeyde krizden etkilendikleri %23'ünün ise az etkilendiği görülmektedir. Genel olarak farklı büyüklükteki firmaların çalışan sayılarına göre krizden etkilenme düzeyleri incelendiğinde, mikro ve küçük ölçekli firmaların kriz dönemlerinden daha çok etkilendiği ve büyük ölçekli firmaların krizlerden daha az etkilendiği söylenebilir. Büyük ölçekli firmaların genellikle olgun firmalar olduğu göz önüne alındığında sektördeki faaliyet yılının fazla olması ve olgun firmaların dış pazarda etkin olarak yer alması bu kriz döneminde etkilenme düzeyinin diğer ölçeklere göre daha az olmasını sağladığı söylenebilir.

4.3.3. Yer Seçimleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.31. Firma Yer Seçimleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyleri

YER SEÇİMİ	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	GENEL T.
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	20(%56)	10(%28)	6(%17)	36
	%(Dikey)	%29	%29	%49	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	38(%60)	18(%29)	7(%11)	63
	%(Dikey)	%54	%53	%50	%53
ORGANİZE SANAYİ B.	SAYI	12(%63)	6(%32)	1(%5)	19
	%(Dikey)	%17	%18	%7	%16
	GENEL T.	70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

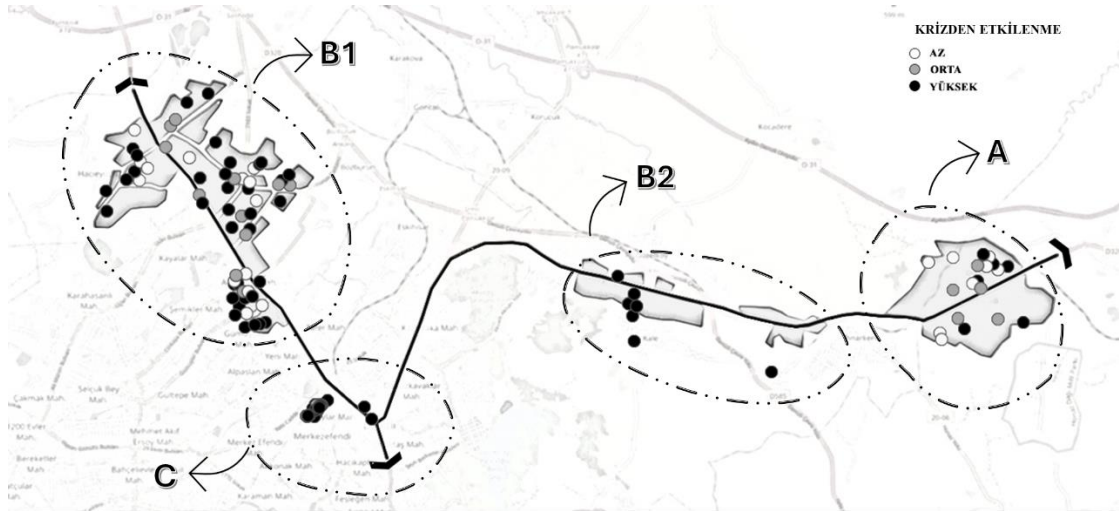
Şekil 4.14. Yer Seçimlerine Göre Pandemiden Etkilenme Düzeyleri

Yer seçimlerine yönelik pandemiden etkilenme düzeylerinin dikey oranları incelendiğinde A bölgesinin %18 oranla krizden orta düzeyde etkilendiği, B1 ve B2 bölgelerinin %54 oranla krizden az etkilendiği ve C bölgesinin %49 oranla krizden çok etkilendiği görülmektedir. Krizden etkilenme olarak ele alındığında, en az etkilenen bölgenin yine ihtisaslaşmış bir küme olan Organize Sanayi Bölgesinde yer seçenler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.32. Firma Yer Seçimleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

YER SEÇİMİ	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	GENEL T.
YERLEŞİM ALAN İÇİ	SAYI	0	3(%8)	33(%92)	36
	%(Dikey)	0	%10	%43	%31
SANAYİ ALANI İÇİ	SAYI	8(%13)	16(%25)	39(%62)	63
	%(Dikey)	%67	%55	%51	%53
ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	SAYI	4(%21)	10(%53)	5(%26)	19
	%(Dikey)	%33	%35	%7	%16
GENEL T.		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Yer seçimlerine göre krizden etkilenme düzeyleri incelendiğinde C bölgesinin %92 oranla krizden çok etkilendiği, B1 ve B2 Bölgelerinin %62 oranla krizden çok etkilendikleri ve A bölgesinin %53 oranla krizden orta düzeyde etkilendiği görülmektedir.

Şekil 4.15. Yer Seçimlerine Göre Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyleri

Firmaların coğrafi yakınlığı kriz dönemlerinde size bir avantaj sağlıyor mu? Sorusuna;

“Firmamızın diğer işletmelerle yüksek düzeyde iş birliği yapması, özellikle boyama, kesim ve etiketleme gibi süreçlerde ortaya çıkan iş birliklerini içermektedir. Coğrafi yakınlığın, bu iş birliklerinin başarılı bir şekilde yürütülmesine katkı sağladığını söyleyebilirim. Bu durum, firmamızın maliyetleri azaltma konusundaki stratejilerine kriz dönemlerinde etkili bir destek sağlamaktadır. Tabii ki, maliyet avantajı sağlayan yakınlık, iş birliklerinin başarısını etkileyen tek faktör değildir; bilgi paylaşımı ve diğer etkenler de bu iş birliklerinin başarılı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.” (DK63)

“Coğrafi yakınlık, tedarik zincirindeki süreçlerin daha hızlı ve etkin bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyor. Bu durum, malzeme taşıma maliyetlerini düşürerek firmamızın gücünü arttırıyor. Ancak, bu avantajın sadece maliyetle sınırlı olmadığını, aynı zamanda süreç verimliliği ve hızı gibi operasyonel avantajları da içerdiğini belirtmek önemlidir. Diğer yandan, uzak olan diğer firmalarla yapılan iş birliklerinde ürün için sürekli yer değiştirme ihtiyacının ortaya çıkması, lojistik ve operasyonel planlama açısından zorluklar yaratıyor. Bu durum, iş birliklerinin sürdürülebilirliğini ve etkinliğini etkiliyor. Bu nedenle, coğrafi yakınlığın sağladığı avantajların yanı sıra, uzak firmalarla iş birliklerinde daha efektif bir lojistik yönetimi ve sürekli bir yer değiştirmenin getirdiği zorluklara yönelik çözüm stratejileri üzerine düşünmek önemlidir.” (ET10, DK38) yanıtlarını vermişlerdir.

4.3.4. Daha Önceki Firma Niteliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Bu bölümde firma sahiplerine daha önce tekstil firmalarının olup olmadığı sorulmuş, alınan yanıtlar ile krizden etkilenme düzeyleri karşılaştırılmıştır.

Çizelge 4.33. Pandemi Döneminde Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
DAHA ÖNCE FİRMAM YOKTU	SAYI	66(%71)	14(%15)	12(%13)	92
	%(Dikey)	%77	%74	%86	%78
DAHA ÖNCE FİRMAM VARDI	SAYI	19(%73)	5(%19)	2(%8)	26
	%(Dikey)	%23	%26	%14	%22
Genel Toplam		85(%72)	19(%16)	14(%12)	118

Pandemi döneminde etkilenme düzeyleri incelendiğinde daha önce başka bir firması olmayan tekstil firmalarının %86 oranla daha çok etkilendiği görülmektedir. Elde edilen verilere göre orta düzeyde etkilenen firmaların %74'ü daha önce tekstil firması olmayan firmalardır. Genellikle firmaların pandemi döneminden çok etkilenmedikleri düşünüldüğünde pandemi sonrası süreçteki etkilenme oranlarının incelenmesi uygun olacaktır.

Çizelge 4.34. Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
DAHA ÖNCE FİRMAM YOKTU	SAYI	9(%10)	23(%25)	60(%65)	92
	%(dikey)	%75	%79	%78	%78
DAHA ÖNCE FİRMAM VARDI	SAYI	3(%12)	6(%23)	17(%65)	26
	%(dikey)	%25	%21	%22	%22
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrasında yaşanan kriz döneminde daha önce bir firması olmayan firma sahiplerinin krizden etkilenme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bize sektöre biliş'in krizden etkilenme konusunda ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Dikey oranlar incelendiğinde çok etkilenenlerin %78'inin daha önce başka bir firmasının olmadığı görülmektedir. Yatay oran incelendiğinde ise her iki kategoride de firmaların çok etkilendikleri, daha önce firması olmayan işletmelerin ek olarak %25 oranla orta düzeyde de etkilendikleri söylenebilir.

4.3.5. Destek/Teşvik/Krediden Yararlanma Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Bu bölümde destek/teşvik ve kredilerden yararlanma ve krizden etkilenme düzeyleri arasındaki ilişki pandemi dönemi ve pandemi sonrasındaki dönem için incelenmiştir. Destek ve teşviklerden yararlanma durumları incelendiğinde firmaların %87 oranla destek ve teşviklerden yararlanmadıkları görülmektedir.

Çizelge 4.35. Pandemi Döneminde Destek/Teşvik ve Kredilerden Yararlanma ve Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
DESTEK/TEŞVİK/KREDİDEN FAYDALANMAYAN	SAYI	59(%57)	32(%31)	12(%12)	103
	%(dikey)	%84	%94	%86	%87
DESTEK/TEŞVİK/KREDİDEN FAYDALANAN	SAYI	11(%74)	2(%13)	2(%13)	15
	%(dikey)	%16	%6	%14	%13
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Dikey oranlar incelendiğinde Pandemi döneminde krizden çok etkilenenlerin %86 oranında herhangi bir destek/teşvik ve krediden yararlanmadıkları, orta düzeyde etkilenenlerin %94 oranla destek/teşvik ve kredilerden yararlanmadıkları görülmektedir. Firmalara neden destek/teşvik ve kredilerden yararlanmadıkları sorulduğunda;

“Destek ve teşvikler için değil ama kredilerden yararlanmama sebebimizi şöyle ifade edeyim; geçen sene başvurduğum ve bir odadan aldığım kredi faizinin, aylık asgari ödememden fazla olması. 1 alıyorum 5 ödüyorum. Şu anki koşullarda akılcı bir çözüm değil. Cebimizdeki paraya sahip çıkmaya çalışıyoruz. Ne kadarımız varsa o kadarlık üretim yapıyoruz. Büyümeyi değil mevcut durumumuzu muhafaza etmeyi amaçlıyoruz ama gidişat pek iyi değil.” (Pİ3, DK38)

“Mevcut koşullarda talep daralmalarında ve yaşanan belirsizliklerde beklenen sonuçların elde edileceğini düşünmüyorum.” (B2) yanıtlarını vermişlerdir.

“Desteklerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” Sorusuna;

“Yeterli bulmuyorum. Başvurduğum yerlerden geri dönüş alamıyorum. Sebebi için bir şey diyemem ama sonuç ortada. İşletmeler rekabet avantajını kaybediyor.” (ET3)

“Her şeyden önce devletin firmalarla iş birliğini arttırması gerekiyor. Şu konuda destek şu konuda teşvik versin diyemem. Ancak mevcut durumun iyi bir şekilde analiz edilip uygun politikaların geliştirilebileceğinden eminim. Desteklerin ve kredilerin verildiği firmaların kontrolü yapılmalı bu benim fikrimdir bence yetersiz. Kontrol sağlayamıyorlar. İstihdamı korumalıdır.” (ET14) yanıtlarını vermişlerdir.

Çizelge 4.36. Pandemi Sonrası Destek/Teşvik ve Kredilerden Yararlanma ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
DESTEK/TEŞVİK/KREDİDEN FAYDALANMAYAN	SAYI	7(%7)	26(%25)	70(%68)	103
	%(dikey)	%58	%90	%91	%87
DESTEK/TEŞVİK/KREDİDEN FAYDALANAN	SAYI	5(%33)	3(%20)	7(%47)	15
	%(dikey)	%42	%10	%9	%13
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrası süreç incelendiğinde destek/teşvik ve krediden yararlanmayanların %68 oranında çok etkilendiği yalnızca %7'sinin az etkilendiği görülmektedir. Destek/teşvik ve kredilerden yararlananların ise %47'si krizden çok etkilenmiş, %20'si krizden orta düzeyde etkilenmiş, %33'ü ise az etkilenmiş olarak görülmektedir. Genel olarak, devlet desteği veya teşviklerinden yararlanma durumu ile krizden etkilene düzeyleri arasında ters bir ilişki olduğu görülmektedir. Devlet desteği veya teşviklerinden yararlananların krizden etkilene düzeylerinin genellikle daha düşük olduğu ve bu desteği almayanların ise daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, devletin sağladığı desteklerin veya teşviklerin kriz dönemlerinde firmaların dirençlerini artırabileceğini ve olumsuz etkilerini azaltabileceğini göstermektedir. Firmalarla yapılan görüşmelerde tekstil sektörü özelinde destek ve teşviklerin yeterliliğinin rekabet içinde oldukları diğer ülkeler ile karşılaştırılması istendiğinde;

“Uzakdoğu ülkelerinin para politikaları özellikle işçilik, enerji ve nakliye gibi temel maliyet faktörlerindeki düşüklüklerin desteklendiğini biliyoruz. Bu bizim rekabet edebilirliğimizi etkiliyor. Pandemi dönemindeki kapanmalarda özellikle Çin küresel pazarda daha etkin hale geldi. Bu süreçte Çin'in üretim kapasitesi arttı, Pazar payını arttırdı.” (DK23)

“Günümüz kriz koşullarında, birçok büyük firma işçilik ve diğer maliyetlerin daha düşük olduğu bölgelere, özellikle Mısır ve Pakistan gibi ülkelere kayma eğilimi göstermektedir. Bu durum, yerel iş gücünün rekabet avantajı oluşturduğu ve maliyet etkinliğin sağlandığı bölgelere yönelik bir stratejik hareket olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bu değişikliklerin yerel düzeyde ve genel olarak ülke ekonomisinde potansiyel olumsuz etkileri göz ardı edilemez.” (DK1)

4.3.6. Katılımcılık Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Sivil Toplum Kuruluşlarına katılım oranları için pandemi dönemi ve pandemi sonrası toparlanma sürecindeki ekonomik daralma süreci için karşılaştırma yapılmıştır.

Çizelge 4.37. STK katılım ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
STK KATILIM SAĞLAMAYAN	SAYI	47(%57)	24(%29)	11(%13)	82
	%(dikey)	%67	%71	%79	%70
STK KATILIM SAĞLAYAN	SAYI	23(%64)	10(%28)	3(%8)	36
	%(dikey)	%33	%29	%21	%30
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Genel olarak pandemi sürecinde firmaların krizden oldukça az etkilendikleri görülmektedir. (Çizelge 4.37) STK katılım için dikey oranlar incelendiğinde STK'lara katılım sağlamayan firmaların daha çok etkilendikleri görülmektedir. STK katılım sağlayan firmalar için ise krizden etkilenme düzeyinin katılım sağlamayanlara göre daha az etkilendikleri söylenebilir.

Çizelge 4.38. STK Katılım ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
STK KATILIM SAĞLAMAYAN	SAYI	8(%10)	12(%15)	62(%75)	82
	%(dikey)	%67	%41	%81	%70
STK KATILIM SAĞLAYAN	SAYI	4(%11)	17(%47)	15(%42)	36
	%(dikey)	%33	%59	%20	%30
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Günümüz ekonomik koşulları için verilen yanıtlar değerlendirildiğinde katılım sağlamayan firmaların krizden etkilenme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Katılım sağlamayan firmaların %75'i çok etkilenmiş olarak görülmekteyken, %15 i orta düzeyde etkilendikleri görülmektedir. STK katılım sağlayan firmaların krizden etkilenme oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. STK katılım sağlayan firmaların %42'si çok, %47'si orta düzeyde, %11'i ise az düzeyde krizden etkilenmiştir. Bu bulgular bize sektörde katılımcılığın krizlere adaptasyon ve dirençliliği sağlama konusunda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

4.3.7. Ar-Ge Faaliyetleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.39. Pandemi Döneminde Ar-Ge ve Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
AR-GE YAPMAYAN	SAYI	52(%64)	17(%21)	12(%15)	81
	%(Dikey)	%58	%89	%86	%69
AR-GE YAPAN	SAYI	33(%90)	2(%5)	2(%5)	37
	%(Dikey)	%42	%11	%14	%31
Genel Toplam		85(%72)	19(%16)	14(%12)	118

Firmalarda Ar-Ge çalışması yapmayanların oranları %69'dur. Pandemiden etkilenme oranları incelendiğinde en çok etkilenen firmaların (dikey oran) %86, orta düzeyde etkilenen firmaların %89 ve az etkilenen firmaların %58 oranla Ar-Ge yapmayan firmalar olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.40. Ar-Ge faaliyetleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
AR-GE YAPMAYAN	SAYI	9(%11)	20(%25)	52(%64)	81
	%(dikey)	%75	%69	%67	%69
AR-GE YAPAN	SAYI	3(%8)	9(%24)	25(%68)	37
	%(dikey)	%25	%31	%33	%31
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Ar-Ge çalışmasının yapılma durumu ve krizden etkilenme düzeyi pandemi sonrası süreç için incelendiğinde krizden çok etkilenen firmaların %67 oranında Ar-Ge çalışması yapmayan firmalar oldukları, orta düzeyde etkilenenlerin %69 oranla Ar-Ge çalışması yapmayan firmalar oldukları, az etkilenenlerin ise %75 ile yine Ar-Ge çalışması yapmayan firmalar oldukları görülmektedir. Sonuç olarak, bu verilere dayanarak, Ar-Ge çalışmaları yapan ve yapmayan firmaların kriz dönemlerinde benzer bir etkilenme düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu kriz dönemi için Ar-Ge faaliyetleri belirleyici bir etmen olarak görülmemektedir.

4.3.8. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.41. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Pandemiden Etkilenme Düzeyleri

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
TEKNOLOJİK UYUM FAALİYETİ YOK	SAYI	55(%59)	26(%28)	12(%13)	93
	%(dikey)	%79	%77	%86	%79
TEKNOLOJİK UYUM FAALİYETİ VAR	SAYI	15(%60)	8(%32)	2(%8)	25
	%(dikey)	%21	%24	%14	%21
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Elde edilen verilere göre görüşme yapılan firmaların %79'u teknolojik gelişmelere ayak uyduramamaktadır. Pandemi döneminden etkilenme düzeyleri incelendiğinde çok etkilenen firmaların %86 oranla teknolojik gelişme düzeyi yetersiz olan firmalar olduğu görülmektedir. Teknolojik uyum faaliyeti gösteren firmaların %60'ı pandemiden daha az etkilenmişlerdir.

Çizelge 4.42. Teknolojik Uyum Faaliyetleri ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
TEKNOLOJİK UYUM FAALİYETİ YOK	SAYI	8(%9)	20(%21)	65(%70)	93
	%(dikey)	%67	%69	%84	%79
TEKNOLOJİK UYUM FAALİYETİ VAR	SAYI	4(%16)	9(%36)	12(%48)	25
	%(dikey)	%33	%31	%16	%21
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrasında yaşanan kriz döneminde teknolojik uyum faaliyeti olmayan firmaların %70 oranla daha çok etkilendikleri, teknolojik uyum faaliyeti gösteren firmaların ise %48 oranla daha çok etkilendikleri görülmektedir. Görüşmelerin yapıldığı süreçte yurt dışındaki tekstil fuarında konuşma yapan firma sahipleri teknolojik gelişmenin ve Ar-Ge'nin önemini şu sözlerle ifade etmişlerdir;

“...İlk gün çok hareketli geçmedi. Stantlarımıza ilgi çok azdı. 2023 yılını küçülerek geride bırakıyoruz. 2024 için sinyaller pek pozitif değil. Yeni açılımlar gerekli. Teknik tekstil, inovasyon bu dönemde daha ön planda. Çin, Hindistan ve Pakistan en büyük rakiplerimiz, arkamızdan Bangladeş geliyor. Bu dönemde kendini yenileyebilen kalacak ama geleneksel yöntemlere bağlı kalanlar için aynı şeyi söyleyemeyeceğim...”

4.3.9. Fikri Mülkiyet Hakları ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.43. Fikri Mülkiyet Hakları ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
MARKA/PATENT YOK	SAYI	48(%63)	22(%29)	6(%8)	76
	%(dikey)	%69	%65	%43	%64
MARKA/PATENT VAR	SAYI	22(%54)	12(%24)	8(%22)	42
	%(dikey)	%29	%26	%57	%31
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Çizelge 4.43 incelendiğinde Pandemi döneminde marka/patent sayılarının etkilene düzeylerini belirleyici bir faktör olmadığı ortaya çıkmaktadır. Marka/patent sahibi olmayan firmalar %63 oranla, marka/patent sahibi olan firmalar %54 oranla krizden daha az etkilene görünmektedir.

Çizelge 4.44. Fikri Mülkiyet Hakları ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
MARKA/PATENT YOK	SAYI	7(%9)	16(%21)	53(%70)	76
	%(dikey)	%58	%55	%69	%64
MARKA/PATENT VAR	SAYI	5(%21)	13(%30)	24(%57)	42
	%(dikey)	%42	%45	%31	%36
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Çizelge 4.44 incelendiğinde krizden en çok etkilenen firmaların marka/patent sahibi olmayan firmalar oldukları görülmektedir. Marka/patent sahibi olmayan firmalara bakıldığında %70'inin çok etkilendiği, %21'inin orta düzeyde etkilendiği, %9'unun az etkilendiği görülmektedir. Marka/patent sahibi olan firmalara bakıldığında %57'sinin çok etkilendiği, %30'unun orta düzeyde etkilendiği ve %21'inin az etkilendiği görülmektedir. Her iki dönem karşılaştırıldığında fikri mülkiyet pandemi için önemli bir parametre değilken pandemi sonrası süreçte oldukça etkileyici bir parametredir. Bu parametre için krizin türü ve şiddeti oldukça önemlidir.

4.3.10. Nitelikli İşgücü İstihdamı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.45. Nitelikli İşgücü ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
NİTELİKLİ İŞGÜCÜ YOK	SAYI	43(%60)	17(%24)	12(%16)	72
	%(dikey)	%61	%50	%86	%61
NİTELİKLİ İŞGÜCÜ VAR	SAYI	27(%59)	17(%37)	2(%4)	46
	%(dikey)	%39	%50	%14	%39
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Pandemiden etkilenme düzeyleri incelendiğinde nitelikli işgücü istihdam eden firmaların %50 oranda orta düzeyde etkilendikleri, %39 oranla daha az etkilendikleri görülmektedir. Çok etkilenen firmaların %86 oranla nitelikli işgücü istihdam etmeyen firmalar olduğu görülmektedir (Bkz. Çizelge 4.45).

Çizelge 4.46. Nitelikli İşgücü ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
NİTELİKLİ İŞGÜCÜ YOK	SAYI	5(%7)	16(%22)	51(%72)	72
	%(dikey)	%42	%55	%66	%61
NİTELİKLİ İŞGÜCÜ VAR	SAYI	7(%15)	13(%28)	26(%57)	46
	%(dikey)	%58	%45	%34	%39
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Çizelge 4.46 incelendiğinde krizlerden çok etkilenen firmaların %72 oranla mühendis/tasarımcı istihdam etmeyen firmalar oldukları görülmektedir. Krizlerden en az etkilenenlerin oranlarına bakıldığında ise %58'inin mühendis/tasarımcı istihdam eden firmalar oldukları görülmektedir. Genel olarak işletmelerinde mühendis/tasarımcı istihdam etmenin kriz dönemlerinde önemli bir faktör olduğu ancak krizin türüne bağlı olduğu söylenebilir.

4.3.11. E-Ticaret ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.47. E-Ticaret ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
E-TİCARET YAPMAYAN	SAYI	49(%60)	24(%30)	8(%10)	81
	%(dikey)	%70	%71	%57	%69
E-TİCARET YAPAN	SAYI	21(%57)	10(%27)	6(%16)	37
	%(dikey)	%30	%29	%43	%31
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Çizelge 4.47'ye göre dikey oranlar incelendiğinde Pandemi döneminden en çok etkilenen firmaların %57 oranında e-ticaret yapmayan firmalar olduğu, orta düzeyde etkilenenlerin %71 oranla e-ticaret yapmayan firmalar olduğu ve az etkilenenlerin ise %70 oranla yine e-ticaret yapmayan firmaların olduğu görülmektedir. Yatay oranlar incelendiğinde, e-ticaret yapmayan firmaların %60 oranla az etkilendikleri, e ticaret yapan firmaların ise %57 oranla az etkilendikleri görülmektedir.

Çizelge 4.48. E-Ticaret ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
E-TİCARET YAPMAYAN	SAYI	10(%12)	17(%21)	54(%67)	81
	%(dikey)	%83	%59	%70	%69
E-TİCARET YAPAN	SAYI	2(%6)	12(%32)	23(%62)	37
	%(dikey)	%17	%41	%30	%31
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrası süreçteki etkilenme oranlarına bakıldığında e-ticaret yapmayan firmaların %67'sinin çok etkilendiği, e-ticaret yapan firmaların ise %62 sinin çok etkilendiği görülmektedir. Bu dönemde çok etkilenen firmalara bakıldığında ise %70'inin e ticaret yapmayan firmalar oldukları görülmektedir. Genel olarak e ticaret yapma durumunun krizler üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde e-ticaret yapan firmaların krizden etkilenme düzeylerinin e ticaret yapmayan firmalara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum e-ticaretin işletmelerin krizlere karşı daha dirençli olmalarına katkıda bulunduğu söylenebilir.

4.3.12. Çevresel Çalışmalar/Enerji Bağımsızlığı ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.49. Çevresel Sürdürülebilirlik Adımları ve Pandemi Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
ÇALIŞMAMIZ YOK	SAYI	38(%55)	19(%28)	12(%17)	69
	%(dikey)	%54	%56	%86	%58
ÇALIŞMAMIZ VAR	SAYI	16(%59)	10(%37)	1(%4)	27
	%(dikey)	%23	%29	%7	%23
YENİLENEBİLİR ENERJİ	SAYI	16(%73)	5(%23)	1(%5)	22
	%(dikey)	%23	%15	%7	%19
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Elde edilen verilere göre pandemiden etkilenme düzeyi incelendiğinde çok etkilenenlerin %86 oranla çevresel ve enerji bağımsızlığına yönelik çalışmaların olmadığı firmalardır. Çeşitli çevresel çalışmaları olan firmalar %59 oranla az etkilenirken, enerji bağımsızlığı olan firmaların %73 oranla az etkilendiği görülmektedir.

Çizelge 4.50. Çevresel Sürdürülebilirlik Adımları ve Pandemi Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
ÇALIŞMAMIZ YOK	SAYI	5(%7)	16(%23)	48(%70)	69
	%(dikey)	%42	%55	%62	%58
ÇALIŞMAMIZ VAR	SAYI	0	6(%22)	21(%78)	27
	%(dikey)	0	%21	%27	%23
YENİLENEBİLİR ENERJİ	SAYI	7(%32)	7(%32)	8(%36)	22
	%(dikey)	%58	%24	%10	%19
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Çizelge 4.50'ye göre, krizlerden en çok etkilenen firmaların çevresel ve/veya sürdürülebilir ürün üretimi olmayan firmalar oldukları görülmektedir. Ayrıca enerji bağımsızlığı olan firmaların krizlerden etkilenme oranlarının daha düşük olduğu

görülmektedir. İklim değişikliğinden dolayı olası enerji/hammadde krizi için ya da sürdürülebilirlik adımları için çevresel çalışması olmayan firmalar durumu şu şekilde açıklamışlardır;

“İklim değişikliği, sadece çevresel etkileri değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve politik etkileri de içeren geniş kapsamlı bir konudur. Aynı şekilde sürdürülebilir ürün üretimine yönelik çalışmalar için de öyle. Tekstil sektörü için sürdürülebilirlik günümüzde oldukça önemli bir konu. AB için sürdürülebilirlik ve çevresel konular ön planda, aynı şekilde kalkınma planlarında da ön planda. Bazı firmaların sürdürülebilir ürün üretimi konusunda yenilikler yarattığını görüyoruz. Bunu başaran firmalar köklü geçmişe sahip, yeniliği benimsemiş ve güçlü stratejiler geliştirmiş firmalar. Bu yenilikleri yapan firmalar küresel ticarete bir adım önde. Bahsedilen adımları atabilmek için gücümüzün olması gerekiyor. Ama günümüz koşullarında mümkün değil. Bu sebeple farkında olsak bile herhangi bir çalışma yapmıyoruz, yapamıyoruz.” (Bİİ, Sİİ)

4.3.13. Fason Üretim ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.51. Fason Üretim Durumu ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
FASON ÜRETİM YAPMAYAN	SAYI	14(%61)	8(%35)	1(%4)	23
	%(dikey)	%20	%24	%7	%20
FASON ÜRETİM YAPAN	SAYI	56(%59)	26(%27)	13(%14)	95
	%(dikey)	%80	%77	%93	%80
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Pandemi döneminde Fason üretim yapma durumunun kriz üzerindeki etkisi incelendiğinde, fason üretim yapmayan ve yaptırmayan firmaların %61 oranla az etkilendikleri görülmektedir. Dikey oranlar incelendiğinde ise çok etkilenen firmaların %93 oranının fason üretim yapan veya yaptıran firmalar oldukları görülmektedir.

Çizelge 4.52. Fason Üretim Durumu ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
FASON ÜRETİM YAPMAYAN	SAYI	1(%4)	9(%39)	13(%57)	23
	%(dikey)	%8	%31	%17	%20
FASON ÜRETİM YAPAN	SAYI	11(%12)	20(%21)	64(%67)	95
	%(dikey)	%92	%69	%83	%80
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrası süreç incelendiğinde çok etkilenen firmaların %83 oranla fason üretim yapan veya yaptıran firmalar oldukları görülmektedir. Orta düzeyde etkilenen firmaların %69 oranla yine fason üretim yapan ya da yaptıran firmalar oldukları görülmektedir. Genel olarak fason üretim yapma durumunun krizler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde fason üretim yapan ya da yaptıran firmaların krizlere karşı daha dayanıksız olduğu görülmektedir. Bu durum fason üretim yapmanın işletmelerin kriz

dönemlerine karşı daha dirençli olmalarına ve etkilenme düzeylerinin daha düşük olmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

4.3.14. İhracat Durumu ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Çizelge 4.53. İhracat Durumu ve Pandemiden Etkilenme Düzeyleri

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
İHRACAT YAPMAYAN	SAYI	18(%55)	11(%33)	4(%12)	33
	%(dikey)	%26	%32	%29	%28
İHRACAT YAPAN	SAYI	52(%61)	23(%27)	10(%12)	85
	%(dikey)	%74	%68	%71	%72
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Pandemi döneminde firmaların ihracat durumlarının krizlerden etkilenme düzeyi incelendiğinde ihracat yapmayan firmaların %55 oranında az etkilendikleri, ihracat yapan firmaların ise %61 oranında az etkilendikleri; orta düzeyde ise ihracat yapmayanların %33 oranında, ihracat yapanların ise %27 oranında oldukları görülmektedir.

Çizelge 4.54. İhracat durumu ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
İHRACAT YAPMAYAN	SAYI	2(%6)	3(%9)	28(%85)	33
	%(dikey)	%17	%10	%36	%28
İHRACAT YAPAN	SAYI	10(%12)	26(%31)	49(%58)	85
	%(dikey)	%83	%90	%64	%72
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Pandemi sonrasındaki süreç incelendiğinde ise ihracat yapmayan firmaların %85 oranında çok etkilendikleri görülmektedir. İhracat yapan firmalar %58 oranında çok etkilenmiş, %31 oranında orta düzeyde, %12 oranında az etkilenmiş görülmektedir. Genel olarak bakıldığında ihracat yapmayan firmaların kriz dönemlerinde ve sonrasında etkilenme düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum ihracatın firmaların krizlere karşı daha dirençli olmalarına ve etkilenme düzeylerinin daha düşük olmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. (TL olarak iş yapmamaları etkiliyor.)

“Firmamızın ihracata başlamış olması, olumlu bir adım olarak değerlendiriyoruz. İhracat yapmanın birkaç avantajı bulunmakta. İlk olarak, farklı coğrafyalara açılma, ürün ve hizmetlerin daha geniş bir müşteri kitlesi tarafından keşfedilmesine olanak tanıdı. Bu, potansiyel gelir kaynaklarımızı arttırdı. İkinci olarak, iç pazardaki talep dalgalanmaları ve ekonomik krizlerden etkilenme riskini dağıtarak firmamızın ekonomik dayanıklılığını arttırdı.” (DK38)

4.3.15. Ürün Çeşitliliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Veriler incelendiğinde ürün çeşitliliği sağlamayan firmaların %53 oranında olduğu, ürün çeşitliliği sağlayan firmaların ise %47 oranında olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.55. Ürün Çeşitliliği ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAMAYAN	SAYI	41(%65)	12(%19)	10(%16)	63
	%(Dikey)	%46	%63	%71	%53
ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAYAN	SAYI	44(%80)	7(%13)	4(%7)	55
	%(Dikey)	%54	%37	%29	%47
Genel Toplam		85(%72)	19(%16)	14(%12)	118

Pandemi döneminden etkilenme düzeyleri incelendiğinde çok etkilenen firmaların %71, orta düzeyde etkilenenlerin %63 oranla ürün çeşitliliği sağlamayan firmalar olduğu, ürün çeşitliliği sağlayan firmaların %54 oranla daha az etkilendikleri görülmektedir.

Çizelge 4.56. Ürün Çeşitliliği ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAMAYAN	SAYI	4(%6)	12(%19)	47(%75)	63
	%(dikey)	%33	%41	%61	%53
ÜRÜN ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAYAN	SAYI	8(%15)	17(%31)	30(%55)	55
	%(dikey)	67%	%59	%39	%47
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

Ürün çeşitliliği sağlama ve krizden etkilenme düzeyleri incelendiğinde en çok etkilenen firmaların kriz dönemleri ve sonrasında ürün çeşitliliği sağlamayan firmalar oldukları görülmektedir. En az etkilenen firmalara bakıldığında ise ürün çeşitliliği sağlayan firmalar oldukları görülmektedir. Bu sonuçlar ürün çeşitliliği sağlayan firmaların krizlere karşı daha dirençli olduğunu göstermektedir. Ancak, kriz dönemlerinde etkilenme oranları ürün çeşitliliğinin yanı sıra pazar koşullarına ve krizin türüne bağlı olarak değişmektedir. Yapılan görüşmelerde ürün çeşitliliği yanı sıra nitelikli ve yenilikçi ürün üretiminin kriz dönemlerinde daha etkili olduğu belirtilmiştir.

4.3.16. Pazar Çeşitliliği ve Krizlerden Etkilenme Düzeyleri

Verilere göre pazar çeşitliliği sağlayan firmaların %47 oranında, sağlamayan firmaların ise %53 oranında olduğu görülmektedir. Bu oranların birbirine yakın olması sebebiyle pazar çeşitliliğinin krizden etkilenme düzeyi üzerindeki etkisini krizin türüne göre yorumlanması daha uygun olacaktır.

Çizelge 4.57. Pazar Çeşitliliği ve Pandemiden Etkilenme Düzeyi

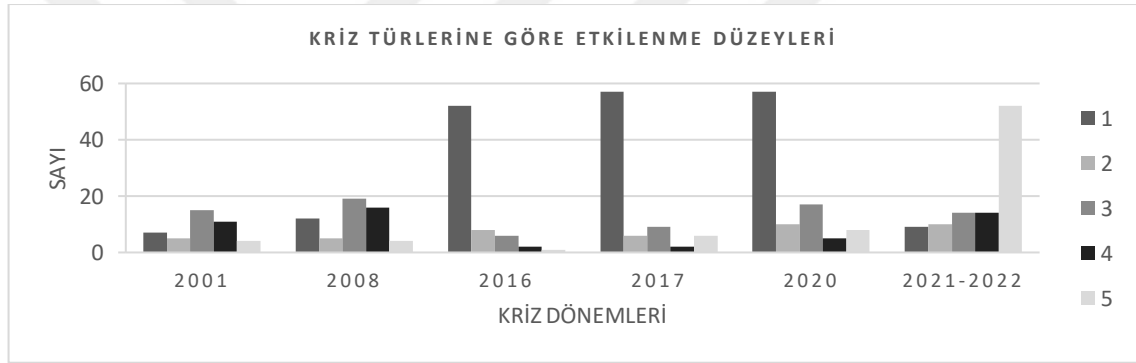
	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
PAZAR ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAMAYAN	SAYI	33(%53)	19(%31)	10(%16)	62
	%(dikey)	%47	%56	%71	%53
PAZAR ÇEŞİTLİLİĞİ SAĞLAYAN	SAYI	37(%66)	15(%27)	4(%7)	56
	%(dikey)	%53	%44	%29	%47
GENEL TOPLAM		70(%59)	34(%29)	14(%12)	118

Pandemi döneminden çok etkilenen firmaların %71 oranla pazar çeşitliliği olmayan firmalar olduğu görülmektedir. Pazar çeşitliliği olan firmaların ise %53 oranla az etkilendikleri görülmektedir. Pandemi sonrasında etkilenme düzeyleri (Çizelge 4.58) incelendiğinde pazar çeşitliliği olmayan firmaların %71 oranla çok etkilendiği, pazar çeşitliliği sağlayan firmaların %59 oranında çok etkilendiği görülmektedir.

Çizelge 4.58. Pazar Çeşitliliği ve Pandemi Sonrası Krizden Etkilenme Düzeyi

	ORAN	AZ	ORTA	ÇOK	Genel T.
Pazar Çeşitliliği Sağlamayan	SAYI	5(%8)	13(%21)	44(%71)	62
	%(dikey)	%41	%45	%57	%53
Pazar Çeşitliliği Sağlayan	SAYI	7(%12)	16(%19)	33(%59)	56
	%(dikey)	%58	%55	%43	%47
GENEL TOPLAM		12(%10)	29(%25)	77(%65)	118

4.4.Önceki Kriz Dönemlerine Yönelik Bulgular

Şekil 4.16. Önceki Kriz Dönemlerinden Etkilenme Düzeyleri

Firmaların 2000 yılından günümüze kadar olan süreçte çeşitli dönemlerde meydana gelen krizlerden etkilenme düzeylerini belirtmeleri istendiğinde 2001 ve 2008 yıllarındaki kriz dönemlerinde günümüzden daha az etkilendiklerini belirtmişlerdir. İç politik krizin yani darbe girişiminin olduğu dönemde neredeyse hiç etkilenmediklerini, Rusya ile yaşanan uçak krizinde yalnızca Rusya'ya ihracat yapan firmalar ve oteller için üretim yapan firmalar oldukça fazla etkilendiklerini belirtmişler ve Rusya'nın o dönemde Türk menşeli ürünleri kabul etmediklerini belirtmişlerdir. 2019 yılında yaşanan pandemide ise üretim ve ihracat yapan çoğu firmanın etkilenmediği, yalnızca atölye tipi üretim yapan mikro ölçekli firmaların çok etkilendiği belirtilmiştir. Pandemi sonrasında ise toparlanma sürecine girilmesi beklenirken yaşanan ekonomik daralma, enflasyon ve beraberinde gelen ekonomik koşullar firmaların büyük bir kısmını olumsuz etkilemiştir. Görüşmelere göre bu dönem 2000 yılından bu yana yaşanan krizlerde en çok etkilenilen kriz dönemi olarak belirtilmiştir.

2000 yılından bu yana yaşanan krizlerin karşılaştırılması istendiğinde;

“2001 ekonomik krizi, genel bir ekonomik durgunluk ve finansal zorluk dönemi idi. Şirketimiz, bu zorlu dönemde mali sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kaldı ve bu

süreçte birçok zor karar almak durumunda kaldık. Ancak, bu dönemde edindiğimiz deneyimler ve aldığımız dersler, şirketimizin dayanıklılığını artırmamıza yardımcı oldu. Yavaş ancak istikrarlı bir toparlanma süreci sonunda, şirketimiz tekrar sağlam bir finansal temele kavuştu. 2008 krizi için de aynı şeyi söyleyebilirim. İç politik kriz döneminde etkilenmedik. Rusya uçak krizinde Rusya'ya ihracat yapan tüm firmalar olumsuz etkilendi. O firmaların fason üretim yaptırdığı alt firmalar da ana firmaya bağlı olarak etkilendi. Pandemi döneminde ise İhracat yapan, E-ticaret yapan dijitalleşme adımlarını atan çoğu firma etkilenmedi, satışları 2 katına, 3 katına çıkan yüksek cirolar yapan firmalar var. Ancak küçük ölçekli ve ihracat yapmayan firmaların iflas ettiğini, mikro ölçekli, geleneksel üretim yapan firmaların kapandığını biliyoruz.” (H1, DK51, Bİ2)

“2001 yılındaki krizde günümüzdekinden çok daha iyiydik. Tabii ki etkilendik ama alım gücümüz ve taleplerde bu denli bir azalma ile karşılaşmamıştık. Ayrıca o dönem için teknolojiye uyum sağlama kendimizi geliştirme gibi faaliyetleri araştırıp firmamızı daha güçlü yapabilmek için bir bütçemiz kısıtlı olsa da vardı. Bu dönemde cebimizdeki parayı korumaya çalışıyoruz.” (Pİ5)

“Pandemi dönemi beklenmedik bir şekilde firmamız için bir dönüm noktası oldu. Satışlarımızın iki katına çıkması, hem içsel güçlülüğümüzü hem de pazar stratejilerimizin doğruluğunu gösterdi. Bu süreçte, şirket olarak esneklik ve hızlı uyum sağlama kabiliyetimiz önemli bir rol oynadı.” (DK1)

“Şu anki dönem için çoğu firma karamsar, firmamızda buna dahil. Döviz kuru, asgari ücretin artması, faizlerin artması, üretimin daha maliyetli olması firmaları olumsuz etkiliyor. Hindistan, Pakistan ve Çin’de kaliteli ürünler daha ucuza daha hızlı yöntemlerle üretiliyor. Devlet destekleri de oldukça iyi. Bu da bizim bu ülkelere karşı dayanıklılığımızı azaltıyor. Bu durum ulusal ölçekte de dayanıklılığımızı azaltıyor.” (DK53, DK47)

4.5.Sektörün Geleceği ve Gelecekteki Rekabet Ortamı

Sektörün geleceği hakkında;

“Tekstil bitmez ama eski dönemlerde yakaladığı ivmeyi tekrar yakalayamaz. Dürüst olmak gerekirse karamsarım. İlerleyen dönemde rekabetin yoğunluğu giderek artacak, bu durum, özellikle Pakistan gibi ülkelerin rekabetçi avantajlarını güçlendirmeleri ile daha belirgin hale gelecek. Örnek olarak Pakistan'ın pandemi döneminde, kendi ülkemizden daha çok etkilenmiş olmasına rağmen, düşük maliyetleri, etkili Ar-Ge stratejileri ve sağlam destek mekanizmalarının varlığı gibi faktörlerle rekabetçilik düzeyini artırmıştır. Bu durum, küresel ölçekte rekabetin giderek karmaşık hale geldiğini ve sadece ekonomik faktörlerin değil, aynı zamanda inovasyon, maliyet etkinliği ve destek politikaları gibi çoklu parametrelerin de rekabet avantajını, bölgelerin ekonomik dayanıklılığını belirleyici hale geldiğini yansıtmaktadır. Pandemi dönemi, sadece sağlık krizi değil, aynı zamanda küresel ekonomik dinamiklerde de değişikliklere yol açmıştır. Pandeminin ekonomik olumsuz etkilerini yaşayan, toparlanma evresine geçemeyen birçok firma var.” (Tüm firmaların yanıtları derlenmiştir.)

4.6.Lojistik Regresyon Modeli ve Hipotezlerin Test Edilmesi

4.6.1. Denizli İli Tekstil Sektörünün Dayanıklılığını Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli

Bu bölümde “Sanayi sektörlerinde uzun vadeli dayanıklılık üzerinde etkili olan faktörler nelerdir ve inovasyon, dijitalleşme ve yeşil dönüşüm süreçlerinin sektörel dayanıklılığa etkileri nelerdir?” olarak belirlenen araştırma sorusundan yola çıkılarak Denizli ili tekstil sektörünün dayanıklılığı üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesinden öte son yıllarda bölgesel kalkınma politikalarında öne çıkan başlıca kavramların dayanıklılık üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacı ile lojistik regresyon modeli oluşturulacak ve hipotezler test edilecektir. Bu bölümde kullanılacak ve modele dahil edilecek olan parametreler 2. Bölümde yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen “Dayanıklılığa Etki Eden Faktörler” başlığı altındaki 6 kapasiteden ve ek olarak firma nitelikleri ve ticaret ve üretim biçimlerine yönelik parametrelerden oluşturulmuştur. Oluşturulan modelde en çok etkilenilen kriz dönemi olduğu için yalnızca pandemi sonrası yaşanan kriz dönemine yönelik bulgular kullanılmıştır. Modelde kullanılan değişkenler ve türleri Çizelge 4.59’da verilmiştir.

Çizelge 4.59. Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler ve Değişkenlerin Tanımlanması

BÖLGESEL KALKINMA UNSURLARI	DAYANIKLILIĞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	BELİRLEYİCİ PARAMETRELER	Değişken Türü	Açıklama
POLİTİKALAR	Yönetmelik Kapasite	Destekler ve Teşvikler	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Ağ Kurma ve İş Birliği Kapasitesi	Katılımcılık	Kesikli Değişken	0=Hayır, 1=Evet
	Bölgesel Altyapı Kapasitesi	Ar-Ge Faaliyetleri	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Stratejik Çıkarımlar Kapasitesi	Teknoloji Geliştirme Faaliyetleri	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Bilgi ve İnovasyon Kapasitesi	Marka/Patent Başvurusu	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Öğrenme Kapasitesi	Nitelikli İş Gücü	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
		E-Ticaret	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
		Çevresel Çalışmalar	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Ticaret ve Üretim Biçimi	Fason Üretim	Kesikli Değişken	0=Fason Üretim, 1=Fason Üretim yapmayan, 2=Fason üretim yaptıran
		İhracat	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
KAYNAKLAR		Ürün Çeşitliliği	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
		Yeni Pazar Araştırması	Kesikli Değişken	0=yok, 1=var
	Firma Nitelikleri	Firma Büyüklüğü	Sürekli Değişken	
		Firma Yaşı	Sürekli Değişken	
		Yer Seçimi	Kesikli Değişken	0= Yerleşim alanı içinde kalan firmalar, 1=Sanayi Bölgesi içinde yer seçen firmalar, 2=Organize Sanayi Bölgesinde yer seçen firmalar

Modellerde ikili lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler metrik olmayan ve kategorik bir değişken olarak tanımlanmıştır. Tanımlayıcı

istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, medyan, minimum, maksimum, 25. Percentil (Q₁) ve 75. Percentil (Q₃) değerleri ile sunulmuştur. Kategorik verilerin analizinde beklenen değerin 5'ten küçük olduğu hücre yüzdesi %20'den büyük olduğundan Fisher's Exact Test (Fisher'ın Kesin Testi) kullanılmıştır. Normallik varsayımı Shapiro Wilk Testi ile kontrol edilmiştir. İki grubun sayısal verileri (Firma Büyüklüğü ve Firma Yaşı) arasındaki farkın analizinde veriler normal dağılıma uymadığı için durumda Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Tek değişkenli analizlerde $p < 0,05$ olan değişkenler lojistik regresyon modeline alınmıştır. Çoklu bağlantı problemini incelemek için VIF (Variance Inflation Factor) değerleri incelenmiştir ve modele alınan değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığı görülmüştür ($VIF < 10$). Analizler SPSS 20.0 programı ile yapılmıştır. $p < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Modelde krizden etkilenme durumu ile ilişkili olan diğer değişkenler literatürdeki tartışmalara göre tanımlanmıştır.

Çizelge 4.60. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Yanıt	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma	Medyan	Min.	Max.	Q1	Q3
Krizden Etkilenme	Etkilenmedim	41	34.7	0.6	0.5	1.0	0	1.0	0.0	1.0
	Etkilendim	77	65.3							
Çevresel Çalışmalar	Yok	70	59.3	0.4	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	48	40.7							
Y. Enerji Kullanımı	Yok	95	80.5	0.2	0.4	0.0	0	1.0	0.0	0.0
	Var	23	19.5							
Yer Seçimi	Yerleşim Alanı	19	16.1	2.1	0.7	2.0	1	3.0	2.0	3.0
	Sanayi Bölgesi	63	53.4							
	Organize Sanayi B.	36	30.5							
Ar-Ge	Yok	81	68.6	0.3	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	37	31.4							
Teknolojik Uyum F.	Yok	88	74.6	0.3	0.4	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	30	25.4							
Destek/Teşvik	Yok	103	87.3	0.1	0.3	0.0	0	1.0	0.0	0.0
	Var	15	12.7							
Katılımcılık	Hayır	82	69.5	0.3	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Evet	36	30.5							
Marka/Patent	Yok	76	64.4	0.4	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	42	35.6							
İhracat	Yok	33	28.0	0.7	0.5	1.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	85	72.0							
Yeni Pazar S.	Yok	62	52.5	0.5	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	56	47.5							
Ürün Çeşitliliği	Yok	63	53.4	0.5	0.5	0.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	55	46.6							
Firma Yaşı	Genç	42	35.6	0.9	0.8	1.0	0	2.0	0.0	1.0
	Orta	49	41.5							
	Olgun	27	22.9							
Firma Ölçeği	Mikro	43	36.4	1.1	1.0	1.0	0	3.0	0.0	2.0
	Küçük	33	28.0							
	Orta	30	25.4							
	Büyük	12	10.2							
Nitelikli İşgücü	Yok	57	48.3	0.5	0.5	1.0	0	1.0	0.0	1.0
	Var	61	51.7							
Fason Üretim	Yapıyorum	95	80.5	0.2	0.4	0.0	0	1.0	0.0	0.0
	Yapmıyorum	23	19.5							

Krizden etkilenme düzeylerine göre değişkenlerin ki kare analizi sonuçlarına bakıldığında krizden etkilenme ile arasında anlamlı bir fark bulunan değişkenler Yenilenebilir Enerji Kullanımı ($p<0,05$), Yer Seçimi ($p<0,01$), Teknolojik Uyum ($p<0,05$), Katılımcılık ($p<0,01$), İhracat ($p<0,01$), Ürün Çeşitliliği ($p<0,05$) ve Firma Büyüklüğü ($p<0,01$) değişkenleridir. Ki kare sonuçlarına bakıldığında ise krizden etkilenme düzeyi ile en güçlü ilişkiye sahip olan değişkenin ***yer seçimi*** olduğu görülmektedir. Ardından aralarında güçlü ilişki bulunan değişkenler; ***firma büyüklüğü, katılımcılık, yenilenebilir enerji kullanımı, ihracat ve teknolojik uyum*** değişkenleridir.

Çizelge 4.61. Krizden Etkilenme Değişkenine Göre Diğer Değişkenlerin Ki-Kare Sonuçları

Değişkenler	Pearson Chi Square	Anlamlılık (p)
Çevresel Çalışma	,835	.361
Yenilenebilir Enerji Kullanımı	8,599	.003
Yer Seçimi	24,094	.000
Ar-Ge Faaliyetleri	,127	.721
Teknolojik Uyum	6,130	.013
Destek/Tesviklerden Yararlanma	2,619	.106
Katılımcılık	12,712	.000
İnovasyon	1,892	.169
İhracat	7,758	.005
Yeni Pazar	1,881	.170
Ürün Çeşitliliği	5,210	.022
Firma Yaşı	3,615	.164
Firma Büyüklüğü	13,578	.004
Nitelikli İşgücü	3,456	.063
Fason Üretim	,961	.327

Ki-Kare analizi sonucundan yola çıkılarak modele dahil edilecek olan değişkenlerin seçiminde $p<0,20-0,25$ olması (Scott, 2001) ve krizden etkilenme durumu olarak belirlenen bağımsız değişkende 41 adet firmanın krizden etkilenmediği göz önünde bulundurularak bu sayının %10'u kadar değişkenin modele dahil edilmesi uygun olacağı için 4 adet değişken seçilmiştir. Bu değişkenlerin bölgesel kalkınma politikalarında son yıllarda öne çıkan kavramlardan yola çıkılarak belirlenmesi uygun görülmüş ve seçilen değişkenler; ***yenilenebilir enerji kullanımı, yer seçimi (mekânsal etki), katılımcılık ve firma büyüklüğü*** olarak belirlenmiştir.

Sürdürülebilir büyüme ve çevresel duyarlılıkla doğrudan ilişkili olan yenilenebilir enerji kullanımı, firmaların konumlandıkları bölgelerin sunduğu ekonomik ve altyapısal olanakların değerlendirilebilmesi için yer seçimleri, firmaların yönetim anlayışını ve aktörlerle olan etkileşimlerinin değerlendirilebilmesi amacı ile katılımcılık, firmaların finansal güçleri, insan kaynağı kapasiteleri ve ölçeklerinin krizler üzerindeki etkilerini anlamak amacı ile firma büyüklükleri değişkenleri seçilmiştir. Bu değişkenlerin korelasyon matrisi Çizelge 4.62'de incelenmiştir.

Çizelge 4.62. Krizden Etkilenme Düzeylerine Göre Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	Y. E. Kullanımı	Yer Seçimi	Teknolojik Uyum	Katılımcılık	İhracat	Ürün Çeşitliliği	Firma Büyükliği	Krizden Etkilenme
Y. E. Kullanımı	1	-,299**	,106	,232*	,259**	,226*	,273**	-,270**
Yer Seçimi	-,299**	1	-,418**	-,336**	-,460**	-,354**	-,599**	,451**
Teknolojik Uyum	,106	-,418**	1	,501**	,320**	,313**	,660**	-,228*
Katılımcılık	,232*	-,336**	,501**	1	,331**	,230*	,450**	-,328**
İhracat	,259**	-,460**	,320**	,331**	1	,582**	,526**	-,256**
Ürün Çeşitliliği	,226*	-,354**	,313**	,230*	,582**	1	,503**	-,210*
Firma Büyükliği	,273**	-,599**	,660**	,450**	,526**	,503**	1	-,286**
Krizden Etkilenme	-,270**	,451**	-,228*	-,328**	-,256**	-,210*	-,286**	1

Korelasyon matrisine bakıldığında krizden etkilenme düzeyi ile en yüksek katsayıya sahip ve aralarında anlamlı bir fark olan değişken **yer seçimi** değişkenidir ($r=0,451$, $p<0,01$). Buna göre “ **H_{K9} : Organize Sanayi Bölgesi ve sanayi alanı içinde yer seçen firmalar krizlerden daha az etkilenir.**” hipotezi kabul edilmiştir. Porter (1998)’e göre belirli bir küme içinde yer seçen firmaların inovasyon, nitelikli işgücü istihdamı ve ihracat durumu gibi etkenlere daha kolay ulaşmaktadır. Bu da firmaların krizlere karşı daha dirençli olmasını desteklemektedir. Bu bulgu yer seçiminin firmaların kriz dönemlerinde karşılaştıkları zorlukları ve fırsatları şekillendiren temel faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Krizden etkilenme düzeyi ile yenilenebilir enerji kullanımı arasında anlamlı bir fark bulunmakta ancak iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır yani yenilenebilir enerji kullanımı olan firmalar krizlerden daha az etkilenmektedir. Krizden etkilenme düzeyi ile katılımcılık değişkeni arasında da negatif yönlü bir ilişki bulunmuş, $p<0,05$ olarak tespit edilmiştir. Bulgulara göre sivil toplum kuruluşları ve çeşitli kuruluşların etkinliklerine katılım sağlayan firmalar krizlerden daha az etkilenmektedir. Ticaret ve üretim biçimlerine yönelik bulgular ele alındığında ise ihracat yapma durumu ile krizden etkilenme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,01$), ihracat yapan firmaların krizlerden daha az etkilendiği söylenebilir. Bir diğer değişken olan ürün çeşitliliği sağlama ve krizden etkilenme düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında ($p<0,05$) ürün çeşitliliği sağlayan firmaların krizlerden daha az etkilendikleri görülmüştür. Son olarak firma büyüklüğü ile krizden etkilenme düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,01$) ve bulgulardan hareketle büyük ölçekli firmaların krizlerden daha az etkilendikleri görülmüştür.

Çizelge 4.63. Model Katsayılarının Çok Amaçlı Testleri

	Chi-square	df	Sig.
Step	32,697	5	,000
Block	32,697	5	,000
Model	32,697	5	,000

Modeldeki bağımsız değişkenlerin modelin bağımlı değişkeni üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Modelin tüm aşamalarda bağımsız değişkenlerin

bağımlı değişken üzerindeki etkisini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını ve model sonuçlarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.64. Model Özeti

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
8,371	7	,301

-2Log likelihood değerine bakıldığında bu değer modelin uyumunu değerlendiren bir ölçüttür. Bu ölçüt modelin tahmin ettiği değerler ile gerçek veriler arasındaki farkı göstermektedir. Bu değer düşük olması modelin veriye ne kadar iyi uyum sağladığını gösterir. Cox & Snell R square ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni ne kadar açıkladığını gösterir. Çizelgeye göre bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %24,2 oranında açıklayabilmektedir. Nagelkerke R square, Cox&Snell R square'nin düzeltilmiş bir versiyonudur. Çizelgeye göre modelin bağımlı değişkeni %33,4 oranında açıkladığı söylenebilir. Model ki-kare anlamlı ($p < 0.05$), Cox-Snell R Square ve Nagelkerke R Square 0.02' den büyükse modelin anlamlı olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.65. Hosmer – Lemeshow Testi

Step	Chi-square	df	Sig.
	8,371	7	,301

Elde edilen modelin geçerliliği, Hosmer Lemeshow testi ile sınanmıştır.

- H0: Tahmin denklemi anlamlıdır.
- H1: Tahmin denklemi anlamlı değildir.

Hosmer Lemeshow testi sonucunda, ki-kare değeri 8,371 olarak hesaplanmıştır. $p > 0,05$ ($p = 0.301$) olarak elde edilmiş ve modelin uyumlu ve tahmin gücü olduğuna dair H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 4.66. Sınıflandırma Tablosu

		TAHMİN		Doğruluk Yüzdesi
		Krizden Etkilenme		
		ETKİLENDİ	ETKİLENMEDİ	
Krizden Etkilenme	ETKİLENDİ	22	19	53,7
	ETKİLENMEDİ	11	66	85,7
Genel Yüzde				74,6

Sınıflandırma tablosunda görüldüğü gibi krizden etkilenenlerin %53,7'si, etkilenmeyenlerin ise %85,7'si doğru tahmin edilmiştir. Genel olarak doğru sınıflandırma oranı %74,6 olarak görülmektedir.

$$\text{Model: } \ln \left(\frac{P(Y)}{1-P(Y)} \right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 S_1 + \beta_2 S_2 + \beta_3 S_3 + \beta_4 S_4 + \dots + \beta_n S_n + e \quad (4.1.)$$

Formül 4.1’de $P(Y)$ bir olayın gerçekleşme olasılığını, $1 - P(Y)$ ise gerçekleşmeme olasılığını göstermektedir.

β_0 = sabit terimi,

$\beta_n S_n$ = bağımsız değişkenlerin katsayılarını,

- Bir bağımsız değişkendeki 1 birimlik değişimin, ODDS oranına etkisini gösterir.

e = hata payını temsil etmektedir.

Modelde kullanılan fonksiyon, kriz döneminde firma özelliklerinin kriz üzerinde etkili olup olmama olasılığını ifade etmektedir. β Parametreleri ile bu parametrelere ilişkin Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, önem seviyeleri ve $\text{Exp}(\beta)$ (ODDS) değerleri Çizelge 4.67’de verilmiştir.

Çizelge 4.67. Denklemdaki Değişkenler

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yenilenebilir Enerji K.	-,735	,555	1,753	1	,185	,479
Yerleşim Alanı İçi			11,066	2	,004	
Sanayi Bölgesi	-3,128	,942	11,035	1	,001	,044
Organize Sanayi B.	-1,712	,693	6,098	1	,014	,180
Katılımcılık	-1,006	,503	3,994	1	,046	,366
Firma Büyüklüğü	,164	,289	,320	1	,571	1,178
Constant	2,528	,621	16,593	1	,000	12,526

Model sonuçlarına göre, firma büyüklüğü ve yenilenebilir enerji kullanımı değişkenleri dışında kalan değişkenlerin katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Analiz bulguları, katılımcı bir yönetime sahip olan firmaların krizlerden etkilenmeme olasılığının, katılım düzeyi düşük firmalara kıyasla ,366 kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmaların, yerleşim alanı içinde kalan firmalara kıyasla krizden etkilenmeme olasılığı açısından ,180 kat daha avantajlıdır. Ayrıca, sanayi bölgeleri için bu oran ,044 olarak bulunmuştur. Bu, uygun bir alt yapı ve iş ortamının krizlere karşı direnci desteklediğini göstermektedir. Öte yandan, bu kriz dönemi için firma büyüklüğü ve yenilenebilir enerji kullanımının krizden etkilenmeme düzeyi ile ilişkisinin anlamsız olduğu dikkat çekmektedir. Sabit terime (Constant) bakıldığında ise $p < 0,01$ olarak hesaplanmış ve bağımsız değişkenler sıfır olduğunda bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığı yüksek bulunmuştur.

4.6.2. Denizli İli Tekstil Sektöründe Çevresel Çalışmalar ve Sanayide Yeşil Dönüşüm Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli

Sanayi sektörünün çevresel etkilerinin giderek önem kazandığı günümüzde, tekstil sektörü gibi enerji ve hammadde yoğunluğu yüksek sektörlerin sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamalara geçişi, ekonomik ve çevresel dayanıklılık açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Denizli ili tekstil sektörü özelinde gerçekleştirilen çalışmada firmaların çevresel adımlarında ve yeşil dönüşüm faaliyetlerinde etkili olan faktörlerin etki düzeylerinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Modelde bağımlı değişken çevresel çalışmalar ve yeşil dönüşüm faaliyetleri olarak belirlenmiştir. Yapılan Ki-Kare testleri sonucunda **çevresel çalışmalar ile yenilenebilir enerji kullanımı, Ar-Ge, teknolojik uyum, katılımcılık, pazar çeşitliliği, ürün çeşitliliği, firma büyüklüğü, nitelikli işgücü ve yer seçimleri** arasında güçlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

Çizelge 4.68. Çevresel Çalışmalar Değişkenine Göre Diğer Değişkenlerin Ki-Kare Sonuçları

Değişkenler	Pearson Chi Square	Anlamlılık (p)
Yenilenebilir Enerji Kullanımı	35,779	.000
Ar-Ge	19,561	.000
Teknolojik uyum	6,224	.013
Katılımcılık	8,963	.003
Yeni pazar	28,480	.000
Ürün Çeşitliliği	22,502	.000
Firma Büyüklüğü	29,334	.000
Firma Yaşı	18,388	.000
Nitelikli işgücü	32,435	.000
Yer seçimi	18,024	.000
Destek/Teşvik	1,141	.286
İnovasyon	,562	.453
İhracat	18,942	.000
Fason Üretim	,093	.761

Modelde kullanılmak üzere değerlendirilen bu değişkenlerin türü çizelge 4.59’da detaylı açıklanmıştır. Modele dahil edilmek üzere seçilen değişkenler $p < 0,20-0,25$ (Scott, 2001) ve bağımlı değişken olarak belirlenen çevresel çalışmalar yürütme değişkenine bağlı olarak çevresel çalışma yürüten 48 firmanın %10’u kadar değişkenin anlamlı sonuçlar verebileceğinden dolayı 4 adet değişken seçilmiş ve modele dahil edilecek en uyumlu değişkenler **yenilenebilir enerji kullanımı, Ar-Ge faaliyetleri, firma yaşı ve nitelikli işgücü istihdamı** değişkenleridir. Yenilenebilir enerji kullanımı değişkeni sürdürülebilir üretim süreçlerinin en temel unsurlarından biridir. Tekstil sektörü özelinde düşünüldüğünde ise sektörün enerji yoğun bir sektör olması nedeni ile çevresel etkiyi azaltmada kritik bir rol oynaması değişkenin seçiminde etkili olmuştur. Ar-Ge faaliyetleri, firmaların çevre dostu teknolojiler geliştirmelerine ve yenilikçi üretim süreçlerini uygulamaları için gerekli olan bir faktördür. Tekstil sektöründe çevresel dönüşüm başarımını etkileyen faktörler temelinde yeni teknolojilerin ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin araştırılmasında ve uygulanmasında etkili olmaktadır. Nitelikli işgücü çevresel sürdürülebilirlik adımlarının atılmasında etkili bir faktör olarak değerlendirilmekte, çevresel çalışmaların daha etkili bir hale getirerek firmaların yeşil dönüşüm süreçlerinde başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır (Jabbour vd., 2013). Firma yaşı değişkeninin seçiminde ise firmaların yaşları itibari ile

deneyimlerinin çevresel çalışmalar konusunda etkili olup olmadığının gözlemlenmesi amacı ile seçilmiştir.

Çizelge 4.69. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	Çevresel Yenilenebilir Yer Çalışma E.K.	Yer Seçimi	Ar-Ge F.	Teknolojik Uyum F.	Katılımcılık	Pazar Çeşitliliği	Ürün Çeşitliliği	Firma Yaşı	Firma Büyüklüğü	Nitelikli İşgücü	
Çevresel Çalışma Yenilenebilir E.K.	1	,551**	-,386**	,407**	,230*	,276**	,491**	,437**	,391**	,488**	,524**
Yer Seçimi	,551**	1	-,299**	-,010	,106	,232*	,304**	,226*	,140	,273**	,262**
Ar-Ge F.	-,386**	-,299**	1	-,146	-,418**	-,336**	-,256**	-,354**	-,284**	-,599**	-,528**
Teknolojik Uyum F.	,407**	-,010	-,146	1	,319**	,227*	,455**	,504**	,235*	,481**	,507**
Katılımcılık	,230*	,106	-,418**	,319**	1	,501**	,225*	,313**	,279**	,660**	,487**
Pazar Çeşitliliği	,276**	,232*	-,336**	,227*	,501**	1	,218*	,230*	,185*	,450**	,199*
Ürün Çeşitliliği	,491**	,304**	-,256**	,455**	,225*	,218*	1	,847**	,205*	,400**	,477**
Firma Yaşı	,437**	,226*	-,354**	,504**	,313**	,230*	,847**	1	,270**	,503**	,597**
Firma Büyüklüğü	,391**	,140	-,284**	,235*	,279**	,185*	,205*	,270**	1	,461**	,399**
Nitelikli İşgücü	,488**	,273**	-,599**	,481**	,660**	,450**	,400**	,503**	,461**	1	,796**
	,524**	,262**	-,528**	,507**	,487**	,199*	,477**	,597**	,399**	,796**	1

**, Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)., *, Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Korelasyon matrisi incelendiğinde çevresel çalışmaları olan firmaların yenilenebilir enerji kullanımı değişkeni ile arasındaki ilişkinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğu ve korelasyon katsayısının $r = 0,551$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç çevresel çalışma yapan firmaların yenilenebilir enerji kullanımına önem verdiklerini göstermektedir. Ar-Ge faaliyeti yürüten firmalar ile çevresel çalışma değişkeni arasındaki ilişkinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğu ve $r = 0,407$ oranında korelasyon katsayısının olduğu görülmektedir. Teknolojik uyum ve çevresel çalışmalar arasındaki ilişkinin $p < 0,05$ düzeyinde olduğu, katsayısının ise düşük olduğu görülmüştür. Ürün çeşitliliği ve pazar çeşitliliği sağlama ile arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu ($p < 0,01$), firma büyüklüğü ile arasındaki ilişkinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Firmaların çevresel çalışma faaliyetlerinin nitelikli işgücü istihdamı ile arasındaki ilişkinin $p < 0,01$ düzeyinde olduğu ve katsayısına ($r = 0,524$) bakıldığında pozitif yönlü güçlü bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.

Çizelge 4.70. Model Katsayılarının Çok Amaçlı Testleri

	Chi-square	df	Sig.
Step	81,856	4	,000
Block	81,856	4	,000
Model	81,856	4	,000

Modelin tüm aşamalarında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını ve model sonuçlarının güvenilir olduğu görülmektedir. Cox&Snell R Square değerine bakıldığında bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %50 oranında açıklamaktadır. Nagelkerke R Square Değerinde ise bu oran %67,5 olarak elde edilmiştir.

Çizelge 4.71. Model Özeti

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerk e R Square
77,601	,500	,675

Elde edilen modelin geçerliliği, Hosmer Lemeshow testi ile sınanmıştır.

- H0: Tahmin denklemi anlamlıdır.
- H1: Tahmin denklemi anlamlı değildir.

Hosmer-Lemeshow Testine göre Ki-Kare değeri 3,330 olarak hesaplanmıştır. $p > 0,05$ ($p = ,853$) olarak elde edilmiş ve modelin uyumlu olduğuna dair H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 4.72. Hosmer – Lemeshow Testi

Chi-square	df	Sig.
3,330	7	,853

Sınıflandırma tablosuna bakıldığında çevresel çalışma faaliyetleri olanlar %83,3, olmayanlar %91,4 oranında doğru tahmin edilmiştir. Genel doğruluk yüzdesi ise %88,1 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.73. Sınıflandırma Tablosu

		Çevresel Çalışma		Doğruluk
		YOK	VAR	Yüzdesi
Çevresel Çalışma	YOK	64	6	91,4
	VAR	8	40	83,3
Genel Yüzde				88,1

$$\text{Model: } \ln\left(\frac{P(Y)}{1-P(Y)}\right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 S_1 + \beta_2 S_2 + \beta_3 S_3 + \beta_4 S_4 + \dots + \beta_n S_n + e \quad (4.2.)$$

Formül 4.2’de $P(Y)$ bir olayın gerçekleşme olasılığını, $1 - P(Y)$ ise gerçekleşmeme olasılığını göstermektedir.

β_0 = sabit terimi,

$\beta_n S_n$ = bağımsız değişkenlerin katsayılarını,

- Bir bağımsız değişkendeki 1 birimlik değişimin, ODDS oranına etkisini gösterir.

e = hata payını temsil etmektedir.

Çizelge 4.74. Denklemdaki Değişkenler

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yenilenebilir Enerji K.	4,844	1,181	16,816	1	,000	127,023
Ar-Ge Faaliyetleri	1,852	,645	8,249	1	,004	6,369
Nitelikli İşgücü	1,355	,697	3,786	1	,052	3,879
Firma Yaşı	1,026	,440	5,439	1	,020	2,790
Constant	-3,602	,708	25,912	1	,000	,027

Modelde yenilenebilir enerji kullanımı, nitelikli işgücü istihdamı ve Ar-Ge faaliyeti değişkenleri anlamlı bulunmuştur. Yenilenebilir enerji kullanan firmaların çevresel çalışma yürütme olasılığı, kullanmayanlara kıyasla 127 kat daha fazladır. Ar-Ge faaliyetleri çevresel çalışmaları teşvik eden önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Ar-Ge yapan firmaların çevresel çalışma yürütme olasılığı, yapmayanlara oranla 6.4 kat daha fazladır. Firma yaşı yani firmanın deneyim süresi arttıkça çevresel çalışma yürütme olasılığı artmaktadır. 1 birimlik atış çevresel çalışmalar yürütme olasılığını 2.79 kat arttırmaktadır. Nitelikli işgücü değişkeni ise sınırda anlamlı bir değişken olarak görülmektedir. Nitelikli işgücünün varlığı çevresel çalışmaları yaklaşık olarak 3.88 kat arttırmaktadır. Bu bulgular çevresel çalışmaları artırılmasında yenilenebilir enerji kullanımı, nitelikli işgücü istihdamı, firma yaşları ve deneyimleri ve Ar-Ge faaliyetlerinin önemli birer belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Sabit terime (Constant) bakıldığında bağımsız değişkenler sıfır kabul edildiği zaman çevresel çalışma yapma olasılığının çok düşük olduğu görülmektedir. Bu da bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

4.6.3. Denizli İli Tekstil Sektöründe İnovasyon Kapasitesini Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli

Literatürde inovasyon kapasitesi ve yenilikçi yaklaşımların bir bölgenin rekabet gücüne, sektörel dayanıklılığına ve ekonomik büyümesine katkı sağladığı belirtilmektedir. Tekstil sektörü hem bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı hem de küresel pazarlardaki etkinliğin belirleyici unsuru olarak, inovasyon kapasitesini artırmak için çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörlerin tanımlanması ve sektör özelinde etkilerinin ölçülmesi bölgesel kalkınmada dayanıklılığın sağlanması için kritik bir öneme sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde Denizli ilinde faaliyet gösteren tekstil firmaların inovasyon kapasitelerini etkileyen faktörlerin ölçülmesi amacı ile lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulardan hareketle inovasyon kapasitesi bağımlı değişken olarak belirlenmiş, marka-patent sayıları kullanılmış ve var-yok olarak ikili kategoriye indirgenmiştir. Kullanılan diğer değişkenler Çizelge 4.59’da tanımlanmıştır.

Çizelge 4.75. İnovasyon Kapasitesi Değişkeni ile Anlamlı İlişkisi Bulunan Değişkenler

Değişkenler	Pearson Chi Square	Anlamlılık
Yenilenebilir Enerji Kullanımı	,008	,928
Yer Seçimi	4,191	,123
Ar-Ge Faaliyeti	4,008	.045
Teknolojik Uyum	16,943	.000
Destek/Teşvik	,919	,338

Çizelge 4.75'in devamı

Katılımcılık	14,715	.000
İhracat	11,010	.001
Pazar Çeşitliliği	5,458	.019
Ürün Çeşitliliği	10,541	.001
Firma Yaşı	4,201	,122
Firma Büyüklüğü	13,019	.005
Nitelikli İşgücü	2,722	,099
Fason Üretim	,332	,565
Çevresel Çalışma	,562	,453

Çizelge 4.75'te verilen tüm değişkenler ile inovasyon kapasitesi için ki kare anlamlılık analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda aralarında güçlü anlamlı ilişki olan değişkenler **Ar-Ge faaliyetleri, teknolojik uyum, katılımcılık, ihracat, ürün çeşitliliği, pazar çeşitliliği ve firma büyüklüğü** olarak elde edilmiştir. Modele dahil edilecek değişkenlerin bağımlı değişken yanıtlarına göre %10'u kadar bağımsız değişken seçilmesinin anlamlı sonuçlar vereceğinden dolayı 3 adet bağımsız değişkenin seçilmesi uygun görülmüştür. Bu değişkenler; **katılımcılık, ürün çeşitliliği, teknolojik uyum faaliyetleri** olarak belirlenmiştir. Bu değişkenler, inovasyon süreçlerinin temel dinamiklerini şekillendiren önemli unsurları temsil etmektedir. Elde edilen verilerin korelasyon matrisine bakıldığında; tüm değişkenlerin birbirleri ile anlamlı ilişkisinin olduğu görülmektedir. En güçlü ilişkinin $p<0,01$ ve $r=0,592$ katsayısı ile **ihracat ve pazar çeşitliliği** arasında olduğu görülmektedir. Yani ihracat odaklı üretim yapan firmaların yeni pazar araştırmasına önem gösterdikleri görülmektedir. Yine ihracat ve ürün çeşitliliği arasındaki ilişkinin $p<0,01$ ve $r=0,582$ katsayısı ile güçlü anlamlı ilişkisinin olduğu görülmektedir. İnovasyon göstergeleri ile değişkenler arasındaki korelasyon matrisine bakıldığında en güçlü korelasyonun $p<0,01$ ve $r=0,353$ değeri ile **katılımcılık** değişkeni arasında olduğu görülmektedir. Sonuca göre çeşitli faaliyet, etkinlik, toplantı vb. iş birliğini güçlendiren ve firmaların kendilerini geliştirmesini sağlayan etkinliklere katılım sağlayan firmaların inovasyon göstergelerini geliştirme oranı artmaktadır. Firma büyüklüğü ve inovasyon göstergeleri arasındaki korelasyona bakıldığında ise $p<0,01$ ve $r=0,317$ katsayısı ile firmaların büyüklüğü ile inovasyon kapasitelerini artırma arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Ürün çeşitliliği ve inovasyon göstergeleri arasında $p<0,01$ düzeyinde ve $r=0,299$ katsayısı ile ürün çeşitliliği sağlama ve inovasyon göstergeleri (marka-patent sayıları) arasında güçlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.76. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	Ar-Ge Faaliyeti	Katılımcılık	İhracat	Pazar Çeşitliliği	Ürün Çeşitliliği	Firma Büyüklüğü	İnovasyon Göstergeleri
Ar-Ge Faaliyeti	1	,227*	,421**	,455**	,504**	,481**	0,184*
Katılımcılık	,227*	1	,331**	,218*	,230*	,450**	,353**
İhracat	,421**	,331**	1	,592**	,582**	,526**	,305**
Pazar Çeşitliliği	,455**	,218*	,592**	1	,847**	,400**	,215*
Ürün Çeşitliliği	,504**	,230*	,582**	,847**	1	,503**	,299**
Firma Büyüklüğü	,481**	,450**	,526**	,400**	,503**	1	,317**
İnovasyon Göstergeleri	,184*	,353**	,305**	,215*	,299**	,317**	1

Modeldeki katsayıların çok amaçlı testleri çizelgesine bakıldığında ise modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu

görülmektedir. Bu modelin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını ve model sonuçlarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.77. Modeldeki Katsayıların Çok Amaçlı Testleri

	Chi-square	df	Sig.
Step	25,198	3	,000
Block	25,198	3	,000
Model	25,198	3	,000

Model Özeti çizelgesine bakıldığında ise Cox&Snell R Square değeri 0,2'den küçük bulunmuş, Cox&Snell R Square değerinin düzeltilmiş hali olan Nagelkerke R Square değeri 0,2'den büyük bulunarak modelin bağımlı değişkeni %26,4 oranında açıkladığı görülmüştür.

Çizelge 4.78. Model Özeti

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
128,447	,192	,264

Elde edilen modelin geçerliliği, Hosmer Lemeshow testi ile sınanmıştır.

- H0: Tahmin denklemi anlamlıdır.
- H1: Tahmin denklemi anlamlı değildir.

Hosmer-Lemeshow Testine göre $p > 0,05$ olarak elde edilmiş ve modelin uyumlu olduğuna dair H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 4.79. Hosmer – Lemeshow Testi

Chi-square	df	Sig.
1,505	4	,826

Sınıflandırma tablosuna göre inovasyon göstergesi olmayanların %88,2'si doğru tahmin edilmiştir. İnovasyon göstergesi olanların ise %54,8'i doğru tahmin edilmiş, genel doğruluk yüzdesi %76,3 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.80. Sınıflandırma Tablosu

		İnovasyon		Doğruluk Yüzdesi
		Yok	Var	
İnovasyon	Yok	67	9	88.2
	Var	19	23	54.8
Genel Yüzde				76.3

$$\text{Model: } \ln\left(\frac{P(Y)}{1-P(Y)}\right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 S_1 + \beta_2 S_2 + \beta_3 S_3 + \beta_4 S_4 + \dots + \beta_n S_n + e \quad (4.3.)$$

Formül 4.3'te $P(Y)$ bir olayın gerçekleşme olasılığını, $1 - P(Y)$ ise gerçekleşmeme olasılığını göstermektedir.

β_0 = sabit terimi,

$\beta_n S_n$ = bağımsız değişkenlerin katsayılarını,

- Bir bağımsız değişkendeki 1 birimlik değişimin, ODDS oranına etkisini gösterir.

e = hata payını temsil etmektedir.

Modelde kullanılan fonksiyon, firmalara ait değişkenlerin inovasyon göstergeleri üzerinde etkili olup olmama olasılıklarını tahmin etmektedir. β Parametreleri ile bu parametrelere ilişkin Wald istatistikleri, serbestlik dereceleri, önem seviyeleri ve $\text{Exp}(\beta)$ (ODDS) değerleri Çizelge 4.81'de verilmiştir.

Çizelge 4.81. Denklemdaki Değişkenler

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Ürün Çeşitliliği	,903	,442	4,180	1	,041	2,468
Teknolojik Uyum F.	1,083	,532	4,147	1	,042	2,954
Katılımcılık	,984	,496	3,935	1	,047	2,675
Constant	-1,682	,348	23,421	1	,000	,186

İnovasyon göstergelerine yönelik oluşturulan modelde katılımcı bir yönetime sahip olan firmaların inovasyon kapasitesini arttırma üzerinde 2,68 kat daha avantajlı olduğu görülmektedir. Ürün çeşitliliği sağlayan firmaların sağlamayan firmalara göre inovasyon kapasitesini arttırma olasılıkları 2,47 kat daha fazladır. Son olarak teknolojik uyum faaliyeti yürüten firmaların yürütmeyen firmalara oranla inovasyon kapasitelerini arttırma olasılıkları 2,95 kat daha fazla olarak elde edilmiştir. Sabit terime (Constant) bakıldığında ise bağımsız değişkenler sıfır olduğunda firmaların inovasyon kapasitesine sahip olma olasılığı oldukça düşüktür. Bu da bağımsız değişkenlerin inovasyon için kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Regresyon modellerindeki korelasyon matrisleri incelendiğinde yer seçimi ile firma büyüklüğü arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu görülmüş ve sonuçlar. **“ H_{Y1} : Yer seçimleri ile Firma büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.”** hipotezini destekler niteliktedir. ($p < 0,01$, $r = 0,599$). Yer seçimi ile teknolojik uyum faaliyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında $p < 0,01$ ve $r = 0,418$ ile **“ H_{Y2} Yer seçimleri ile teknoloji geliştirme faaliyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.”** hipotezini destekler niteliktedir. Yer seçimleri ile yenilenebilir enerji kullanımı değişkenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında ise $p < 0,01$ ve $r = 0,299$ katsayı ile **“ H_{Y3} : Yer seçimleri ile Enerji bağımsızlığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.”** hipotezini destekler niteliktedir. Yer seçimleri ile katılımcılık değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki

bulunmuş ve sonuçlar “ **H_{Y4} : Yer seçimleri ile katılımcılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.**” hipotezini destekler niteliktedir. Ürün çeşitliliği ile yer seçimi arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş ve sonuçlar “ **H_{Y5} : Yer seçimleri ile ürün çeşitliliği arasında anlamlı bir ilişki vardır.**” hipotezini destekler niteliktedir. Yapılan analizlerde yer seçimleri ile fason üretim arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış ve “ **H_{Y6} : Yer seçimleri ile fason üretim arasında anlamlı bir ilişki vardır.**” hipotezi reddedilmiştir. Son olarak yer seçimi ile ihracat durumu değişkenlerine bakıldığında aralarında anlamlı bir ilişki olduğu ve OSB ve Sanayi Bölgelerinde yer seçen firmaların ihracat oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumda elde edilen sonuçlar “ **H_{Y7} : Yer seçimleri ile ihracat durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.**” hipotezini destekler niteliktedir

4.6.4. Denizli İli Tekstil Sektöründe Katılımcılık ve Etkili Olan Faktörler: Lojistik Regresyon Modeli

Bir sektörde çevresel, sosyal ve ekonomik açıların herhangi birinde çıkabilecek sorunlarda ya da dışsal şoklarda oluşabilecek sorunlarla başa çıkma kapasitesinde bölgenin paydaşları ile aynı doğrultuda hareket edilmesi sektörü daha dayanıklı hale getirebileceği gibi ekonomik iş birliklerinin arttığı ve paylaşımın kolaylaştığı ortamlar yaratılması bölgesel kalkınmayı destekleyebilir ve kırılabilirlikleri azaltabilir. Böyle bir ortamın sağlanabilmesi firmaların katılımcılık kültürleri ile doğrudan ilişkilidir. Aktif katılım, her ne kadar son kararda yükümlülük devlete ait olsa da firmaların ya da aktörlerin süreçlere doğrudan katılması anlamına gelmektedir (Ergen, 2012). Katılımcılık, yöneticiler ile vatandaşlar/devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin güçlenmesini vurgulayan “yeni yönetim paradigmasının” önemli bir unsuru olarak tanımlanmaktadır (Ruige vd., 2014).

Çalışmanın bu bölümünde “Firmaların katılımcılığını etkileyen faktörler nelerdir?” sorusu üzerinde durulmuş ve Denizli’de tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmalarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Değişkenlerin türleri ve gerekli açıklamalar Çizelge 4.59’da sunulmuştur. Modeldeki bağımlı değişken katılımcılık değişkenidir. Katılımcılık değişkeni ile diğer değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlılığını sınamak ve modele dahil edilecek olan değişkenlerin belirlenebilmesi amacı ile ki-kare anlamlılık testi uygulanmıştır. (Çizelge 4.82)

Çizelge 4.82. Katılımcılık ve Diğer Değişkenler Arasındaki Ki-Kare Sonuçları

Değişkenler	Pearson Chi Square	Anlamlılık (p)
Çevresel Çalışma	8,963	.003
Yenilenebilir Enerji Kullanımı	6,325	.012
Yer Seçimi	13,348	.001
Ar-Ge F.	6,059	.014
Teknolojik Uyum	29,592	.000
Destek/Tesvik	4,223	.040
Fikri Mülkiyet Hakları	14,715	.000

Çizelge 4.82'nin devamı

İhracat	12,915	.000
Yeni Pazar	5,609	.018
Ürün Çeşitliliği	6,215	.013
Firma Büyüklüğü	29,350	.000
Nitelikli İşgücü	4,650	.031
Fason Üretim	8,963	.003

Çizelge 4.82'ye göre katılımcılık değişkeni ile diğer değişkenlerin tümü arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir. Modelin keşfedici nitelikte bir çalışma olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda modele dahil edilen en uygun değişkenler; *yer seçimi, inovasyon, firma büyüklüğü, nitelikli işgücü ve teknolojik uyum faaliyetleri* olarak belirlenmiştir. Bu değişkenlerin seçimi, mekânsal faktörlerin, yenilikçilik dinamiklerinin ve teknolojik adaptasyon süreçlerinin katılımcılık üzerindeki etkisini bütüncül bir şekilde ele almak amacı ile yapılmıştır. Firmaların faaliyet gösterdiği coğrafi konum, aktif katılım üzerinde doğrudan etkili olabilecek bir faktördür. Özellikle sanayi bölgelerinde yer alan firmalar bilgi paylaşımına daha açık olup, bölgesel iş birliklerini teşvik eden yapılar içinde konumlanmaktadır (Porter, 1998). İnovasyon ise bilgi üretimini ve paylaşımını gerektiren dinamik bir süreçtir. Firmalar, yenilikçi faaliyetleri sürdürebilmek için farklı aktörler ile etkileşim içinde olmak zorundadır (Chesbrough, 2003). İnovasyon yaklaşımları firmaların iç ve dış aktörlerle iş birliğini artırarak katılımcılığı teşvik etmektedir. Teknolojik uyum değişkeninde ise teknolojik gelişmeler firmaların yönetim süreçlerini dönüştürmekte ve karar alma süreçlerinde daha fazla paydaşın yer almasını mümkün kılmaktadır. Dijitalleşme sayesinde firmalar hem iç organizasyon yapılarında hem de iş birliklerinde daha şeffaf ve katılımcı bir anlayışı benimsemektedirler. Bu değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi mekânsal etki, yenilikçilik ve dijitalleşme faktörlerinin katılımcılık üzerindeki etkisini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Çizelge 4.83. Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

	Katılımcılık	Teknolojik Uyum	Yer Seçimi	İnovasyon	Firma Büyüklüğü	Nitelikli İşgücü
Katılımcılık	1	,501**	-,336**	,353**	,450**	,199*
Teknolojik Uyum	,501**	1	-,418**	,379**	,660**	,487**
Yer Seçimi	-,336**	-,418**	1	-,187*	-,599**	-,528**
İnovasyon	,353**	,379**	-,187*	1	,317**	,152
Firma Büyüklüğü	,450**	,660**	-,599**	,317**	1	,796**
Nitelikli İşgücü	,199*	,487**	-,528**	,152	,796**	1

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). ; *. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Çizelge 4.83'e göre katılımcılık ile teknolojik uyum arasında ($r=0,501$, $p<0,01$), inovasyon ($r=0,353$, $p<0,01$), firma büyüklüğü ($r=0,450$, $p<0,01$) ve nitelikli işgücü istihdamı ($r=0,199$, $p<0,01$) arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sonuçlara göre teknolojik uyum, inovasyon kapasitesinin ve firma büyüklüğünün artması katılımcılığı teşvik etmektedir. Diğer yandan, katılımcılık ve yer seçimi ($r=-,336$, $p<0,01$) arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Yani kent merkezinde yer seçen firmaların katılımcı bir yönetime sahip olmadığı görülmektedir.

Teknolojik uyum değişkenine bakıldığında ise firma büyüklüğü ($r=0,660$, $p<0,01$) ve nitelikli işgücü ($r=0,487$, $p<0,01$) değişkeni ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar daha büyük firmaların teknolojik uyum faaliyetlerini daha çok benimsediğini ve nitelikli işgücünün teknolojik dönüşümde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.84. Modeldeki Katsayıların Çok Amaçlı Testleri

	Chi-square	df	Sig.
Step	48,079	6	,000
Block	48,079	6	,000
Model	48,079	6	,000

Modeldeki katsayıların çok amaçlı testleri incelendiğinde ise modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu modelin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıkladığını ve model sonuçlarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.85. Model Özeti

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
97,087	,335	,473

Model Özeti çizelgesine bakıldığında ise Cox&Snell R Square değeri 0,2'den büyük bulunmuş, Cox&Snell R Square değerinin düzeltilmiş hali olan Nagelkerke R Square değeri de 0,2 den büyük bulunarak modelin bağımlı değişkeni %47,3 oranında açıkladığı görülmüştür.

Çizelge 4.86. Hosmer-Lemeshow Testi

Chi-square	df	Sig.
7,143	8	,521

Elde edilen modelin geçerliliği, Hosmer Lemeshow testi ile sınanmıştır.

- H0: Tahmin denklemi anlamlıdır.
- H1: Tahmin denklemi anlamlı değildir.

Hosmer-Lemeshow Testine göre $p>0,05$ ($p=,521$) olarak elde edilmiş ve modelin uyumlu olduğuna dair H0 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 4.87. Sınıflandırma Tablosu

		Tahmin		Doğruluk Yüzdesi
		KATILIMCILIK HAYIR	EVEY	
KATILIMCILIK	HAYIR	76	6	92,7
	EVEY	17	19	52,8
Genel Yüzde				80,5

Sınıflandırma tablosuna göre katılımcı yönetime sahip olmayan firmaların %92,7'si doğru tahmin edilmiştir. Katılımcı yönetime sahip olan firmaların ise %52,8'i doğru tahmin edilmiş, genel doğruluk yüzdesi %80,5 olarak hesaplanmıştır.

$$\text{Model: } \ln\left(\frac{P(Y)}{1-P(Y)}\right) = Y_i = \beta_0 + \beta_1 S_1 + \beta_2 S_2 + \beta_3 S_3 + \beta_4 S_4 + \dots + \beta_n S_n + e \quad (4.4.)$$

Formül 4.4'te $P(Y)$ bir olayın gerçekleşme olasılığını, $1 - P(Y)$ ise gerçekleşmeme olasılığını göstermektedir.

β_0 = sabit terimi,

$\beta_n S_n$ = bağımsız değişkenlerin katsayılarını,

- Bir bağımsız değişkendir 1 birimlik değişimin, ODDS oranına etkisini gösterir.

e = hata payını temsil etmektedir.

Çizelge 4.88. Modeldeki Değişkenlerin Katsayıları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Teknolojik Uyum F.	-1,695	,719	5,556	1	,018	,184
İnovasyon	-,793	,531	2,233	1	,135	,452
Firma Büyüklüğü	1,480	,509	8,438	1	,004	4,392
Nitelikli İşgücü	2,748	,929	8,741	1	,003	15,606
Yerleşim Alanı İçi			4,043	2	,132	
Sanayi Alanı İçi	1,013	,929	1,190	1	,275	2,755
Organize Sanayi Bölgesi	1,412	,706	4,006	1	,045	4,105
Constant	-3,272	1,321	6,135	1	,013	,038

Çizelge 4.88'e göre teknolojik uyum faaliyetleri bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Ancak bu etkinin negatif olduğu görülmektedir. Diğer yandan firma büyüklüğü değişkenindeki bir birimlik artışın firmanın katılımcı bir yönetime sahip olma olasılığını yaklaşık 4.39 kat arttırmaktadır. Nitelikli işgücü değişkenine bakıldığında ise nitelikli işgücü istihdamı olan firmaların katılımcı bir yönetime sahip olma olasılığı, nitelikli işgücü istihdamı olmayan firmalara kıyasla 15 kat daha fazladır. Mekânsal etkinin bağımlı değişken üzerindeki etkileri incelendiğinde ise, yerleşim alanı içi ve sanayi alanı içi değişkenleri anlamlı bulunmamıştır. Ancak OSB'de yer seçen firmaların katılımcı bir yönetime sahip olma olasılığı diğerlerine kıyasla 4.1 kat daha fazladır. Son olarak, sabit terim (Constant) incelendiğinde katsayısı negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç bağımsız değişkenler sıfır olduğunda

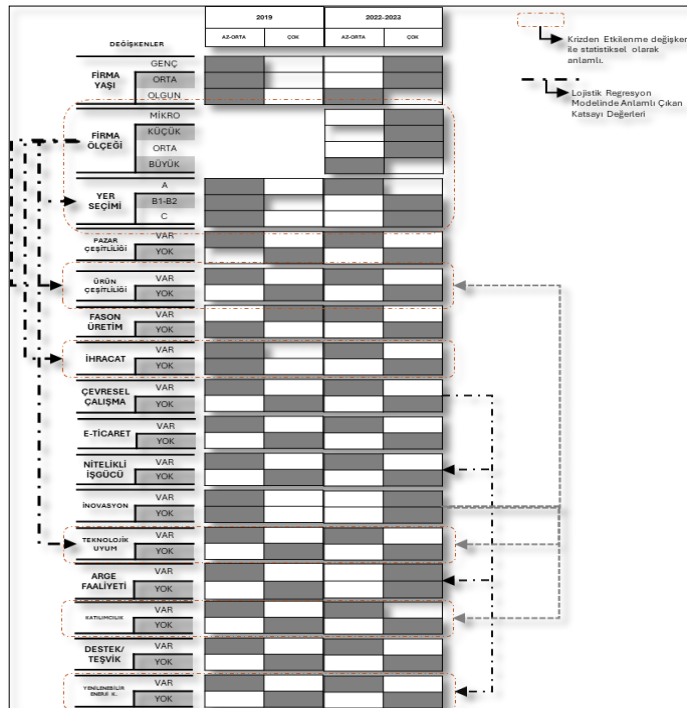
katılımcılığın düşük olma eğiliminde olacağını göstermektedir. Genel olarak model firma büyüklüğü, nitelikli işgücü istihdamı ve OSB faktörlerinin katılımcılığı pozitif ve anlamlı bir yönde etkilediğini, buna karşın teknolojik uyum faaliyetlerinin katılımcılığı negatif etkilediğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezde bölgesel kalkınma ve kırılabilirlik-dayanıklılık ilişkisi incelenerek Denizli ilinde meydana gelen çeşitli krizlerin sanayi firmaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Günümüzde, kalkınma hedefleri doğrultusunda, sanayi sektörlerinde dayanıklılığı arttırmak ve çeşitli şoklara karşı kırılabilirliklerini minimize etmek oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda Denizli gibi Türkiye'nin önde gelen sanayi kümelerinden birinde tekstil sektörünün refahı ve karşılaştığı zorluklar büyük önem taşımaktadır. Tez kapsamında dayanıklılık literatürü doğrultusunda belirlenen dayanıklılığı etkileyen 6 kapasiteden yola çıkılarak Ar-Ge faaliyetleri, ürün ve pazar çeşitliliği, destek ve teşviklerden yararlanma, ticaret ve üretim biçimleri gibi belirleyici ve çok yönlü parametreler arasındaki ilişkiler ve kriz dönemlerinde bu parametrelerin etkileri incelenmiştir. Çalışmada 2000 yılı sonrası yaşanan kriz dönemlerinde firmaların en çok pandemi sonrasında yaşanan döviz krizi sürecinde etkilendikleri görülmüştür. Firmaların etkilene düzeylerinin kriz türlerine göre farklılaştığı görülmekle birlikte iç politik krizden neredeyse hiç etkilene medikleri ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında firma ölçeklerine yönelik karlılık, ihracat, fason üretim, e-ticaret, ürün çeşitliliği, Pazar çeşitliliği, iş birliği, katılımcılık, destek ve teşviklerden yararlanma, fikri mülkiyet hakları, Ar-Ge ve teknolojik uyum faaliyetleri ile nitelikli işgücü istihdamı gibi parametreler incelenmiştir. Bulgular parametreler üzerinden kriz dönemlerine ilişkin olarak etkilene biçimleri bir görsel oluşturularak yorumlanmaktadır. (Bkz. Şekil 5.1)

Şekil 5.1. Bulguların Özeti

Bulgular, mikro ve küçük ölçekli firmaların karlılık oranlarının genelde azalma eğiliminde olduğu, buna karşın orta ve büyük ölçekli firmalarda artış gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. İhracat durumları açısından büyük ölçekli firmalar daha yüksek oranlarda ihracat gerçekleştirebilirken mikro ölçekli firmaların yerele yönelik üretim yaptığı görülmektedir.

Fason üretim genellikle mikro ve küçük ölçekli firmalar arasında yaygın olup, bu üretim modelinin firmaları rekabet zincirinde dezavantajlı bir konuma düşürdüğü anlaşılmaktadır. Fason üretim yapan firmaların ana firmalara bağımlı olarak düşük fiyat politikaları ve kriz dönemlerinde yaşanan sipariş iptalleri gibi risklerle karşı karşıya kalması bu yapının sürdürülebilirliği üzerinde önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

E-ticaret ve dijitalleşme alanında küçük ve mikro ölçekli firmaların etkinliğinin daha az olduğu dikkat çekerken yeni kurulan firmaların bu konuda daha bilinçli oldukları, büyük firmaların ise dijitalleşme konusunda kendilerini geliştirdikleri görülmektedir. Ürün çeşitliliği ve Pazar çeşitliliği bakımından büyük ölçekli firmaların daha başarılı oldukları, ürün çeşitliliği sağlayan firmaların rekabet avantajı sağlama ve marka imajını güçlendirme potansiyelinin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılık ve desteklerden yararlanma oranlarının büyük ölçekli firmalarda daha yüksek olduğu buna karşılık mikro ve küçük ölçekli firmaların bu konuda yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Bu durum küçük ölçekli firmaların kamusal politika süreçlerine katılım konusundaki bilinç düzeyini işaret etmektedir.

Fikri mülkiyet hakları ve Ar-Ge faaliyetleri bakımından büyük ölçekli firmaların öne çıktığı ancak mikro ve küçük ölçekli firmaların bu konuda ciddi bir eksiklik içinde oldukları görülmektedir. Teknolojik uyum faaliyetlerinin genellikle yeni makine alımları ile sınırlı kalması da bu ölçeklerdeki firmaların yenilikçilik gücünün zayıf olduğuna işaret etmektedir. Son olarak istihdam edilen nitelikli işgücü oranları incelendiğinde mikro ve küçük ölçekli firmaların nitelikli işgücü istihdamında yetersiz oldukları görülmüştür.

Çalışmada firmaların yer seçimlerine yönelik bulgular incelendiğinde yer seçimlerine bağlı olarak ekonomik, çevresel ve teknolojik performansları arasında önemli farklılıklar bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Öncelikle büyük ölçekli firmaların genellikle OSB gibi ihtisaslaşmış alanlarda yer seçerek teknolojik uyum, Ar-Ge, ihracat ve nitelikli işgücü istihdamında diğer firmalara kıyasla daha avantajlı bir konumda oldukları gözlemlenmiştir. OSB'lerin sunduğu lojistik, kümelenme ve altyapı avantajlarının bu firmaların performanslarını artırdığı görülmektedir. Çalışma ihracat performansı açısından da ölçek ve yer seçimlerinin belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. OSB ve sanayi alanlarında yer seçen firmaların ihracat oranlarının yüksek olması kümelenme mekanlarının uluslararası ticaretteki etkisini ortaya koymaktadır.

Ar-Ge ve teknolojik uyum faaliyetleri açısından OSB’de bulunan firmaların daha etkin olduğu gözlemlenmiştir. Ancak sektör genelinde bu faaliyetlerin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu durum Denizli tekstil sektörünün yenilikçi üretim ve sürdürülebilirlik alanlarında eksiklik yaşadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcılık ve çevresel farkındalık açısından bulgular incelendiğinde OSB içinde yer seçen firmaların daha ileri düzeye oldukları görülmüştür. Ancak yerleşim alanları içinde kalan firmaların çevresel çalışmalara yönelik bilinç düzeylerinin düşük olduğu ve maliyet düzeylerinden dolayı çevresel çalışma, yenilenebilir enerji kullanımı gibi alanlarda adım atamadıkları görülmektedir.

Elde edilen veriler doğrultusunda daha tutarlı bilgiler ortaya koyabilmek için pandemi ve pandemi sonrasında yaşanan döviz krizi süresince firmaların kırılganlıkları incelenmiştir. Firma yaşlarına yönelik krizlerden etkilenme düzeyleri incelendiğinde Genç firmaların pandemiden daha çok etkilendikleri, büyük firmaların ise daha az etkilendiği görülmüştür. Döviz krizinde ise yine genç firmaların daha çok etkilendiği, ancak pandemi dönemine kıyasla tüm firmaların döviz krizinden daha çok etkilendiği görülmektedir.

Firma ölçeklerine yönelik krizden etkilenme oranlarına bakıldığında mikro ve küçük ölçekli firmaların krizler karşısında daha kırılgan oldukları görülmüştür. Büyük ölçekli firmaların genellikle olgun firma olmaları göz önünde bulundurulduğunda sektördeki deneyim süresinin fazla olması krize karşı daha dayanıklı olduklarını göstermektedir.

Yer seçimlerine yönelik krizden etkilenme düzeyleri incelendiğinde en az etkilenen bölgenin ihtisaslaşmış bir bölge olan OSB olduğu görülmektedir. Bu iş birliği, taşıma maliyetleri, bilgi aktarımı gibi çeşitli konularda ileri düzeyde olan bölgelerin krizlerden daha az etkilendiğini göstermektedir.

Daha önce firması olan şirket sahiplerinin kriz dönemlerinden daha az etkilendikleri görülmektedir. Bu bilinç ’in krize karşı dayanıklılığını arttıran bir faktör olduğunu göstermektedir. Destek/teşvikten yararlanma durumlarına göre krizden etkilenme düzeyleri incelendiğinde herhangi bir destekten yararlanmayan firmaların krizlere karşı daha kırılgan olduğu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı bir yönetime sahip firmaların krizlere karşı daha dirençli oldukları, Ar-Ge faaliyeti yürüten firmaların da her iki kriz döneminde daha az kırılgan olduğu görülmektedir. Teknolojik uyum faaliyetlerine bakıldığında firmaların %79’unun teknolojik gelişmelere ayak uyduramadıkları ve bu firmaların krizlere karşı daha savunmasız olduğunu göstermektedir. Yapılan lojistik regresyon modelinden hareketle krizden etkilenme düzeylerini etkileyen en önemli faktörlerin yenilenebilir enerji kullanımı, çevresel çalışmalar, katılımcılık ve yer seçimi parametreleri olduğu

görülmüştür. Ayrıca Firma büyüklüğü, ihracat durumları ve ürün çeşitliliği sağlama değişkenleri ile krizden etkilenme düzeyleri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu niteliklere sahip firmaların krizlere karşı daha dirençli olduğu ortaya çıkmaktadır.

İnovasyon göstergesi olan marka/patent sahibi olan firmaların krizlere karşı daha dirençli oldukları görülmektedir. İnovasyonu etkileyen faktörler incelendiğinde firma büyük ölçekli, ürün çeşitliliği sağlayan, teknolojik uyum faaliyeti yürüten ve katılımcı yönetime sahip firmaların yenilikçi çalışmalar konusunda daha aktif olduğu görülmektedir. Krizlere karşı dirençlilik bağlamında incelendiğinde bu parametrelerde gelişme sağlayan firmaların krizlere karşı daha dirençli olduğu görülmektedir.

Krizlere karşı dayanıklılığı artıran bir diğer etmen olan çevresel çalışmalar yürütme göstergesini etkileyen faktörler incelendiğinde yenilenebilir enerji kullanımı, Ar-Ge faaliyeti, Teknolojik uyum faaliyetleri, nitelikli işgücü istihdamı ve firma büyüklüğü değişkenlerinin olduğu görülmektedir. Krizlere karşı direnci arttıran bu faktörlerin bölgesel kalkınma politikaların değişim sürecinde ön plana çıkan göstergeler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tüm bulgular ve yapılan analizler doğrultusunda firmaların kriz dönemlerindeki başlıca kırılganlıkları;

- Teknolojik gelişmelere ayak uyduramamaları,
- Destek ve teşviklerin yetersiz olması ya da firmaların bu konuda bilinçsiz olmaları,
- Artan hammadde ve enerji fiyatları,
- Uluslararası pazarın Hindistan ve Pakistan'a kayması,
- Döngüsel ekonomiye henüz uyum sağlayamamaları,
- Fason üretim yaparak bağımlılıklarını arttırmaları,
- Nitelikli işgücü istihdamında yeterli seviyede olunmaması,
- Ar-Ge faaliyetlerinde yetersiz olmaları,
- Yenilenebilir enerji kullanımı konusunda eksikliklerin bulunması,
- Çevresel çalışmaların yeterli düzeyde olmaması,
- Pazar çeşitliliği ve ürün çeşitliliği sağlamak adına herhangi bir çalışma yapılmaması olarak ifade edilebilir.

Bu kırılganlıkları göz önünde bulundurarak gerekli çalışmayı yapan firmaların krizlerden daha az etkilendiği görülmektedir. Bu eksiklikler firmaların kriz dönemlerinde daha fazla olumsuz etkilenmesine neden olmakta ve farklı türlerdeki krizlerle başa çıkma kapasitelerini sınırlamaktadır. Bu kapsamda, kent ve bölge kalkınma politikalarının, politika yapıcılarının, plancıların ve kent yöneticilerinin bu bulguları dikkate alarak ve öneri stratejileri uygulayarak daha dirençli kentler oluşturulabileceği ve tekstil sektörü gibi Denizli'yi bir dönem Anadolu Kaplanı yapan bir sektörün geçen zaman, teknolojik değişim ve krizlerle birlikte ortaya çıkan kırılganlığı daha dirençli bir forma getirilerek sektörün sürdürülebilirliği sağlanabilir.

6. KAYNAKLAR

- Akış, E. (2011). *KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BÖLGESEL KALKINMA YAKLAŞIMINDAKİ GELİŞMELER VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI*.
- Ansal, H. (1997). Üretim organizasyon biçimi olarak Anadolu kaplanları ve dünyadaki benzerleri. TMMOB 1997 sanayi kongresi bildiriler kitabı. Ankara: TMMOB.
- Atayeter, C., & Erol, A. (2011). TÜRKİYE’DE UYGULANMAKTA OLAN İHRACAT TEŞVİKLERİ. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-26.
- Aruoba, Çelik (1999), “Dünya Tekstil Ekonomisi”, ONGUN, M. Tuba (Editör), Anadolu’da Hızla Sanayileşen Kentler: Kahramanmaraş Örneği, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, 31-42.
- AYALP, E. (2020). *Bölgesel Kalkınma Kuramları*.
- Baştav, L. (2012). *Dışa açık büyüme modelinde sanayi politikalarının gelişimi: Türk İmalat Sanayinin Yapısı ve Rekabet Gücü*. Ankara: ODTÜ Gelişme Dergisi.
- Batmaz, T. (2019). *KÜRESELLEŞME-BÖLGESELLEŞME SÜRECİNİN YEREL EKONOMİLER ÜZERİNDE OLUŞTURDUĞU ETKİLER: DENİZLİ ÖRNEĞİ*. Denizli.
- BAYRAKTAR, Y., & ELÜSTÜ, S. (2016). MAKROEKONOMİK KIRILGANLIĞIN ÖLÇÜLMESİ: YÜKSELEN PİYASALAR VE TÜRKİYE İÇİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*.
- Bogdanski, M. (2012). Modern Theories Of Regional Development – A Review Of Some Concepts. *Institute of Economic Research*, s. 25-41.
- Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., & Vella, S. (2008). *Economic Vulnerability and Resilience*.
- Bristow, G. (2010). Resilient Regions: Replacing Regional Competitiveness, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3, 153-157
- Clark, J., Huang, H.I., & Walsh, J. (2010). A typology of ‘Innovation Districts’: what it means for regional resilience. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3, 121–137.
- Christopherson S., Michie J., Tyler P., (2010). Regional resilience: theoretical and empirical perspectives, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3, 3-10.
- Çelikkaya, S., Hab, b. Y., Dağlı, İ., & Çapık, E. (2018). *BÖLGESEL POLİTİKALARIN KALKINMA PLANLARINDAKİ YERİ VE ZAMANA BAĞLI DÖNÜŞÜMÜ*.
- DENİZLİ SANAYİ ODASI (DSO). (2024)
- DENİZLİ TİCARET ODASI (DTO). (2024)
- DPT. (2002) *DENİZLİ VE GAZİANTEP İLLERİ İMALAT SANAYİİNİN YAPISI*. DPT.
- DOKUMA VE GİYİM SEKTÖRÜ*. (1976).
- DPT. (2001). *TEKSTİL VE GİYİM SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU*.

- DPT. (1963). *BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1968). *İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1973). *ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1979). *DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1985). *BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1990). *ALTINCI BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (1996). *YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (2001). *SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA: BAŞBAKANLIK DEVLET MATBAASI.
- DPT. (2007). *DOKUZUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. ANKARA
- Ekren, N., & Asal, U. Y. (2020). KRİZ VE SONRASI DÖNEMLERDE EKONOMİLERİN/PIYASALARIN İŞLERLİĞİ İLE HÜKÜMET DESTEKLERİ/DEVLET YARDIMLARI UYGULAMALARI İLİŞKİSİ: EKONOMİ POLİTİĞİN YENİ NORMALİ. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(Temmuz 2020(Özel Ek), 370-393.
- Eraslan, H., Bakan, İ., & Kuyucu, A. D. (2008). *TÜRK TEKSTİL VE HAZIRGIYIM SEKTÖRÜNÜN ULUSLARARASI REKABETÇİLİK DÜZEYİNİN ANALİZİ*.
- Eraydın, A. (2002). *YENİ SANAYİ ODAKLARI: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*. Ankara.
- Eraydın, A. (2004). *BÖLGESEL KALKINMA KAVRAM, KURAM VE POLİTİKALARINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER*.
- ERAYDIN, A. (2013). *Bölgesel ekonomik uyum kapasitesi: Türkiye'deki bölgelerin ekonomik krizler ve sonrasındaki başarımlarını belirleyen etkenler*. Ankara: Odtü Gelişme Dergisi.
- Ergen, Z. (2012). Yönetimden yönetişime: Katılımcı bütçeleme modeli. *Maliye Dergisi*, (163), 316–334.
- Ergün, T., & Üçoğlu, D. (2022). COVID-19 Pandemisinin Tekstil, Deri ve Giyim Eşyası Sektörlerinde Faaliyet Gösteren Firmalara ve Finansal Raporlarına Etkileri: BIST'te Bir Araştırma. *Journal of Accounting Institute*(66), 95-112
- Esi, B. (2017). TURKISH TEXTILE INDUSTRY AND ITS DEVELOPMENT. *Journal of Awareness*, 2(3S), 643-664.

- Özbek, A. ve Esmer, Y. (2022). Türk Hazır Giyim Sektöründe Fason Üretimden Marka Üretimine Geçiş: Nitel Bir Araştırma. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 147-158.
- Fromhold-Eisebith, M. (2015). *Sectoral Resilience: Conceptualizing Industry Specific Spatial Patterns of Interactive Crisis Adjustment*.
- Fröhlich, K., & Hassink, R. (2018). *Regional resilience: a stretched concept?*
- Gözlükaya, T.” Denizli İlinde Tekstil Sektörünün Gelişimi ve İl Ekonomisine Katkıları Uzmanlık Tezi”; Ağustos 2005; T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Greenham, T., & Cox, E. (tarih yok). *Mapping Economic Resilience* .
- Gültekin, L. (2017). *BÖLGESEL DAYANIKLILIK VE UYUM KAPASİTESİ KAVRAMI: TÜRKİYE’DE EKONOMİK KRİZLERİN BÖLGESEL ETKİLERİ*.
- Hill, E., Clair, T., Wial, H., Wolman, H., Atkins, P., Blumenthal, P., Friedhoff, A. (2010). *Economic Shocks and Regional Economic Resilience*.
- Holling, C., & Gunderson, H. (tarih yok). *Panarchy : understanding transformations in human and natural systems*.
- Işık, N. ve Kılınç, E. C. 2012. “İnovasyon-Güdümlü Kalkınma: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 31-68.
- Jabbour C.J.C., Jabbour A.B.L.D., Govindan K., Teixeira A.A., Freitas W.R.S., (2013). Environmental management and operational performance in automotive companies in Brazil: the role of human resource management and lean manufacturing, *Journal of Cleaner Production* 47, 129-140.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2013). *10. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI*. Ankara.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2014). *TEKSTİL - DERİ - HAZIR GİYİM ÇALIŞMA GRUBU RAPORU*. ANKARA:
- Kargı, N. (2009). *BÖLGESEL KALKINMA YAKLAŞIMLARINDAKİ GELİŞMELER VE AB PERSPEKTİFİ ALTINDA TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL POLİTİKA ANALİZİ*. Denizli.
- Kaya, E. (2020). *DENİZLİ TEKSTİL SEKTÖRÜNDE EMEK SÜRECİ: NİTEL BİR ANALİZ*. DENİZLİ.
- Keskin, H., & Sungur, O. (2010). *Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi* .
- Kılınç, E. C. (2021). *YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİNDE EKONOMİK KIRILGANLIK-EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ*.
- Koç, Y. (2001). *Taşeronluk ve Fason Üretim: Sorunlar, Çözümler*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları
- Kodau, T. (1998). *ATATÜRK DÖNEMİNDE (1923-1938) DENİZLİ SANAYİSİ*. DENİZLİ.

- Martin, R. (2012, January). Regional Economic Resilience, Hysteresis and Recessionary Shocks. *Journal of Economic Geography*, s. 1-32.
- Mutluer, M. (1995). Denizli Sanayi Faaliyetleri ve Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Alan Araştırması, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Palekiene, O., Simanaviciene, Z., & Bruneckiene, J. (2015). *The application of resilience concept in the regional development context*.
- Pikea, A., Dawley, S., & Tomaney, J. (2010). *Resilience, adaptation and adaptability. Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. (2006). tepav.
- Porter, Michael E. (1998), *Clusters and the New Economics of Competition*, Harvard Business School Pres.
- Rose, A. (2007). Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. *Environmental Hazards*, 7, 383-398
- Ruige, A., Üskent, S., & Micka, P. (2014). Yönetişim ve katılım: Etkili katılım için araçlar yöntemler mekanizmalar (Katılımcılık Rehberleri No. 1/4). İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Stratejik Yerel Yönetişim Projesi. Başak Matbaası
- Scott M. Applied Logistic Regression Analysis, Sage University Paper, 2001, 67-90.
- Sencer, A. N. (2017). *DEVLETÇİLİK DÖNEMİNDE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE BAKIRKÖY BEZ FABRİKASI*.
- Sevinç, H. (2011). *BÖLGESEL KALKINMA SORUNALI: TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI*.
- Simmie, J., & Martin, R. (2009). *The economic resilience of regions: towards an evolutionary approach*.
- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (SGK). (2024)
- STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI (2019). *11. KALKINMA PLANI*. Ankara.
- ŞENOL, P., & KEMEÇ, A. (2018, 03 07). ENFORMASYON ÇAĞI – ZAMAN – MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BÖLGESEL KALKINMA KURAM VE SÜREÇLERİ. *MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ*, s. 115-116.
- Taştekin, A. (2018). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(1), 69-83.
- Taymaz, E., & Voyvoda, E. (2015). *2023'e doğru sanayi, yapısal dönüşüm ve sanayi politikaları*.
- İlhan (2008). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Terzioğlu, M., M.Avcı, & Gökovalı, Ü. (2008). İŞLETMELERDE YENİLİK YETENEĞİ: DENİZLİ TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 377-388.

- TİMURÇİN, D. (2010). *TÜRKİYE'DE KOBİ'LERİN REKABET GÜCÜ VE REKABET ÜSTÜNLÜĞÜ SAĞLAMADA KÜMELENMENİN ETKİSİ*. İstanbul.
- UNCTAD. (2021). *Annual report 2021*.
- Uyanık, S., & Oğulata, T. (2013). *Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayiinin Mevcut Durumu ve Gelişimi*.
- ÜYÜMEZ, O. (-). *BİRİNCİ BEŞ YILLIK SANAYİ PLANI'NIN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİSİ*.
- Varol, Ç. & Ecerel, T. (2013). "Denizli Tekstil Sanayi: Yerel Kalkınmada Bir Başarı Hikâyesi mi?", Erman, T. (ed.), *İdealkent Küreselleşme ve Anadolu Kentleri*, Cilt 4, Sayı 8, s. 180-199.
- Wang, Z., & Wei, W. (2021). *Regional economic resilience in China: measurement and determinants*.
- YAVAN, N. (2013). KÜRESEL KRİZ SONRASI BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA YENİ YAKLAŞIMLAR: DÜNYA BANKASI, AVRUPA BİRLİĞİ VE OECD'NİN YAKLAŞIMLARI. *Coğrafya: Yeni Yüzyılda Fırsatlar ve Tehditler*, (s. 520-531). İstanbul.
- Yavaş, H. K. (2019). *TÜRKİYE'DE UYGULANAN SİNİ STRATEJİ VE POLİTİKALARIN TÜRKİYE İMALAT SANAYİNE OLAN ETKİLERİ*.
- Yıldız, O., & Deviren, N. V. (2014). *BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ VE YENİ BÖLGESELÇİLİK YAKLAŞIMININ TÜRKİYE'DEKİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINA ETKİLERİ*.
- YIMAZ, M. (2017). *1990 SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN SANAYİ POLİTİKALARI*.
- YÜCEL, F. (2015). *CUMHURİYET TÜRKİYESİNİN SANAYİLEŞME ÖYKÜSÜ*. Ankara: TTGV.

7. EKLER

EK 1 - ETİK KURUL ONAY FORMU

Evrak Tarih ve Sayısı: 01.02.2024-843731

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu
KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ : 31.01.2024
TOPLANTI SAYISI 01
KARAR SAYISI 02

Üniversitemiz Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi **Prof. Dr. Hilal ERKUŞ**'un danışmanlığını, **Nazmiye İLERİ**'nin araştırmacılığını üstlendiği, "*Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Kırılganlık – Dayanıklılık İlişkisi: Denizli Sanayi Kümesi Örneği*" başlıklı tez çalışması kapsamında insandan anket, mülakat, odak grup çalışması vb. yollarla veri toplanmasının etik olarak **uygun olduğuna** oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Erdal KOŞUN
Kurul Başkanı

Başkan
Prof. Dr.
Erdal KOŞUN

Başkan Yrd.
Prof. Dr.
Siddik Cumhuri BAŞARAN

Üye
Prof. Dr.
Kemal Reha KAVAS

Üye
Prof. Dr.
Davut KARAYEL

Üye
Prof. Dr.
Erkan GÜMÜŞ

Üye
Prof. Dr.
Mustafa ALKAN

Üye
Prof. Dr.
Erol EROĞLU

EK 2- YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

1. Yaşınız	☐ 20-30	☐ 31-40	☐ 41-50	☐ 51-60	☐ 60+
2. Eğitim Düzeyiniz	☐ Eğitim görmedim. ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Yüksekokul → Bölümünüz? ☐ Üniversite → Bölümünüz? ☐ Yüksek lisans/Doktora → Bölümünüz?				
3. Firmanızın kuruluş yılı					
4. Firmanızda toplam çalışan sayısı					
5. Çalışan Üniversite Mezunu Sayısı					
6. İşe alımlarda eğitim kriteriniz var mı?					
7. Firmanızda mühendis/tasarımcı var mı?					
8. Şirketinizin Türü?	☐ Anonim		☐ Komandit		☐ Paylı Komandit
	☐ Limited		☐ Adi Şirket		☐ Kolektif Şirket
9. Daha önce bir firmanız var mıydı?	☐ Vardı (Sektör?)			☐ Yoktu.	
İşinizi daha önce aile büyükleriniz yapıyor muydu?	☐ Evet.			☐ Hayır	
Fason üretim yapıyor ya da yaptırıyor musunuz?	☐ Yapıyorum. ☐ Yaptırıyorum. ☐ Yapmıyorum, yaptırmıyorum.				

12. Marka/patent/faydalı ürün başvurunuz var mı?

O Varsa;

	Marka	Patent	Faydalı Ürün
Başvuru sayısı			
Yıl			

O Yok.

13. Firmanızın ilk mekânsal yer seçimi neredeydi? Yer değiştirdiyseniz sebebi?

14. Bulunduğunuz bölgede firmaların birbirleri ile ilişkisi nasıl? Firmaların birbirine yakın ya da uzak olmasının kriz dönemlerinde olumlu ya da olumsuz etkileri var mı?

15. Diğer firmalarla ortak iş birliğiniz var mı? Hangi konularda?

16. Karlılık oranınız nedir? Yıllar itibariyle artış gösteriyor mu?

17. İhracat yapıyor musunuz?

O Evet.

O Hayır.

18. İhracat yapıyorsanız; en çok hangi ülkelere ihracat yapıyorsunuz?

19. Kriz dönemlerinde dış ticaret ilişkileriniz nasıldı?

EK-2'nin devamı

20. Firmanız kriz dönemlerinde yeni pazarlara açılma stratejileri geliştirdi mi?

☐ Evet.

☐ Hayır.

21. Firmanız tedarik zincirleri ile iş birliği kurarak dayanıklılığı arttırma stratejileri geliştiriyor mu?

☐ Evet.

☐ Hayır.

22. Firmanız kriz dönemleri boyunca yurt dışındaki ilişkili olduğunuz ortaklıklara veya iş birliklerine ürün çeşitliliği sağlamayı düşündü mü?

☐ Evet.

☐ Hayır.

23. Uzakdoğu ülkelerinin ya da diğer rekabetçi ülkelerin kriz dönemlerini etkilediğini düşünüyor musunuz?

☐ Evet. (Sebebini belirtiniz.)

☐ Hayır.

24. Yararlandığınız destek/kredi/teşvik var mı?

☐ Varsa

☐ Yok.

25. Varsa hangi amaçla aldınız ve kaç yıldır kullanıyorsunuz?

26. Birikim yapabiliyor musunuz?

☐ Evet.

☐ Hayır.

27. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğiniz var mı? Hangileri?

☐ Var. (Belirtiniz.)

☐ Yok.

28. Sivil toplum kuruluşları ile ortak proje yürütüyor musunuz?

☐ Evet.

☐ Hayır

29. Sivil toplum kuruluşlarının toplantı veya çalışmalarına katılıyor musunuz?

☐ Evet.

☐ Hayır.

30. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini değerlendiriniz. (1 çok yetersiz – 5 oldukça yeterli)

☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
-------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------

31. İşyerinizde Ar-Ge çalışması yapılıyor mu? Ar-Ge biriminiz var mı?

☐ Evet. (Hangi konularda?)

☐ Hayır.

32. E ticaret yoluyla mal-hizmet satışınız var mı?

☐ Var.

☐ Yok.

33. Bulunduğunuz sektörün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

☐ Kesinlikle olumlu

☐ Olumlu

☐ Nötr

☐ Olumsuz

☐ Kesinlikle olumsuz

EK-2'nin devamı

34. Kriz dönemlerinde devlet politikalarını nasıl değerlendirirsiniz? Devletin desteklerini yeterli buluyor musunuz?

35. Sizce krizlerin nedenleri neler?

☐ Ekonomik Çevre	☐ Doğal Afetler	☐ Teknolojik Faktörler
☐ Politik ve Yasal Faktörler	☐ Toplumsal Faktörler	☐ Dışsal Faktörler

36. Belirtilen kriz dönemlerindeki etkilenme düzeyinizi işaretleyiniz.

2001 Krizi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
2008 Krizi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
İç Politik Kriz	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Uçak Krizi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
2019 Pandemi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
2022-2023 dönemi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

	37. Belirtilen kriz dönemlerinde düzeyinizdeki değişim?	kriz gelir	38. Belirtilen kriz dönemlerinde üretim/ihracat yaparken zorlandınız mı?	
2001 Krizi	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım
2008 Krizi	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım
İç Politik Kriz	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım
Uçak Krizi	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım
2019 Pandemi	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım
2022-2023 dönemi	☐ Arttı	☐ Azaldı	☐ Zorlandım	☐ Zorlanmadım

39. Firmanız önceki ekonomik kriz dönemlerinde nasıl bir reaksiyon gösterdi?

- ☐ Yeni çalışma modelleri uygulama
- ☐ İşten çıkarmalar
- ☐ Maliyetleri azaltma stratejileri
- ☐ Pazarlama ve Satış stratejilerini yenileme
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

40. Geçmiş kriz dönemlerinde firmanız tedarik zinciri ve stok yönetimi konusunda hangi stratejileri uygulamıştır?

- ☐ Stok seviyelerini optimize etme
- ☐ Alternatif tedarikçiye yönelme
- ☐ Mevcut riskleri değerlendirme ve yönetme
- ☐ Üretimi düzenleme ve talebe göre ayarlama
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

41. Önceki kriz dönemlerinde firmanız inovasyon ve yenilikçilik konusunda ne tür adımlar atmıştır?

- ☐ Yeni ürün/hizmet geliştirme
- ☐ İş süreçlerinde yenilik
- ☐ Dijital dönüşüm projeleri
- ☐ Pazarlama stratejilerinde yenilik
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

42. Kriz yönetim planınız var mı?

- ☐ Var. (Ne tür stratejiler?)
- ☐ Yok.

43. Kriz dönemlerinden en az hasarla çıkmak için ne tür stratejiler uyguladınız?

EK-2'nin devamı

2001 Krizi	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.
2008 Krizi	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.
İç Politik Kriz	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.
Uçak Krizi	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.
2019 Pandemi	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.
2022-2023 Dönemi	☐ Borçlandım.	☐ Ek iş yaptım.	☐ Üretim değişikliği yaptım.	☐ Maliyetleri azalttım.	☐ Gayrimenkul/mülk Satış.

44. Kriz dönemi sonrası finansal güvenliğinizi arttırmak için neler yaptınız?

- ☐ Acil durum fonları
- ☐ Yeni beceriler öğrenmek
- ☐ Yenilikçi ürün üretimi
- ☐ Patent almak
- ☐ Ek gelir kaynakları
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

45. Kriz dönemleri sonrası ürün üretiminde değişikliğe ya da inovasyona gittiniz mi?

- ☐ Evet. (Ne tür yenilikler?)
- ☐ Hayır.

46. Kriz sonrası ürün çeşitlendirmesine gittiniz mi?

- ☐ Evet.
- ☐ Hayır.

47. Kriz dönemleri sonrası uzun vadeli hedeflerinizi yeniden değerlendirdiniz mi? Ne tür önlemler aldınız?

- ☐ Hayır değerlendirmedim.
- ☐ Evet değerlendirdim (Önlemlerinizi belirtiniz.)

48. İklim değişikliğine bağlı olarak olası bir enerji/gıda krizine karşı ne tür (finansal/çevresel/sosyal) adımlar atarsınız? (Y. Enerji Kullanımı var mı? – Çevresel Adımlar neler?)

49. Tekstil sektörünün geleceğiyle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisine katılıyorsunuz?

- ☐ Teknolojik gelişmeler, sektörde daha yüksek verimlilik getirecek
- ☐ Sürdürülebilirlik trendleri, müşteri taleplerini şekillendirecek ve önemli bir faktör olacak
- ☐ Ekonomik dalgalanmalar sektörde belirsizlik yaratarak zorluklara neden olacak.
- ☐ Dijital ticaretin artması sektördeki iş modellerini değiştirerek uyum sağlayamayan firmaları olumsuz etkileyecek.
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

50. Tekstil sektörünün gelecekteki rekabet ortamı hakkında aşağıdaki ifadelerden hangisine katılıyorsunuz?

- ☐ Rekabet, sürdürülebilirlik ve çevre dostu ürünlere daha fazla odaklanacak
- ☐ Fiyat rekabeti sektördeki ana rekabet avantajlarını oluşturacak.
- ☐ Global tedarik zinciri yönetimi rekabet avantajı sağlayacak.
- ☐ Dijital pazarlama ve e ticaret sektörde rekabeti arttıracak
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

EK-2'nin devamı

51. Tekstil sektöründeki kırılganlıklar için aşağıdakilerden hangisi/hangileri daha geçerli?

- ☐ Tedarik zinciri sorunları sektördeki kırılganlıkları artırıyor
- ☐ Rekabetin yoğunluğu işletmelerin kırılganlığını azaltmakta
- ☐ Sürdürülebilir kriz stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması ekonomik kırılganlıkları azaltır
- ☐ Döviz kurlarındaki dalgalanmalar sektörün kırılganlığını arttırmakta ve firmaların karlılığını azaltmaktadır.
- ☐ Diğer. (Belirtiniz.)

ÖZGEÇMİŞ

Nazmiye İLERİ

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2021-2024	Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Antalya
Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2017-2021	Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Antalya

ESERLER

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler

- Dirençlilik, Sürdürülebilir Kalkınma ve Enerji Bağımlılığı: Denizli’de Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma